

Μακεδονικά

Τόμ. 3 (1956)

Το κοινόν των Μακεδόνων

Δ. Κανατσούλης

doi: [10.12681/makedonika.1096](https://doi.org/10.12681/makedonika.1096)

Copyright © 2015, Δ. Κανατσούλης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κανατσούλης Δ. (1956). Το κοινόν των Μακεδόνων. *Μακεδονικά*, 3, 27-102.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.1096>

ΤΟ ΚΟΙΝΟΝ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ θεσμὸς τῶν κοινῶν,¹ δηλ. τῶν ὁμοσπόνδων κρατῶν, εἶναι προῖον τῆς πολιτικῆς πείρας καὶ ἐπιστήμης τῶν Ἑλλήνων. Ἐνεφανίσθη ἤδη πρὸ τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ἤρχισεν ὁμως ἀπὸ τοῦ 4ου κυρίως αἰῶνος νὰ διαδίδεται εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, διὰ νὰ ἀποβῆ σὺν τῷ χρόνῳ ὁ κανονικὸς τύπος τοῦ ἑλληνιστικοῦ κράτους. Πρὸδρομοὶ τῶν κοινῶν δύνανται νὰ θεωρηθοῦν κυρίως αἱ ἀμφικτιονίαι, αἵτινες ἦσαν σύνδεσμοι γειτονικῶν φυλῶν, οἱ ὁποῖοι συνήρχοντο περὶ ἓν κοινὸν ἱερὸν κατ' ἀρχὰς μὲν πρὸς τέλεσιν ἐορτῶν καὶ προσφορὰν θυσιῶν εἰς τὴν λατρευομένην ὑπ' αὐτῶν θεότητα, κατόπιν δὲ καὶ πρὸς εἰρηνικὴν διευθέτησιν τῶν διαφορῶν των ἢ διακανονισμὸν τῶν πολιτικῶν καὶ ἐμπορικῶν των ὑποθέσεων.

Τὰ κοινά, ὡς ἐξειλίχθησαν σὺν τῷ χρόνῳ, ἦσαν ἢ ὁμοσπονδία πολιτειῶν (Staatenbünde) μὲ χαλαρὰν τὴν ὁμοσπονδιακὴν δύναμιν ἢ πραγματικὰ ὁμόσπονδα κράτη (Bundesstaaten) μὲ πλήρη κρατικὴν ἐξουσίαν. Τὰ πρῶτα ἦσαν παλαιότεραι πολιτικαὶ ὀργανώσεις καὶ δὲν παρουσιάζουν ἐνιαῖον τύπον διοικήσεως καὶ δι' αὐτὸ δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν. Τὰ δευτέρω ἦσαν μεταγενέστερα καὶ προῆλθον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν πρώτων. Ἐνεφανίσθησαν τὸ πρῶτον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος. Ἐν τῶν παλαιότερων κοινῶν τῆς μορφῆς αὐτῆς ἦτο τὸ κοινὸν τῶν Ἀχαιῶν.²

Τὰ κοινὰ τῆς κατηγορίας αὐτῆς διέθετον ἰδίαν ἐξουσίαν, ἢ ὁποία ἦτο ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὰς συγκροτούσας αὐτὰ πολιτείας καὶ ἴστατο ὑπεράνω αὐ-

---

¹ Περὶ τῆς σημασίας τοῦ ὄρου «κοινόν» βλ. K o r n e m a n n, RE Supplb. IV, 914 κέ.

² Πλὴν τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀχαιῶν ἐθεωρεῖτο καὶ τὸ ὄμορον πρὸς τὴν ἀρχαίαν Μακεδονίαν κοινὸν τῶν Χαλκιδέων ὡς ἓν ἐκ τῶν πρώτων εἰς ἡμᾶς γνωστῶν ὁμοσπόνδων κρατῶν. Ὁ καθηγητὴς Ἰ. Π α π α σ τ α ὕ ρ ο υ δια τῆς μελέτης του «Τὸ κοινὸν τῶν Χαλκιδέων καὶ οἱ Ὀλύμπιοι» (Ἐπετηρ. Φιλολ. Σχολ. Πανεπ. Θεσσαλονίκης τόμ. 6 (1950), σ. 95 - 111) ἔδειξεν ὅτι τοῦτο ἀπέτελε ἰδιάζουσαν μορφήν κοινοῦ ὄχι ὁμοσπόνδου κράτους (Bundesstaat). Διὰ τοῦ ὄρου κοινὸν τῶν Χαλκιδέων, ὁ ὁποῖος ταυτίζεται πλήρως πρὸς τὸν ὄρον Χαλκιδεῖς καὶ Ὀλύμπιοι, ἐννοεῖται αὕτη αὕτη ἢ πόλις Ὀλυνθος, ὡς εἶχε διαμορφωθῆ ἀπὸ τοῦ 432 π.Χ. διὰ τοῦ συνοικισμοῦ τῶν Χαλκιδικῶν πόλεων περὶ αὐτήν, κατὰ τὸν 4ον δὲ π.Χ. αἰῶνα ἢ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς ἰδίας Ὀλύνθου τελοῦσα Ὀλυνθιακὴ συμμαχία.

τῶν. Δι' αὐτῆς ἤσκουν κυριαρχικὰ δικαιώματα ὄχι μόνον ἐπὶ τῶν πολιτειῶν, ὡς συνέβαινε μὲ τὰ παλαιότερα, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ὑπηκόων ἐκάστης ἀπ' εὐθείας. Καὶ δὲν ἐπενέβαινον μὲν βάσει τοῦ ἀξιώματος τῆς αὐτονομίας εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν αὐτῶν, ἤσκουν ὅμως ἐπίδρασιν τινα ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν ὁμοιομόρφων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον πολιτευμάτων ἐν αὐταῖς. Ἡ ἐξουσία αὐτῆ ἠσκειτο διὰ τριῶν ὀργάνων, τῆς ὁμοσπονδιακῆς συνελεύσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἠδύναντο νὰ μετέχουν ὅλοι οἱ πολῖται, τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου, τὸ ὁποῖον ἀπετελεῖτο ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν μετεχουσῶν εἰς τὸ κοινὸν πολιτειῶν, καὶ τῶν ἀρχόντων. Ἡ ὁμοσπονδιακὴ συνέλευσις (κοινόν, ἐκκλησία) συνήρχετο εἰς τακτικὰς συγκεντρώσεις ὀλίγας φορὰς ἐντὸς τοῦ ἔτους εἰς τὴν ἔδραν τοῦ κοινοῦ ἢ εἰς ἄλλην πόλιν, ὀριζομένην ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, ἐνθα ἐξέλεγε τοὺς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς ἀρχοντας τοῦ κοινοῦ καὶ ἐλάμβανεν ἀποφάσεις δι' ὅλα τὰ ζωτικά προβλήματα αὐτοῦ. Ἦτο τὸ ἀνώτατον βουλευτικὸν σώμα τοῦ κοινοῦ. Τὸ ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον (συνήθως συνέδριον ἢ σύνοδος, ἄλλως σύνοδος, βουλή), τὸ ὁποῖον ὑπῆρχεν εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ κοινὰ, ἦτο ὀλιγαριθμότερον καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶχε τὴν εὐχέρειαν νὰ συνέρχεται συχνότερον. Ὅπωςδὴποτε ὅμως καὶ αὐτὸ εἰς πλεῖστα κοινὰ δὲν ἦτο μόνιμον. Τοῦτο προσητοίμαζε διὰ τὴν συνέλευσιν τὰ ὑπὸ συζήτησιν θέματα, ἐλάμβανεν ἀποφάσεις δι' ὑποθέσεις μικροτέρας σημασίας, ἀπὸ κοινοῦ δὲ μετὰ τῶν ἀρχόντων μετεῖχεν εἰς τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων τοῦ κοινοῦ καὶ δὴ εἰς ὅ,τι ἀφεώρα εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν αὐτοῦ. Οἱ ἀρχοντες ἦσαν πολιτικοί, στρατιωτικοὶ καὶ θρησκευτικοὶ καὶ ἤσκουν τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν τοῦ κοινοῦ. Ἐξελέγοντο κατ' ἔτος ὑπὸ τῆς ὁμοσπονδιακῆς συνελεύσεως καὶ εἶχον τὸ δικαίωμα ἐπανεκλογῆς. Ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν καὶ τοῦ κοινοῦ εὐρίσκετο ἢ εἰς μόνον ἀνώτατος ἀρχων, ὁ στρατηγός (ἄλλως καὶ ἀρχων κ.δ.), ὅστις ἦτο ὁ ἀρχηγός τοῦ κοινοῦ στρατοῦ, ἀντεπροσώπευε τὸ κοινὸν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ συνεκάλει (μετὰ τῶν ἀποκλήτων εἰς τὸ κοινὸν τῶν Αἰτωλῶν, μετὰ τῶν δαμιουργῶν εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἀχαιῶν) τὴν συνέλευσιν καὶ προήδρευεν αὐτῆς, ἢ μία ἐπιτροπὴ ἐξ ἀνωτάτων ἀρχόντων (συνήθως στρατηγῶν) μὲ ἀνάλογον ἀρμοδιότητα. Οὗτοι μετὰ τῶν ἀνωτάτων ἀρχόντων τοῦ κοινοῦ ἀπετέλουν, οὔτως εἰπεῖν, τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ.

Προσέτι τὰ κοινὰ αὐτὰ εἶχον ἴδιον δίκαιον, τὸ ὁμοσπονδιακὸν (κοινοπολιτεία), παρὰ τὸ ὁποῖον ἐξηκολούθει νὰ ὑπάρχη τὸ τοπικὸν μιᾶς ἐκάστης πολιτείας (αὐτοπολιτεία). Ἐκάστη δηλ. μετέχουσα τοῦ κοινοῦ πολιτεία διετήρει ἐσωτερικῶς τὴν αὐτονομίαν της, εἶχε τοὺς νόμους της, τοὺς ἀρχοντας της, τὰ δικαστήριά της, ἔκοπτε νομίσματα κλπ., εἰς τὰ ἐξωτερικὰ ὅμως ζητήματα ἐξεχώρει εἰς τὸ κοινὸν τὸ δίκαιόν της, δὲν ἠδύνατο π.χ. νὰ συνομολογήσῃ ἐξ ὀνόματος της συνθήκην μετ' ἄλλης πολιτείας ἢ νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατ' αὐτῆς. Ὡς ἐκ τούτου καὶ οἱ πολῖται, οἱ ὁποῖοι, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, ἦσαν συνάμα καὶ τῆς πολιτείας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκον, καὶ τοῦ

κοινοῦ πολῖται, εἶχον διπλᾶ δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις, πρὸς τε τὴν πολιτείαν καὶ τὸ κοινόν.

Τὰ ἀπαρτίζοντα τὸ κοινὸν μέλη ἦσαν συνήθως πόλεις, ὅπως π.χ. εἰς τὴν Ἀχαΐαν, τὴν Αἰτωλίαν, τὴν Ἀκαρνανίαν κ.ά. Ἡδύναντο ὅμως καὶ πόλεις καὶ περιοχαὶ ἢ φυλαὶ (*ἔθνη*) νὰ ἀντιπροσωπεύωνται παραλλήλως εἰς αὐτό, ὡς εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἀρκάδων καὶ τὸ κοινὸν τῶν Ἡπειρωτῶν. Ὅλα τὰ μέλη τοῦ κοινοῦ ὡς πρὸς τὰ δικαιώματα καὶ τὰς ὑποχρεώσεις ἦσαν ἰσόνομα (*ἰσοπολιτεία*). Ὅθεν ἡ ἐπιρροή τῆς πρωτεύουσας ἢ ἄλλων σημαντικῶν κέντρων εἰς τὰ περισσότερα τοῦλάχιστον κοινὰ ἦτο πολὺ μετρία. Τοιαύτη ὅμως ἰσότης δὲν ἴσχυεν ἀπολύτως εἰς τὸν μηχανισμόν τῆς διοικήσεως· εἰς τὸ κοινὸν π.χ. τῶν Αἰτωλῶν ὁ ἀριθμὸς τῶν συνέδρων ἐκάστης πολιτείας ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὴν σημασίαν καὶ τὸ μέγεθος αὐτῆς.

Εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ κοινοῦ περιλαμβάνετο ἐν πρώτοις ἡ διεύθυνσις τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων, ἡ κήρυξις πολέμου, ὡς καὶ ἡ συνομολόγησις εἰρήνης, ἡ σύναψις συμμαχιῶν ἢ ἄλλων συνθηκῶν. Πρὸς τούτοις ἐσωτερικῶς εἶχε τὴν διαχείρισιν τῶν οικονομικῶν καὶ τὴν φροντίδα τῶν στρατιωτικῶν, ἐψήφισε νόμους δι' ὁμοσπονδιακὰ ζητήματα, ἤσκει δικαστικὰ δικαιώματα ἐπὶ τῶν παρανομούντων ἐναντίον του ἢ βλαπτόντων αὐτό, ἀπεφαίνετο ἐν περιπτώσει φιλονικιῶν μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ὁμοσπονδίας, διωργάνωνε τοὺς ὁμοσπονδιακοὺς ἀγῶνας καὶ ἑορτὰς καὶ μετεῖχε δι' ἀντιπροσώπων (*θεωροὶ*) εἰς τὰς ἑορτὰς ἄλλων πολιτειῶν. Ἐπὶ πλέον εἶχε τὸ δικαίωμα τῆς νομισματοκοπίας.

Τὰ κοινὰ λοιπὸν ταῦτα ἦσαν πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ὄργανισμοί, εἰς τοὺς ὁποίους αἱ μετέχουσαι πόλεις ἐζήτουν τὴν ἐγγύησιν τῶν ἐλευθεριῶν των ἐναντι τῶν δεσποτικῶν ἀξιώσεων καὶ τῆς ἐπεκτατικῆς πολιτικῆς ἰσχυρῶν δυνάμεων, συνάμα δὲ καὶ τὴν διαφύλαξιν τῆς ἐσωτερικῆς αὐτονομίας των. Τὰ κοινὰ ὑπὸ τὴν μορφήν αὐτὴν διετηρήθησαν μέχρι τῆς ρωμαϊκῆς κατακτήσεως.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δημοκρατικῆς Ρώμης τὰ κοινὰ, καὶ ὅσα ἐπέζησαν μετὰ τὴν κατάκτησιν καὶ ὅσα διαλυθέντα τὸ 146 π. Χ. ἀνασυνεστήθησαν ἀργότερον, ἀπέβαλον τὸν πρότερον χαρακτῆρα καὶ περιορίσθησαν κυρίως εἰς τὰ θρησκευτικὰ καὶ ἀγωνιστικὰ των ἔργα. Ἀπέβησαν τρόπον τινὰ θρησκευτικοὶ σύνδεσμοι. Ἐν τούτοις δὲν ἀπεγυμνώθησαν παντελῶς πάσης πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς δικαιοδοσίας. Τὰ συνέδριά των ἐξέλεγον τοὺς ἀρχοντας, παρεῖχον προνόμια καὶ πολιτικὰ δικαιώματα εἰς ξένους καὶ ἐχρησίμευον ὡς μεσάζοντα μεταξὺ τοῦ Ρωμαίου διοικητοῦ καὶ τῶν πόλεων. Οἱ στρατιωτικοὶ ἀρχηγοὶ ἦσαν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, τὰς ὁποίας ἐστρατολόγει τὸ κοινόν, ἡ δικαιοδοσία των ὅμως περιορίζετο εἰς τὴν τήρησιν τῆς τάξεως καὶ τῆς ἀσφαλείας, ἰδίως κατὰ τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς ἑορτὰς. Κυρίαρχον σῶμα τοῦ κοινοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦτο τὸ συνέδριον, τὸ

ὁποῖον ἀπετελεῖτο, ὡς καὶ πρῖν, ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων (*συνέδρων*), τῶν ἀποστελλομένων ὑπὸ τῶν μετεχουσῶν εἰς τὸ κοινὸν πόλεων. Ἡ ὁμοσπονδιακὴ συνέλευσις δὲν ὑπῆρχε πλέον.¹

Κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐποχὴν ὑπέστησαν τὰ κοινὰ νέαν μεταβολήν. Ἔπαυσαν νὰ εἶναι ἠθικῶς ἀνεξάρτητα τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας καὶ ξένα πρὸς τὸ ρωμαϊκὸν πνεῦμα, μετεβλήθησαν δ' εἰς ὀργανισμοὺς κρατικούς, τῶν ὁποίων κύριον ἔργον ἦτο ἡ ἄσκησις τῆς αὐτοκρατορολατρείας. Ἡ κοινὴ αὐτὴ λατρεία, ἣτις ταχέως ἀπέβη ἡ ἐπίσημος θρησκεία τοῦ κράτους, ἐσκόπει τὴν ἐξύψωσιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ κύρους παρὰ τοῖς ὑπηκόοις καὶ ἐχρησίμευε συνάμα ὡς συνδετικὸς κρίκος μεταξὺ τῶν ὑποτελῶν λαῶν καὶ τῆς κυριαρχοῦντος Ρώμης. Τὸ ὁμοσπονδιακὸν αὐτὸ σύστημα κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δὲν περιορίσθη εἰς τὰς περιοχάς, ὅπου κατ' ἀρχὰς ἀνεφάνη, ἀλλ' ἐπεξετάθη εἰς ὀλόκληρον τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἦδη κατὰ τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἐν ἔτει 27 π. Χ. διοικητικὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἐπεχειρήθη ὄχι μόνον ἡ ἀναδιοργάνωσις τῶν κοινῶν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ δημιουργία νέων, τῶν *concilia*, εἰς τὴν Δύσιν. Οὕτως ἐκάστη ρωμαϊκὴ ἐπαρχία εἶχε τὴν συνέλευσίν της (τὸ *συνέδριον*) εἰς τὴν Ἀνατολὴν οὐχὶ σπανίως περισσοτέρας τῆς μιᾶς. Αἱ ἐπαρχιακαὶ ὅμως αὐταὶ συνέλεύσεις, μολοντότι εἶχον τὸν αὐτὸν σκοπὸν, δηλ. τὴν ἄσκησιν τῆς αὐτοκρατορολατρείας, δὲν εἶχον ὁμοίομορφον ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν, καθ' ὅσον ὄχι μόνον εἰς τὰ ἀναδιοργανωθέντα κοινὰ ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν παλαιότεραι καταστάσεις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ νεοῖδρυθέντα αἱ κατὰ τόπους συνθῆκαι καὶ ἀνάγκαι. Δι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη ἕκαστον κοινὸν μὲ τὰ προβλήματα τοῦ νὰ ἐρευνᾶται βάσει τοῦ ἐπιγραφικοῦ τοῦ ὕλικου καὶ τῶν ἰδικῶν τοῦ ἐν γένει πηγῶν. Εἰς μίαν ἐκ τῶν ἐπαρχιακῶν ἐνώσεων τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς, εἰς τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων, ἀναφέρεται καὶ ἡ παροῦσα μελέτη.

Τὸ κοινὸν τοῦτο, ἂν καὶ ἐκ τῶν σημαντικωτέρων τῆς ἐποχῆς του, μέχρι τινὸς ἦτο πολὺ ὀλίγον γνωστὸν. Εἰς τὴν φιλολογικὴν παράδοσιν μνεῖα αὐτοῦ γίνεται μόνον εἰς δύο λόγους τοῦ Μακεδόνοιο ρήτορος Πολυαίνου «Ἐπερ τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων» καὶ «Ἐπερ τοῦ συνεδρίου», προφανῶς τοῦ κοινοῦ τούτου, τῶν ὁποίων μικρὰ ἀποσπάσματα διεσώθησαν παρὰ Ἰωάννην Στοβαίου (*Ἐκλογ.* Δ', 41. 53). Ἔγινε δὲ τοῦτο ἀρκούντως γνωστὸν μόλις κατὰ τὰ τελευταῖα ἐξήκοντα ἔτη ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἐπαρχιακῶν μακεδονικῶν νομισμάτων καὶ πρὸ παντὸς κατόπιν τῆς εὐρέσεως ἀρχαίων ἐπιγραφῶν, ἀναφερομένων εἰς αὐτὸ καὶ τοὺς ἀρχοντάς του. Μερικὰ βασικά προβλήματα αὐτοῦ ἐξετάσθησαν ἤδη εἰς σποραδικὰς ἐργασίας ἐπιτυχῶς. Ἐν τῷ συνόλω ὁμοῦς ἡ ὀργάνωσις αὐτῆ δὲν ἐμελετήθη βάσει τῶν νεωτέρων δεδομένων. Θέλω νὰ ἐλπίζω ὅτι τὴν ἔλλειψιν αὐτὴν θὰ ἀναπληρώσῃ ἡ παροῦσα ἐργασία.

¹ Βλ. G. Fougeres ἐν Daremberg - Saglio, Dictionnaire 3,1 σ. 844/5.

1. ΟΝΟΜΑΣΙΑ

Ὁ συνήθης τίτλος τοῦ κοινοῦ, ὡς ἐμφανίζεται εἰς τὰ μακεδονικά νομίσματα καὶ τὰς ἐπιγραφὰς τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, εἶναι *κοινὸν Μακεδόνων*¹ ἢ τὸ *κοινὸν Μακεδόνων*,² ἄνευ δηλ. τοῦ ἄρθρου τῶν πρὸ τοῦ ἔθνικοῦ *Μακεδόνων*.³ Σπανιώτερος εἶναι ὁ τύπος τὸ *κοινὸν τῶν Μακεδόνων*. Τὸν συναντῶμεν ἅπαξ εἰς τὴν φιλολογικὴν παράδοσιν⁴ καὶ εἰς τρεῖς ἐκ τῶν 13 ἐπιγραφῶν, ἐνθα μνημονεύεται τὸ κοινόν, δηλ. εἰς μίαν ἐπιγραφὴν, εὐρεθεῖσαν ἐν Βεροίᾳ,⁵ μίαν ἄλλην ἐν Θεσσαλονίκῃ⁶ καὶ εἰς τρίτην, προερχομένην ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς ἀρχαίας Λυγκηστίδος.⁷ Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ ἐπιγραφαὶ αὐταὶ προέρχονται ἐκ τριῶν διαφόρων σημείων τῆς Μακεδονίας,⁸ πρὸς δὲ ὅτι εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν, εἰς τὴν τῆς Βεροίας, ἀπαντοῦν καὶ οἱ δύο τύποι, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ τύπος τὸ *κοινὸν τῶν Μακεδόνων* ἐχρησιμοποιεῖτο παραλλήλως πρὸς τὸν ἕτερον. Τοῦτο εἶναι μᾶλλον βέβαιον, καθ' ὅσον αἱ δύο τῶν ἐπιγραφῶν ἀνήκουν εἰς τιμητικὰ μνημεῖα, στηθῆντα

¹ G a e b l e r, Die antiken Münzen Nord-Griechenlands (Makedonia u. Paionia), τόμ. III, 1, σ. 80 κέ.

² Μ. Δ ή μ ι τ σ α ς, Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καὶ μνημείοις σφραγισμένοις. Ἀθήναι 1896, ἀρ. 60. 811. 812. R.A. 37 (1900), σ. 489, ἀρ. 131. Π. Παπαγεωργίου, Ἀνέκδοτοι ἐπιγραφαὶ Θεσσαλονίκης ἐν «Ἀληθείᾳ» 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 22. J.R.St. 30 (1940), σ. 51. 33 (1943), σ. 39, ἀρ. 1. A.A. 75 (1942), σ. 175 κέ., ἀρ. 3. 17. 23.

³ Τὸ αὐτὸ παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὸ *κοινὸν Μακεδόνων* τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀντιγονιδῶν, περὶ οὗ κατωτέρω, καθὼς καὶ εἰς τὸ *κοινὸν Ὀρρεσιῶν* (BSA 18 (1911/12), σ. 179, ἀρ. 23—Ἀθηνᾶ 25 (1913), σ. 440, ἀρ. 27).

⁴ Π ο λ ῦ α ι ν ο ς παρὰ Στοβαίῳ, Ἐκλογ. Δ', 53 (ἐκδ. Ο. Hense).

⁵ A.A. ἔ.ἀ., ἀρ. 3 καὶ εἰκ. 40 (σ. 179). Ἐπὶ τοῦ λίθου τὸ ἄρθρον ΤΩΝ εἶναι σαφῶς ἐγκεχαραγμένον.

⁶ Π. Παπαγεωργίου, αὐτόθι ἀρ. 24 (= τοῦ ἰδίου, Θεσσαλονίκης κατεσφραγισμένον βιβλ. ἀνοιχθέν. Ἀνατύπ. ἐκ τοῦ Μικρασιατικοῦ ἡμερολογίου τῆς Ἐλ. Σβορώνου. Ἀθήναι 1907, σ. 3, ἀρ. 4). Ἡ παρατήρησις τοῦ C o r m a c k, J.R.St. 33 (1943), σ. 40, ὅτι εἰς τὴν ἀναδημοσιευομένην ὑπὸ τοῦ Σ. Π ε λ ε κ ῖ δ ο υ (Ἀπὸ τὴν πολιτεία καὶ τὴν κοινωνία τῆς ἀρχαίας Θεσσαλονίκης (1934), σ. 76, σημ. 1) ἐπιγραφὴν ὁ τύπος τοῦ *κοινοῦ τῶν Μακεδόνων* εἶναι σφάλμα τοῦ τελευταίου, δὲν εἶναι ὀρθή. Τὸ ἄρθρον ΤΩΝ διακρίνεται σαφῶς ἐπὶ τοῦ πλαισίου τοῦ βωμοῦ. Ὀρθῶς δὲ καὶ ὁ Π α π α γ ε ω ρ γ ῖ ο υ δις ἐδημοσίευσε τὴν ἐπιγραφὴν μετὰ τὸν τύπον τοῦ *κοινοῦ τῶν Μακεδόνων*.

⁷ L e a k e, Travels in Northern Greece. London 1835, III, σ. 319/20 (= Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 221).

⁸ Καὶ τῶν ὑπολοίπων δέκα ἐπιγραφῶν ἢ προέλευσις εἶναι ἐπίσης διάφορος· οὕτως ἐπτὰ προέρχονται ἐκ Βεροίας (Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 60. R. A., ἔ. ἀ., ἀρ. 130. 131. J. R. St. 30 (1940), σ. 51. 33 (1943), σ. 39, ἀρ. 1. A. A., ἔ. ἀ., ἀρ. 17. 23), δύο ἐκ Σερρών (Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 811. 812) καὶ μία ἐκ Θεσσαλονίκης (Π α π α γ ε ω ρ γ ῖ ο υ, ἔ. ἀ., ἀρ. 22).

ὑπὸ τοῦ ἰδίου κοινοῦ. Κατὰ πόσον ὁμοίως ὁ τύπος αὐτὸς εἶναι παλαιός, ὅσον καὶ ὁ συνήθης, ἢ μεταγενέστερος, ἐκ τῶν τριῶν αὐτῶν ἐπιγραφῶν δὲν ἤμποροῦμεν μετὰ βεβαιότητος νὰ συμπεράνωμέν τι, καθότι ἢ μία, ἢ τῆς Λυγκηστίδος, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χρονολογηθῇ.¹ Αἱ δύο ἄλλαι ἀνήκουν εἰς τὸν 3ον μ. Χ. αἰῶνα. Ἐπίστροφος τύπος, *Μακεδόνων τὸ κοινόν*, ἀπαντᾷ μόνον μίαν φορὰν εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Βεροίας τῶν χρόνων τῶν Φλαβίων.² Ἀνάλογοι τύποι ὑπάρχουν καὶ εἰς ἄλλα κοινά, π. χ. *Δοστωνέων τὸ κοινόν* (ἄγνωστον κοινὸν τῆς βορειοδυτικῆς Μακεδονίας — νῦν σερβικῆς —), *Γαλατῶν τὸ κοινόν* καὶ κατὰ κανόνα *Λυκίων τὸ κοινόν*.³

Τύπος «κοινὸν τῆς Μακεδονίας», ὅπως ἔχομεν π. χ. *κοινόν τῆς Ἀσίας*,⁴ οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ.⁵

2. ΧΡΟΝΟΣ ΣΥΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ

Πότε ἰδρυθῆ τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων δὲν μᾶς ἔχει παραδοθῆ. Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ νομίσματα τὸ ὄνομά του ἐμφανίζεται μόλις κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Φλαβίων.⁶ Ἐν τούτοις ἡ ἀρχὴ του πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ εἰς ἐποχὴν πολὺ προγενεστέραν, ἕως εἰς τὴν τοῦ Αὐγούστου, ὡς γίνεται κοινῶς παραδεκτόν.⁷ Τότε πολλὰ παλαιὰ κοινὰ ἀναδιοργανώθησαν, πολλὰ δὲ νέα καθ' ὅλον τὸ κράτος συνεστήθησαν πρὸς ἄσκησιν τῆς εἰσαχθείσης ἔκτοτε αὐτοκρατορολατρίας.

Ἐν Μακεδονίᾳ ὁμοίως μία ὁμοσπονδιακὴ ἔνωσις, ἔν κοινὸν Μακεδόνων,

¹ Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν μνημονεύεται ἀνθύπατος τις, προφανῶς τῆς Μακεδονίας, ὀνόματι Αὐλὸς Πόντιος Βῆρος. Δυστυχῶς ὁ χρόνος τῆς ἀνθυπατείας του δὲν εἶναι γνωστός (βλ. G a e b l e r, ἔ. ἀ., σ. 8. G e y e r, RE XIV, 765), ἀλλ' οὔτε καὶ ἄλλο στοιχεῖον εὐρίσκαμεν εἰς τὴν ἐπιγραφὴν πρὸς χρονολόγησιν τῆς.

² R.A., ἔ. ἀ., ἀρ. 130 = BCH 70 (1946), σ. 194 = R.A. 44 (1949), σ. 89.

³ BCH 47 (1923), σ. 288/9, ἀρ. 4a (= SEG 2, σ. 75, ἀρ. 434). IGR III, ἀρ. 157. K o r n e m a n n, RE Supplb. IV, 933. Παρομοία χρῆσις παρατηρεῖται καὶ εἰς τοὺς ἐπίσημους τίτλους τῶν μακεδονικῶν πόλεων ἢ τῶν πολιτικῶν τῶν σωμάτων καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ὅταν οὗτοι εὐρίσκωνται ἐν ἀρχῇ τῶν ἐπιγραφῶν καὶ δὲν προηγῆται λέξις τις ἢ φράσις· βλ. πρόχειρα παραδείγματα ἐν Δ ή μ ι τ σ α, ἀρ. 52.373. R.A. 1934, σ. 285, ἀρ. 215 J.R.St. 33 (1943), σ. 39, ἀρ. 1.

⁴ IGR IV, ἀρ. 496. Ὑπάρχει ἀκόμη κοινὸν τῆς Ἑλλάδος (IGR I, ἀρ. 418), κοινὸν Γαλατίας (ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἐπὶ νομισμάτων, H e a d, Ἱστορία νομισμάτων (μεταφρ. Σβορώνου), II, σ. 330. R.A. 10 (1937), σ. 358, ἀρ. 86: τ ῶ κοινῶ Γαλατείας) κ. ἄ.

⁵ Ὅμοίως δὲν μνημονεύεται κοινὸν Θράκης ἢ κοινὸν τῆς Θεσσαλίας, ἀλλὰ κοινὸν τῶν ἀνθρώπων, τῶν κατοικούντων εἰς τὰς χώρας αὐτάς.

⁶ R.A. 37 (1900), σ. 130 καὶ μακεδονικὰ αὐτοκρατορικὰ νομίσματα τοῦ Δομιτιανοῦ ἐν G a e b l e r, ἔ. ἀ., ἀρ. 251. 252.

⁷ Βλ. π. χ. G a e b l e r, σ. 9. G e y e r, ἔ. ἀ. 767. K o r n e m a n n, ἔ. ἀ. 930. J. K e i l, CAH XI, σ. 567.

ἐμφανίζεται ἤδη περὶ τὰ τέλη τῆς βασιλείας τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Δώσωνος¹ καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς βασιλείας τοῦ Φιλίππου Ε΄.² Πρέπει ἄραγε νὰ θεωρήσωμεν ὅτι τὸ κοινὸν ὑπῆρξεν ἀναβίωσις τοῦ ἀρχαιοτέρου τούτου, ὅπως συνέβη μὲ τὰ πλεῖστα ἑλληνικὰ κοινὰ τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἢ ὅτι ἦτο νέον δημοσύργημα τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων; Τὸ παλαιὸν κοινὸν τῶν μακεδονικῶν χρόνων κατὰ τινα πρόσφατον καὶ πιθανωτέραν ἄποψιν³ ἦτο μία ὁμοσπονδία αὐτονόμων τοπικῶν ἐνώσεων, αἱ ὁποῖα ἐμφανίζονται συχνὰ κατὰ τοὺς τελευταίους πολέμους τῶν Μακεδόνων πρὸς τοὺς Ρωμαίους. Εἰς τὸν Λίβιον τὰς συναντῶμεν μὲ τὸ ὄνομα *civitates*.⁴ Οὕτως εἰς λόγον τοῦ Φιλίππου Ε΄ κατὰ τὴν ἐν Θεσσαλονίκη συνάντησίν του μὲ τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν Ρωμαίων καὶ τοῦ Εὐμένους δις ἀναφέρονται αἱ *Macedonum civitates*.⁵ Προσβεῖται τῶν *civitates* ἔρχονται πρὸς τὸν Περσέα εἰς τὸ Κίτιον, ἵνα ὑποσχεθοῦν εἰς αὐτόν, ὁρμῶντα εἰς τὸν κατὰ τῶν Ρωμαίων πόλεμον, χρήματα καὶ οἶτον.⁶ Δέκα *principes* ἐξ ἐκάστης *civitas* ἀποστέλλονται εἰς τὴν Ἀμφίπολιν κατ' ἀπαίτησιν τοῦ νικητοῦ Αἰμιλίου Παύλου, προκειμένου νὰ ρυθμισθοῦν τὰ πράγματα τῆς Μακεδονίας.⁷ Κατὰ *civitates* παραδίδεται εἰς τοὺς Ρωμαίους ἡ Μακεδονία μετὰ τὴν ἤτταν τοῦ Περσέως εἰς τὴν Πύδναν.⁸ Τέλος εἰς ἓν χωρίον τοῦ Ἰουστίνου XXXIII, 2, 7, ἐνθα μᾶς δίδεται ἡ ὄχι ἀσφαλὴς πληροφορία, ὅτι ἡ ἐγκατάστασις τῶν ἀρχῶν (*magistratus*) ἦτο ἀπλή καινοτομία τοῦ Αἰμιλίου Παύλου, ἐμφανίζονται πάλιν αἱ *civitates* ὡς διοικητικαὶ ὑποδιαιρέσεις τῆς χώρας. Αἱ τοπικαὶ αὐταὶ ἐνώσεις διετηρήθησαν, φαίνεται, καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ μακεδονικοῦ κράτους,⁹ ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων δὲ αὐτῶν

¹ Πολύβ. IV, 9, 4, πρβ. καὶ XI, 5, 4. B e l o c h, Griechische Geschichte IV², 1, σ. 712 - 3. C A H VII, σ. 751. 759. H. B e n g t s o n, Griechische Geschichte. München 1950 (Handbuch der Altertumswissenschaft, III. Abt., 4. Teil), σ. 395.

² IG XI, 4, 1102, πρβ. καὶ 1103. 1104. B l. F. W. W a l b a n k, Philip V of Macedon (1940) σ. 4 - 5. 264 - 5.

³ W a l b a n k, ἔ. ἀ., σ. 5. J. A. O. L a r s e n, Cl. Phil. 44 (1949), σ. 85 ἐνθα καὶ αἱ διάφοροι ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ ζητήματος.

⁴ Περὶ τῆς σημασίας τῆς *civitas* βλ. L a r s e n, ἔ. ἀ., σ. 85, καὶ Roman, Greece ἐν T. Frank, An Economic Survey of Ancient Rome IV (1938), σ. 298.

⁵ LIV. XXXIX, 28, 2: *civitates Macedonum, quae a me inter indutias defecerant.* § 11: *Macedonum civitates, quas regni mei fuisse fatemini, non restituuntur.*

⁶ LIV, XLII, 53, 2 - 3: *contione dimissa ad audiendas legationes civitatum Macedoniae se contulit. venerant autem ad pecunias pro facultatibus quaeque suis et frumentum pollicendum ad bellum.*

⁷ LIV. XLV, 29, 1: *Ipse (Paulus), ubi dies venit, quo adesse Amphipoli denos principes civitatum iusserat... consedit.*

⁸ Liv. XLIV, 46, 1: *per omnes deditas civitates.* XLV, 1, 9: *civitates omnes Macedoniae in dicionem populi Romani venisse.* XLV, 41, 6: *civitates omnes Macedoniae se dederunt.*

⁹ Κατὰ τὸν Λίβιον XLV, 29, 4 εἰς τὸ συνέδριον τῆς Ἀμφιπόλεως οἱ Μακεδό-

συνεκροτοῦντο πιθανῶς τὰ συνέδρια τῶν τεσσάρων μερίδων, εἰς τὰς ὁποίας διηρέθη ἡ Μακεδονία κατὰ τὸ συνέδριον τῆς Ἀμφιπόλεως.¹ Τὸ κοινὸν ὅμως, δηλ. ἡ ὁμοσπονδία τῶν ἐνώσεων αὐτῶν, ὡς ἐν σῶμα, ἐνσαρκῶνον τὴν ἐνότητα τοῦ μακεδονικοῦ λαοῦ καὶ δυνάμενον νὰ παράσχη πράγματα μελλοντικῶς εἰς τοὺς Ρωμαίους, πρέπει ἀσφαλῶς τότε νὰ κατηγορήθῃ,² ὅπως καὶ ἡ μοναρχία. Μοῦ φαίνεται λοιπὸν ἀπίθανον ὅτι οἱ Μακεδόνες, ὅταν μετὰ ἑκατὸν καὶ πλεόν ἔτη ἴδρουν τῇ αἰτήσει των ἢ κατ' ἀπαίτησιν τῆς Ρώμης τὸ κοινὸν τῆς αὐτοκρατορολατρίας, εἶχον ὑπ' ὄψιν ὀργάνωσιν, ἡ ὁποία πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἤδη ἐκλείψει καὶ ἡ ὁποία μάλιστα μόλις περὶ τὰς δυσμὰς τοῦ πολιτικοῦ των βίου εἶχεν ἐμφανισθῆ καὶ δὲν ἔπαιξε σημαντικὸν ῥόλον. Μᾶλλον πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι αὐτοί, ὀργανούμενοι εἰς τὴν νέαν ἐπαρχιακὴν ἔνωσιν πρὸς ἄσκησιν τῆς αὐτοκρατορολατρίας, ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμα τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους παρὰ ὅτι ἀνεπέωσαν ἴδιον παλαιὸν θεσμόν. Ἐν τούτοις τὸ νέον κοινὸν δὲν ἔμεινεν ἐντελῶς ἀνεπηρέαστον ἀπὸ τὴν παλαιὰν ὀργάνωσιν τῶν Μακεδόνων. Εἶδομεν ὅτι βᾶσις τῆς ὀργανώσεως τῶν μερίδων ἦσαν πιθανῶς αἱ τοπικαὶ ἐνώσεις, αἱ *civitates* τοῦ παλαιοῦ κοινοῦ. Ἰσως ἀκόμη ἡ διοικήσεις των γενικώτερον νὰ ἐστηρίχθη ἐπ' αὐτοῦ.³ Αἱ μερίδες αὐταὶ μετὰ τῶν συνεδρίων των, ὅταν τὸ 148 π.Χ. ἡ Μακεδονία μετεβλήθη εἰς ἀπλὴν ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν, δὲν κατηγορήθησαν, ἀλλ' ἐξηκολούθησαν ἐπὶ μακρὸν νὰ ὑπάρχουν· εἰς τὰς πηγὰς τὰς παρακολουθοῦμεν μέχρι τοῦλάχιστον τῆς ἐποχῆς τῶν Φλαβίων, ὅποτε τὸ κοινὸν εὐρίσκετο εἰσέτι ἐν τῇ ζωῇ.⁴ Εἶναι λοιπὸν πολὺ πιθανὸν ὅτι οἱ Μακεδόνες, ὅταν κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἴδρουν τὴν νέαν ὁμοσπονδιακὴν ὀργάνωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν μετεῖχε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Μακεδονίας, ἐχρησιμοποίησαν τὴν ὑπάρχουσαν ἤδη εἰς τὰ συνέδρια τῶν μερίδων πεῖραν, ἡ ὁποία πάλιν

νες διετήρησαν τὴν πολιτικὴν των ἀνεξαρτησίαν καὶ τοὺς νόμους. Κατ' ἀκολουθίαν πρέπει νὰ διετηρήθη καὶ ἡ τοπικὴ των αὐτονομία, ἐκ τῆς ὁποίας οὐδεὶς κίνδυνος ἠδύνατο νὰ προκύψῃ διὰ τοὺς Ρωμαίους.

¹ Βλ. L a r s e n, *Roman Greece*, ἔ. ἀ., σ. 298, πρβ. καὶ F e y e l, *Paul-Émile et le synedrion macédonien* ἐν BCH 70 (1946), σ. 197 καὶ σημ. 3.

² Ἡ προσπάθεια τοῦ F e y e l, ἔ.ἀ., σ.187 κέ., νὰ δείξῃ ὅτι ὁ Αἰμίλιος Παῦλος τὸ 167 π.Χ. ἴδρυσεν ὑπὲρ τὰς τέσσαρας μερίδας ἐν ὁμοσπονδιακὸν συνέδριον δι' ὀλόκληρον τὴν Μακεδονίαν, τὸ ὁποῖον καὶ κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους διετηρήθη ὡς συνέδριον τοῦ κοινοῦ τῆς αὐτοκρατορολατρίας, δὲν ἦτο ἐπιτυχῆς καὶ δικαίως ἀνεσχευάσθη ὑπὸ τοῦ L a r s e n, *Cl. Phil.* 44 (1949), σ. 73 κέ., καὶ ὑπὸ τοῦ A. A y m a r d, *Cl. Phil.* 45 (1950), σ. 96 κέ.

³ Πρβ. T. F r a n k, *Representative Government in the Macedonian Republics* ἐν *Cl. Phil.* 9 (1914), σ. 57, σημ. 2.

⁴ Περὶ τῶν συνεδρίων τῶν μερίδων κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους καὶ περὶ τῆς σχέσεώς των πρὸς τὸ κοινὸν βλ. μικρὰν μελέτην μου «Τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων καὶ τὰ συνέδρια τῶν μερίδων» ἐν Προσοφοῇ εἰς Στ. Π. Κυριακίδην, Ἑλληνικά παραρτ. ἀρ. 4 (1953), σ. 294 - 304.

τὰς ρίζας τῆς εἶχεν εἰς τὸ παλαιὸν μακεδονικὸν κοινόν.

*Αγνωστος εἶναι ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἔπαυσε τὸ κοινὸν ὑφιστάμενον. Εἰς τὰ αὐτόνομα μακεδονικὰ νομίσματα, καθὼς καὶ εἰς τὰ τῆς μητροπόλεως Βεροίας, τελευταία μνεῖα αὐτοῦ γίνεται τὸ 246 μ.Χ. ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Ἄραβος.¹ Ὅμοιως καὶ αἱ ἐπιγραφαί, ὅσαι τοῦλάχιστον δύνανται νὰ χρονολογηθῶν, δὲν παρέχουν μεταγενεστέραν χρονολογίαν.² Τοῦτο βέβαια δὲν σημαίνει ὅτι τὸ κοινὸν ἔπαυσε ἐκτοτε νὰ ὑπάρχη. Ἡ σιγὴ τῶν πηγῶν διὰ τὴν μετέπειτα ἐποχὴν ἄλλην ἔχει τὴν αἰτίαν. Τὰ μὲν μακεδονικὰ νομίσματα, αὐτόνομα καὶ αὐτοκρατορικά, ἔπαυσαν, φαίνεται, μετὰ τὸν Φίλιππον τὸν Ἄραβα ἢ καὶ ἐπ' αὐτοῦ νὰ ἐκδίδωνται³ καὶ οὕτως ἐστερηθῆμεν μιᾶς ἀξιολόγου πηγῆς διὰ τὸ κοινόν, αἱ δὲ μακεδονικαὶ ἐπιγραφαὶ γενικῶς, ἀπὸ τὰς ὁποίας κυρίως ἀρνούμεθα τὰς πληροφορίας μας, ἀπὸ τῶν μέσων περίπου τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος καθίστανται ὁλονὲν σπανιώτεροι.⁴ Ἐν τούτοις ἐν ἐπαρχιακῶν ἀντιπροσωπευτικὸν σῶμα ὑπῆρχεν ἐν Μακεδονίᾳ, ὡς προκύπτει ἐξ ἐνὸς *rescriptum* τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Β' ἐν τῷ θεοδοσιανῷ κώδικι (XI, 1, 33), ἀκόμη εἰς τὰ 424 μ.Χ. Ἐν αὐτῷ ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος, ἀπαντῶν εἰς τὸν ἔπαρχον τοῦ πραιτωρίου τοῦ Ἰλλυρικοῦ Ἰσίδωρον ἐπὶ ἐρωτημάτων του περὶ τῆς τακτοποιήσεως τῶν εἰσπρακτέων φόρων τῆς περιφερείας του, ἀποφαίνεται ὅτι πρέπει νὰ ζητηθῇ ἐξ ἐκάστης ἐπαρχίας⁵ ὅ,τι ἐσχάτως ὑπεσχέθησαν νὰ δώσουν· πρὸς ἀποφυγὴν δὲ πάσης ὀχλήσεώς των ἐκ μέρους τοῦ ἐπόπτου, ἀκολουθοῦντες τὸ παράδειγμα τῶν Μακεδόνων οἱ κάτοικοι τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν νὰ ἐξοφλήσουν ἐν μέρος τῶν φόρων των, τὸ ἡμισυ ἢ τὸ τρίτον (οἱ Ἀχαιοί), καθ' ἃ οἱ ἴδιοι ἠτήσαντο.⁶ Εἶναι προφανές ὅτι οἱ Μακεδόνες, εἴτε ἐπρότεινον μετὰ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ τὴν καταβολὴν ὠριμέ-

¹ G a e b l e r, ἔ. ἀ., σ. 188, ἀρ. 856 - 859. σ. 190 κέ., ἀρ. 865 - 871.

² Π. χ. IG III, 1, 129. Harv. Theol. Rev. 41 (1948), σ. 196 (C h. E d s o n).

³ G a e b l e r, ἔ. ἀ., σ. 12. 22.

⁴ Πρβ. M. N. T o d, The Macedonian Era ἐν BSA 24 (1919/20 - 1920/21), σ. 61-2, ὅστις τὴν παρατηρουμένην ἔλλειψιν τῶν μακεδονικῶν ἐπιγραφῶν μετὰ τὴν ἔκτην δεκαετηρίδα τοῦ 3ου μ. Χ. αἰῶνος ἀποδίδει εἰς εἰσβολάς, πολέμους, πείναν καὶ ἐπιδημίας, τὰ ὁποῖα ἐνοκλήσαντα τότε εἰς τὴν Μακεδονίαν ἠνάγκασαν τοὺς Μακεδόνας νὰ περιορίσουν διὰ λόγους οικονομίας τὰ γραπτὰ μνημεῖά των εἰς τὸ ἐλάχιστον τόσον εἰς ἀριθμὸν ὅσον καὶ εἰς περιεχόμενον.

⁵ Περὶ τῶν ἐπαρχιῶν, τῶν ὑπαγομένων εἰς τὸ Ἰλλυρικὸν καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν Dioecesis Macedonia, βλ. K o r n e m a n n, RE V, 730.

⁶ Cod. Theod. XI, 1, 33: Id ab unaquaque provincia censuimus expe-tendum, quod ab isdem nuper esse promissum tua sublimitas indicavit. Ut vero nullus de cetero ad possessiones eorum, quod maxime reformidant, inspector accedat, Macedonum reliqui exemplum secuti mediae quantitatis, ut obtulisse noscuntur, tributa suscipiant. Sed Achivi, qui protestati sunt nihil a se ultra tertiam partem posse conferri, illud exsolvant, ad quod se indubitanter fore idoneos pollicentur.

νου φόρου είτε ἐπετύγχανον τὴν ἐξόφλησιν μέρους τῶν καταβλητέων φόρων, ἔπραττον τοῦτο δι' ἐνὸς ὄργανου ἀντιπροσωπευτικοῦ. Αὐτὸ οὐδὲν ἄλλο ἠδύνατο νὰ εἶναι εἰμὴ ἐν κοινόν, ἐν provinciale concilium, οἷον εἰς πολλὰς ἐπαρχίας τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους κατὰ τὴν μεταδιοκλητιάνειον ἐποχὴν συναντῶμεν.¹ Τὸ κοινὸν αὐτὸ ἀναμφιβόλως ὑπῆρχεν ἤδη ἐν Μακεδονίᾳ πολὺ πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἐγγράφου τοῦ αὐτοκράτορος. Οὐδένα δὲ λόγον ἔχομεν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἦτο νέον τι δημιούργημα, καινοφανῆς τις θεσμός, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τὸ κοινὸν τῆς αὐτοκρατορολατρείας, τὸ ὁποῖον φυσικὰ μὲ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ θὰ πρέπει νὰ ἀπέβαλε τὸν λατρευτικὸν χαρακτήρα, σὺν τῷ χρόνῳ δὲ μετεσχηματίσθη εἰς ἐν πολιτικὸν διοικητικὸν σῶμα, ὅπως ἦσαν καὶ τὰ ἄλλα κοινὰ τῆς μεταδιοκλητιανείου ἐποχῆς.² Ἔως πότε διετηρήθη τὸ κοινὸν ὑπὸ τὴν νέαν του μορφήν, δὲν εἶναι γνωστόν. Πάντως πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὅλα τὰ κοινὰ (concilia) εἰς τὸ ἀνατολικὸν ρωμαϊκὸν κράτος εἶχον ἤδη ἐξαφανισθῆ.³

3. ΕΚΤΑΣΙΣ ΚΑΙ ΕΔΡΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ

Ποίαν ἔκτασιν εἶχε τὸ κοινὸν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθορίσωμεν ἐπακριβῶς. Πάντως τὰ σύνορά του, ὅπως καὶ ἄλλων ἀνατολικῶν κοινῶν, δὲν συνέπιπτον μὲ τὰ τῆς ἐπαρχίας, ἢ ὁποία κατὰ τὰς διαφόρους αὐξομοιώσεις, τὰς ὁποίας ἔσχε κατὰ καιροῦς, περιελάμβανε πάντοτε καὶ μὴ μακεδονικὰ ἐδάφη. Ὁ τίτλος του κοινόν (τῶν) Μακεδόνων, ὁ μόνος ἐν χρήσει, μᾶς ὑποχρεώνει νὰ δεχθῶμεν ὅτι τοῦ κοινοῦ μετεἶχον μόνον Μακεδόνες, ὄχι δὲ καὶ ἄλλοι λαοί, ὅπως π.χ. οἱ Θεσσαλοί, οἱ ὁποῖοι μάλιστα, καὶ ὅταν ὑπήγοντο εἰς τὴν ἐπαρχίαν, εἶχον ἴδιον κοινόν. Πιθανώτατα τοῦτο περιορίζετο μόνον εἰς τὴν κυρίως Μακεδονίαν. Εἰς ταύτην ὅμως ὑπῆρχον περιοχαίτινες καὶ πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀνακηρυχθῆ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὡς ἐλεύθεραι, δηλ. ἡ Ἄνω Μακεδονία, ἢ ὁποία περιελάμβανε τὴν Ἑορδαίαν, Ἑλιμειαν (ἢ Ἑλιμιῶτιν), τὴν Ὁρεσιίδα, Δυγκησιίδα (ἢ Δύγκων), Δερριόπον καὶ Δασσαρητιάν,⁴ καὶ ἐκ τῶν πόλεων ἢ Ἀμφίπολις καὶ Θεσσαλο-

¹ P. G u i r a u d, Les assemblées provinciales dans l'empire romain. Paris 1887, σ. 223 κέ. K o r n e m a n n, RE IV, 821-2. Κατὰ τὸν θεοδοσιανὸν μάλιστα κώδικα XII, 12, 11 - 13 ἐκάστη ἐπαρχία ὄφειλε νὰ ἔχη κατὰ τὸν 4ον καὶ τὸν 5ον αἰῶνα ἴδιον concilium provinciale.

² G u i r a u d, σ. 272 κέ., ἐνθα ἐν ἐκτάσει ἐκτίθενται αἱ ἀρμοδιότητες τῶν ὑστερορωμαϊκῶν κοινῶν. K o r n e m a n n, ἔ. ἄ., σ. 827 κέ.

³ G u i r a u d, σ. 227. G. F o u g è r e s ἐν Daremberg - Saglio III, 1, σ. 851 ἐν λ. κοινόν.

⁴ Βλ. G e y e r, RE XIV, 651-653. Οἱ W a c e καὶ W o o d w a r d, BSA 18 (1911/12), σ. 167, ἀποδίδουν εἰς τὴν Ἄνω Μακεδονίαν ἐξ περιοχάς, τὴν Ἑορδαίαν, Δυγκησιίδα, Δασσαρητιάν, Ὁρεσιίδα, Παραναίαν μετὰ τῆς Τυμφαίας καὶ τὴν Ἑλιμιῶτιν. Τὴν Παραναίαν τοποθετοῦν (σ. 181) εἰς τὴν λεκάνην τοῦ ἄνω Ἀλιάκμονος,

νίκη.¹ Ἐκ τούτων ἡ Ἄνω Μακεδονία ἦτο διηρημένη κατὰ ἔθνη (Ἐλιμιῶται, Ὀρέσται κλπ.), ἕκαστον δὲ ἔθνος εἶχεν ἰδίαν πολιτικὴν ὀργάνωσιν. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν γνωρίζομεν ἓν κοινὸν Ὀρεστών,² ἓν ἔθνος³ Λυγκηστῶν⁴ καὶ μίαν ἔνωσιν τῶν Λασσαρητίων,⁵ δηλ. τῶν κατοίκων τῆς μακεδονικῆς Ἰλλυρίας. Παρόμοιαι ἐνώσεις δυνατὸν νὰ ὑπῆρχον καὶ εἰς τὰς ἄλλας περιοχὰς τῆς Ἄνω Μακεδονίας, δὲν μᾶς παραδίδονται ὁμως εἰς τὰς ἔλλιπεις πηγὰς. Ἡ Ἀμφίπολις καὶ ἡ Θεσσαλονίκη εἶχον αὐτονομίαν κοινοτικὴν καὶ τὴν γνωστὴν ἐκ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ἀστικὴν ὀργάνωσιν. Αἱ περιοχαὶ καὶ αἱ πόλεις αὐταὶ οὐσιαστικῶς δὲν ἦσαν τμήματα τῆς ἐπαρχίας Μακεδονίας⁶ καὶ

τὴν ἐκτεινομένην ἀπὸ Γρεβενῶν μέχρι Λαψίστας (ν. Νεαπόλεως) καὶ συνορεύουσαν ἐκ δυσμῶν μὲ τὴν Πίνδον καὶ ἐξ ἀνατολῶν μὲ τὴν λοφοσειράν, τὴν κατερχομένην ἀπὸ Βλαχοκλεισούρας μέχρι Ζάμπουρντας, δηλ. εἰς μίαν περιοχὴν, ἡ ὁποία ὑπὸ τῶν πλείστων ἔρευνητῶν θεωρεῖται τμῆμα τῆς Ἐλιμιώτιδος (σχετικὴν βιβλιογραφίαν βλ. Δ. Κ. α. ν. α. τ. σ. ο. ὑ. λ. η, Ποῦ ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις Ἐλίμεια, Μακεδονικά, τόμ. 2 (1941 - 52) σ. 179, ὑποσ. 2). Ἀνεξαρτήτως τῆς θεωρίας αὐτῆς, ἡ ὁποία δὲν εἶναι ὀρθή, ἀμφότεραι αἱ περιοχαί, Τυμφαία καὶ Παραναία, δὲν θεωροῦνται μακεδονικαί· βλ. G e y e r ἔ. ἀ., 661.

¹ Εἰς τὸν Π λ ί ν ι ο ν, Ν. Η. 4, 35, μνημονεύονται καὶ Scotussaei liberi. Πιθανὸν πρόκειται περὶ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως Σκοτούσσης, ἡ ὁποία ἔκειτο παρὰ τὴν Ἡράκλειαν τὴν Σιντικὴν ἤ, κατὰ τὸν Π τ ο λ ε μ α ἰ ο ν III, 12, 28, εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ὀδομαντικῆς καὶ Ἡδωνίδος. Τὸ πρῶγμα ἐν τῷ συνόλω μένει σκοτεινόν· L a r s e n, Roman Greece, ἔ. ἀ., σ. 449. A. H. M. J o n e s, The Greek City from Alexander to Justinian. Oxford 1940, σ. 129.

² BSA, ἔ. ἀ., σ. 179, ἀρ. 23 (ἐποχὴ Κλαυδίου ἢ Νέρωνος). J. H. St. 33 (1913), σ. 337, ἀρ. 17, πρβ. καὶ Παπαδάκις, Ἀθηνᾶ, ἔ. ἀ., σ. 462 κέ. (143 ἢ 144 μ. Χ., κατὰ W a l b a n k, ἔ. ἀ., σ. 163, 2). Περὶ τοῦ κοινοῦ Ὀρεστών κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν βλ. J. K e i l, SAH XI, σ. 563-70, καὶ L a r s e n, ἔ. ἀ., σ. 443/4. Οἱ Ὀρέσται, ὡς ἐξάγεται ἐκ τινος ἐπιγραφῆς τῆς Δήλου (IG IX, 4, 1118, χρονολογίαν βλ. St. D o w καὶ Ch. E d s o n, Harv. Stud. 48 (1937), σ. 128), εἶχον ἰδίαν ἔνωσιν ἥδη περὶ τὸ τέλος τοῦ 3ου μ. Χ. αἰ., δηλ. πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἀποσπάσεως τῶν ἀπὸ τοῦ μακεδονικοῦ κράτους (196 π. Χ.).

³ Κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ κοινὸν Ὀρεστών, τὸ ὁποῖον ἄλλως καὶ ἔθνος λέγεται (J. H. St., ἔ. ἀ., στ. 33), πρέπει νὰ θεωρήσωμεν καὶ τὸ Λυγκηστῶν ἔθνος ὡς μίαν ὁμόσπονδον ἔνωσιν τῶν κατοίκων τῆς Λυγκησιίδος· βλ. L a r s e n, ἔ. ἀ., σ. 444. Γενικώτερον περὶ τῆς ἐναλλαγῆς τῶν ὄρων ἔθνος-κοινόν βλ. K o r n e m a n n, RE Supplb. IV, 915.

⁴ BCH 21 (1897), σ. 161-2 (=Δήμιτσα, ἀρ. 247. 248), στ. 12/3: γυμνασιάρχης[δὲ] (ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗΣΑC) ἀποδει(γ)μ(έ)νος καὶ τῆς πόλεως καὶ τοῦ Λυγκηστῶν ἔθνος (2ος μ.Χ. αἰ., BCH, ἔ. ἀ., σ. 162. L. R o b e r t, REG 47 (1934), σ. 33 καὶ σημ. 1).

⁵ Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 330: Ἀγαθῆι τύχη· | [Δ]ασσαρητίοι Δρό | αντα Κα[ι]-πίωνος | [τὸ]ν προσιάτην | [π]ρεσβεύσαντα | [πρὸς] τὸν κύριον | [αὐτ]οκράτορα | IVII | [ἀ]ν-τ' ὀψωνί[ο]υ (3ος μ.Χ. αἰ.). πρβ. καὶ Plin. N.H. 4, 3: Dassaretas supra dictos, liberam gentem.

⁶ Βλ. L a r s e n, ἔ. ἀ. σ. 443, καὶ γενικώτερον περὶ τῆς σχέσεως τῶν libe-

ὡς ἐκ τούτου πιθανώτατα δὲν μετεῖχον τῆς ἐπαρχιακῆς ἐνώσεως τῶν Μακεδόνων.¹ Κατὰ τοὺς ὑστέρους ὅμως αὐτοκρατορικοὺς χρόνους φαίνεται ὅτι ἐπῆλθε μεταβολή τις εἰς τινὰς τοῦλάχιστον ἐξ αὐτῶν ἐν σχέσει πρὸς τὸ κοινόν. Τιμητικά ἐπιγραφαὶ τοῦ κοινοῦ καὶ ἄλλαι, ἀφορῶσαι εἰς ἄρχοντας αὐτοῦ, εὐρέθησαν καὶ εἰς τὰς περιοχὰς αὐτάς. Οὕτω δύο ἐπιγραφαὶ (ἢ μία ἀκαθορίστου ἐποχῆς, ἢ ἄλλη πιθανὸν τοῦ 2ου μ. Χ. αἰῶνος), εἰς τὰς ὁποίας τιμῶνται ὑπὸ τοῦ κοινοῦ δύο ἐπιφανεῖς γυναῖκες, εὐρέθησαν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀρχαίας Λυγκηστίδος.² Μία ἄλλη, ἐνθα μνημονεύεται ὁ μακεδονιάρχης Δομίτιος Εὐρύδικος (πρῶτον ἡμισυ τοῦ 3ου μ. Χ. αἰῶνος), προέρχεται ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς ἀρχαίας Ἑλιμιώτιδος (Βελβενδός).³ Ἄλλαι ἐπιγραφαί, εἰς τὰς ὁποίας τιμῶνται μακεδονιάρχαι ἢ συγγενεῖς των, εὐρέθησαν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην (3ος μ. Χ. αἰ.).⁴ Τοιαύτας ἐπιγραφὰς δυσκόλως θὰ ἀνέμενέ τις εἰς τὰς περιοχὰς αὐτάς, ἂν ἦσαν ἐκτὸς τοῦ κοινοῦ. Πρέπει λοιπὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη,⁵ ἢ Ἑλιμιώτις, ἢ Λυγκηστὶς τὸν 3ον τοῦλάχιστον μ. Χ. αἰῶνα μετεῖχον κατὰ τινὰ τρόπον τοῦ κοινοῦ. Πῶς καὶ τότε ἀκριβῶς ἔγινε τοῦτο, δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν.

*
*
*

Ἔδρα τοῦ κοινοῦ ἦτο ἡ Βέροια. Αἱ μαρτυρίαι καὶ αἱ ἐνδείξεις εἶναι πάμπολλαι καὶ πολὺ γνωσταὶ καὶ δι' αὐτὸ δὲν νομίζω ὅτι εἶναι ἀπαραίτητον νὰ μνημονευθοῦν καὶ ἐδῶ. Διὰ ποῖον ὅμως λόγον ἐπροτιμήθη αὐτὴ ὡς ἔδρα τοῦ κοινοῦ δὲν εἶναι γνωστόν. Ἴσως ῥόλον τινὰ ἔπαιξεν ἡ θέσις τῆς πόλεως, ἢ ὁποία, εὐρισκομένη εἰς τὸ κέντρον σχεδὸν τῆς Μακεδονίας, ἦτο προσιτὴ ἐξ ὅλων τῶν περιοχῶν καὶ πόλεων αὐτῆς. Ὀπωσδήποτε οὔτε ἡ Πέλλα, ἢ ἄλλοτε πρωτεύουσα τοῦ μακεδονικοῦ κράτους, ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιοῖ διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν οὔτε—πολὺ ὀλιγώτερον—ἡ ἔδρα τῆς ρωμαϊκῆς διοικήσεως, ἡ Θεσσαλονίκη, καθ' ὅσον ἡ μὲν πρώτη ἦδη ἀπὸ τοῦ 30 π. Χ. εἶχε καταστῆ ρωμαϊκὴ ἀποικία⁶ (colonia Jul. Aug. Pella) καὶ διὰ

rae civitates πρὸς τὴν ρωμαϊκὴν διοίκησιν G. H. Stevenson, Roman provincial administration till the age of the Antonines. Oxford 1949 (ἔκδ. 2α), σ. 82.

¹ Βλ. Kornemann, RE Supplb. IV, 930.

² Δ ἡ μ ι τ σ α ς, ἀρ. 218: Μακεδόνων | οἱ σύνεδροι | Μαρκ(ίαν) Ἀκυλίαν | Φαβρικιανῶν | Ἀπερος θυγατέρα | ἀνδρὸς ἀγαθοῦ. ἀρ. 221: Ἀγαθῆ τύχη τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων | Μανλίαν Ποντίαν Λουκουλίαν Ἀφρυκανήν, | Αἴλου Ποντίου Βήρου τοῦ λαμπροτάτου | ἀνθυπάτου γυναῖκα, ἀρετῆς ἐνεκεν.

³ Ch. E d s o n, Harv. Theol. Rev. 41 (1948), σ. 196.

⁴ Παπαγεωργίου, Ἀλήθεια 23 Σεπτεμβρίου 1906, ἀρ. 8. 21 καὶ 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 22. 24. 26. 27. 37.

⁵ Ὡς πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην τὴν μεταβολὴν αὐτὴν εἶχεν ἤδη πρὸ δεκαετίας προσέξει ὁ C o r m a c k, J. R. St. 33 (1943), σ. 42/3.

⁶ Βλ. π.χ. E. O b e r h u m m e r, RE XIX, 347 ἐν λ. Pella.

πολλοὺς λόγους εἶχε χάσει τὴν παλαιάν της σημασίαν, ἣ δὲ ἄλλη ὡς ἔλευ-
 θέρα πόλις (civitas libera) δὲν μετεῖχεν, ὅπως εἶδομεν, τοῦ κοινοῦ κατὰ
 τοὺς πρώτους τοῦλάχιστον αἰῶνας ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς του.¹ Τὸ παλαιότερον
 τεκμήριον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἠμποροῦμεν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ Βέροια ἦτο
 ἔδρα τοῦ κοινοῦ, εἶναι μία ἐπιγραφή τῶν χρόνων τῶν Φλαβίων,² ἣτις εὐ-
 ρέθη ἐκεῖ καὶ ἀνήκεν εἰς ἀφιέρωσιν τοῦ κοινοῦ. Ἐκτοτε μέχρι τῶν μέσων
 τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος δὲν παύει νὰ ἐμφανίζεται ὡς τοιαύτη εἰς τὰς πηγάς,
 νομίσματα καὶ ἐπιγραφάς. Ἄν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι πρωτεύουσα τοῦ κοι-
 νοῦ ἦτο ἤδη κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος, ἕως τότε δὲ οὐ-
 δεμίαν ἔνδειξιν ἔχομεν ὅτι ἄλλη μακεδονικὴ πόλις ὑπῆρξε πρωτεύουσα αὐτοῦ,
 πρὸς δὲ ὅτι μεταθέσις ἔδρας κοινοῦ τινος ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἦτο σπανιώ-
 τατον πρᾶγμα,³ πρέπει μετὰ τινος βεβαιότητος νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ Βέροια
 εἶχεν ὀρισθῆ ἔδρα τοῦ κοινοῦ ἤδη ἀπὸ τῆς συστάσεώς του. Πότε ἔπαυσε νὰ
 εἶναι τοιαύτη, δὲν μᾶς παραδίδεται. Δυνατὸν νὰ διετήρησε τὴν θέσιν της
 μέχρι τῆς καταργήσεως τῆς ἐπαρχιακῆς ὀργανώσεως τῶν Μακεδόνων, ἣτις,
 ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, συνέβη πιθανώτατα κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα με-
 ταξὺ Θεοδοσίου Β' καὶ Ἰουστινιανοῦ Α'.

Ἡ Βέροια ὡς πρωτεύουσα τοῦ κοινοῦ ἐγνώρισε πράγματι ἐξαιρετικὴν
 λαμπρότητα καὶ δόξαν, οἶαν οὐδέποτε ἄλλοτε κατὰ τὴν μακροαῖωνα ἱστορίαν
 της. Εἰς τὰς πηγάς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οἱ χαρακτηρισμοί, ποὺ ἐπιδαφιεύ-
 ονται εἰς αὐτήν, εἶναι ἀρκετὰ κολακευτικοί. Ἄλλοῦ χαρακτηρίζεται ὡς πό-
 λις τῆς Μακεδονίας μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος⁴ καὶ ἄλλοῦ ζαθέη μη-
 τρόπολις.⁵

Εἰς τὴν ἔδραν τοῦ κοινοῦ συνήρχοντο ἅπαξ τοῦ ἔτους τοῦλάχιστον
 οἱ ἀποστελλόμενοι εἰς αὐτὸ ἀντιπρόσωποι τῶν μακεδονικῶν πόλεων, οἱ σύ-
 νεδροι. Ἐκεῖ ἤδρευεν ὁ ὑπὸ τῶν συνέδρων πιθανώτατα ἐκλεγόμενος πρὸε-
 δρος τοῦ κοινοῦ, καθὼς καὶ ἄλλοι ἄρχοντες αὐτοῦ. Ἐκεῖ ἐν ἀρχῇ τοῦ μακε-
 δονικοῦ ἔτους, δηλ. περὶ τὰ μέσα Ὀκτωβρίου,⁶ ἐτελοῦντο αἱ ἐορταὶ τῆς ἐ-
 παρχίας. Πληροφορίαι περὶ αὐτῶν δὲν μᾶς διεσώθησαν. Θὰ ἐγένετο ὁμοῦ
 κατ' αὐτὰς ὅ,τι καὶ εἰς τὰ ἄλλα κοινὰ εἰς παρομοίας περιπτώσεις. Δηλαδὴ ὁ
 ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ μετὰ τῶν ἀξιωματούχων αὐτοῦ, οἱ σύεδροι καὶ πλη-

¹ Ἄς σημειωθῆ ὅτι ἡ ἔδρα τῶν κοινῶν, τῶν ἐπιφορτισμένων μετὰ τὴν αὐτοκρα-
 τορολατρείαν, δὲν συνέπιπτε πάντοτε μετὰ τὴν τῆς πολιτικῆς διοικήσεως' οὐχὶ σπανίως
 ἦτο μία ἐξέχουσα πόλις τῆς ἐπαρχίας ὅχι ἡ πρωτεύουσα τῆς' βλ. G u i r a u d ,
 ἔ.ἀ., σ. 70-1. K o r n e m a n n , RE IV, 935.

² R.A. 37 (1900), σ. 489, ἀρ. 130.

³ G u i r a u d , ἔ.ἀ., σ. 70.

⁴ [Λ ο υ κ ι α ν ο ῦ] Λούκιος ὄνος 34.

⁵ H e s p e r i a 1944, σ. 23, ἀρ. 1=REG 57 (1944), σ. 215, ἀρ. 127.

⁶ Βλ. κατωτέρω, Ἐπιμετρον.

θος κόσμον ἐκ τῆς πόλεως Βεροίας καὶ ἄλλων περιοχῶν τῆς Μακεδονίας θὰ ἐβάδιζον ἐν πομπῇ εἰς τὸν ναόν, τὸν ἀφιερωμένον εἰς τοὺς αὐτοκράτορας, τὸ Σεβαστεῖον, ὅπου θὰ ἐγίνετο διὰ τοῦ ἀρχιερέως ἡ προσευχὴ πρὸς τὴν θεὰν Ρώμην καὶ τοὺς αὐτοκράτορας, θὰ ἀνεπέμποντο εὐχαὶ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ ζῶντος αὐτοκράτορος καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, κατόπιν ἐν μέσῳ χορῶν καὶ ᾄσμάτων θὰ προσεφέροντο αἱ νενομισμέναι θυσίαι καὶ τέλος θὰ παρετίθετο πάνδημον γεῦμα. Μετὰ ταῦτα ἠκολούθουν διὰ πολλὰς ἡμέρας πανηγύρεις, ἑορταὶ καὶ ἀγῶνες. Τὸ μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον ἀσφαλῶς συνεκέντρωνον οἱ ἀγῶνες καὶ μάλιστα οἱ ἀνὰ πᾶσαν τετραετίαν τελούμενοι. Οὗτοι ἀνήκον εἰς τοὺς διεθνεῖς ἀγῶνας, τοὺς ἱεροὺς οἰκουμηνικούς, ὅπως ἐλέγοντο τότε, καὶ οἱ μετέχοντες εἰς αὐτοὺς προήρχοντο ἐκ πάσης γωνίας τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Οὕτως Οὐαλέριός τις Ἐκλεκτος, ὁ ὁποῖος ὡς κῆρυξ δισπερίοδος συμμετέσχεν εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν γνωστοτέρων διεθνῶν ἀγῶνων τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ εἰς τοὺς τῆς Βεροίας, κατήγετο ἐκ Σινώπης.¹ Ἄλλος τις νικητὴς ἀγῶνων — τὸ ὄνομά του δὲν διεσώθη εἰς τὸ μνημεῖόν του—κατήγετο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀπὸ τὴν Ἡράκλειαν τῆς Θράκης.² Μᾶρκός τις Αὐρηλίος Δημόστρατος Δαμάς, ὁ ὁποῖος ἐνίκησεν εἰς πλείστους διεθνεῖς ἀγῶνας καὶ εἰς τοὺς τῆς Μακεδονίας, δηλ. τῆς Βεροίας, ἦτο Σαρδιανός.³ Ἐκ τῶν ἱερῶν ἀγῶνων τῆς Βεροίας μᾶς εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τῶν μέσων περίπου τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος τὰ Ὀλύμπια.

Ἡ Βέροια, ὡς πρωτεύουσα τοῦ κοινοῦ, ἔτυχεν ἐνωρὶς ἰδιαιτέρας μεταχειρίσεως ἐκ μέρους τῆς ρωμαϊκῆς διοικήσεως. Ἦδη πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος Νέρβα εἶχε λάβει τὴν νεωκορίαν τῶν Σεβαστῶν, δηλ. τὸ δικαίωμα νὰ κτίσῃ ναὸν τῶν αὐτοκρατόρων πρὸς ἄσκησιν τῆς αὐτοκρατορολατρείας, καὶ τὸν τίτλον τῆς μητροπόλεως, τίτλον, διὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ ὁποῖου μέγας ἀνταγωνισμὸς ἐγίνετο μεταξὺ τῶν σημερινῶν πόλεων τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους.⁴ Ἐπὶ Νέρβα ὅμως ἡ πόλις διέτρεξε τὸν κίνδυνον νὰ ἴδῃ παραχωρούμενον τὸν τίτλον τῆς μητροπόλεως καὶ εἰς ἄλλην πόλιν τῆς Μακεδονίας, ἀντίζηλον τῆς Βεροίας — ἀγνωστον ποίαν. Πρεσβεία ὑπὸ τὸν ἀρχιερέα τοῦ κοινοῦ Κ(όιντον) Ποπίλλιον Πύθωνα ἐστάλη εἰς τὴν Ρώμην πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Νέρβαν, ἵνα ἐνεργήσῃ, ὅπως διατηρηθῇ τὸ δικαίωμα τοῦτο ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν Βέροϊαν. Ἡ ἀποστολὴ ἐστέφθη ὑπὸ ἐπιτυχίας καὶ τὸ γεγονός ἐπανηγυρίσθη εἰς τὴν πόλιν. Μνημεῖον, τοῦ ὁποῖου ἡ ἐπιγραφή διεσώθη μέχρι σήμερον, ἀνηγέρθη ὑπὸ τῆς πόλεως πρὸς τιμὴν τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ

¹ IG III, 1, 129.

² IGR I, ἀρ. 802.

³ IGR IV, ἀρ. 1519.

⁴ Περὶ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ αὐτοῦ βλ. 42ον λόγον τοῦ Ἀ ρ ι σ τ ε ῖ δ ο υ καὶ 38ον τοῦ Δ ῖ ο ν ο ς Χ ρ υ σ ο σ τ ὀ μ ο υ .

ἀποθανόντος εὐεργέτου αὐτοκράτορος,¹ ἄλλα δύο τοῦλάχιστον — τοῦ ἐνὸς ἡ ἐπιγραφὴ ἐσώθη πλήρης—ἀνηγέρθησαν πρὸς τιμὴν τοῦ Κ. Ποπιλλίου Πύθωνος διὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν καὶ τὰς ἄλλας πρὸς τὴν πόλιν καὶ τὴν ἐπαρχίαν εὐεργεσίας του.² Ἀργότερον, ἐπὶ Ἐλαγαβάλου, παρεχωρήθη καὶ δευτέρα νεωκόρος, ἡ ὁποία ἠκυρώθη ὑπὸ τοῦ Σεβήρου Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' ἀποκατεστάθη ὀριστικῶς ἐπὶ Γορδιανοῦ Γ'.³ Οὕτως ὁ πλήρης τίτλος τῆς Βεροίας, ὅπως τὸν συναντῶμεν εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος, εἶναι: *Ἡ σεμνοτάτη μητρόπολις τῆς Μακεδονίας καὶ δις νεωκόρος Βέροια*⁴ ἢ *Ἡ λαμπροτάτη Βεροιαίων μητρόπολις* (ἢ *Ἡ λαμπροτάτη μητρόπολις Βέροια*) καὶ β' νεωκόρος⁵ καὶ ἐνίοτε ἄνευ τοῦ ἐπιθέτου: *Ἡ μητρόπολις καὶ δις νεωκόρος Βέροια*.⁷ Παρόμοιον τίτλον ἐξ ὄλων τῶν μακεδονικῶν πόλεων μόνον ἡ μεγάλη τῆς Βεροίας ἀντίζηλος Θεσσαλονίκη ἀπέκτησεν, ὅχι ὅμως ἐνωρίτερον ἐκείνης.⁸ Καθ' ὅσον γνωρίζομεν, τὴν νεωκορίαν⁹ ἔλαβε διὰ πρώτην φορὰν μόλις ἐπὶ Γορδιανοῦ Γ' (238·244 μ.Χ.) καὶ ἴσως ἐν συνεχείᾳ τῆς κατὰ τὸ ἔτος 231 μ.Χ. ἐπὶ Σεβήρου Ἀλεξάνδρου γενομένης συνδιαλλαγῆς αὐτῆς πρὸς

¹ J.R. St. 30 (1940), σ. 51 (=REG 57 (1944) σ. 214, ἀρ. 122).

² R.A. ἔ.ἀ., ἀρ. 131. Rev. Phil. 65 (1939), σ. 131.

³ Bl. K r i s t e r H a n e l l, RE XVI, 2428 ἐν λ. Neokoroi.

⁴ BSA 18 (1911-1912), σ. 148, ἀρ. 6 (περὶ τὸ 249-250 μ.Χ.).

⁵ BSA, ἔ.ἀ., ἀρ. 7. Rev. Phil., ἔ.ἀ., σ. 129. (260-261 μ.Χ.).

⁶ Ἐξ ὅσον γνωρίζομεν εἰς τοὺς τίτλους τῆς μητροπόλεως Βεροίας προστίθεται μόνον τὸ ὑπερθετικὸν *λαμπροτάτη* καὶ *σεμνοτάτη*. Τὸ ἐπίθετον *ζαθέη*, τὸ ὁποῖον εἰς ἐπιτύμβιον ἐπιγραφὴν τῆς Βεροίας (Hesperia 1944, σ. 23, ἀρ. 1) προστίθεται παρὰ τὸν τίτλον *μητρόπολις Βέροια*, εἶναι ποιητικὴ ἔκφρασις καὶ δὲν ἔχει καμίαν σχέσιν μὲ τὸν ἐπίσημον τίτλον. Ἐκ τῶν ἐπιθέτων αὐτῶν τὸ πρῶτον—καὶ τὸ θετικὸν *λαμπρὰ*—συχνὰ ἀπαντᾷ καὶ εἰς τοὺς τίτλους τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης (Π α π α γ ε ω ρ γ ῖ ο υ , ἔ.ἀ., 5. 7. 18. Π ε λ ε κ ῖ δ η ς , σ. 54, ἀρ. 6. σ. 62-3, ἀρ. 19), τὸ *σεμνότατος*—καὶ τὸ θετικὸν *σεμνός*—εἰς τὰς μακεδονικὰς ἐπιγραφὰς μόνον εἰς τοὺς τίτλους τοῦ δήμου τῆς ἰδίας πόλεως (Π α π α γ ε ω ρ γ ῖ ο υ , ἔ.ἀ., ἀρ. 20, καὶ Θεσσαλ. ἱστορ. καὶ ἀρχαιολ., σ. 16. Π ε λ ε κ ῖ δ η ς , σ. 54, ἀρ. 6).

⁷ Ἀρχ. Δελτ. ἔ.ἀ., ἀρ. 14, πρβ. καὶ ἀρ. 15.

⁸ Περὶ τῶν τίτλων, τοὺς ὁποίους ἔχει ἡ Θεσσαλονίκη περὶ τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰῶνος, διεξοδικώτερον βλ. Π ε λ ε κ ῖ δ η ν , σ. 83-86.

⁹ Ἡ νεωκορία τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπως καὶ ὄλων τῶν νεωκόρων πόλεων τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς (βλ. K r i s t e r H a n e l l , ἔ.ἀ., 2425. J. Keil, CAH XI, σ. 583), ἀνεφέρετο εἰς τὴν ἐπαρχιακὴν αὐτοκρατορολατρείαν. Οὕτως ἡ ἐμφάνισις τοῦ τίτλου *νεωκόρων* εἰς τὰ νομίσματά της κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Γορδιανοῦ Γ' καὶ Φιλίππου τοῦ Ἄραβος (Greek Coins in the Hunterian Collection (ἔκδ. G. M a c d o n a l d), τόμ. I, σ. 374-375. G a e b l e r, Die antiken Münzen κλπ. Berlin 1935, τόμ. III, 2, σ. 22) ἐναρμονίζεται κάλλιστα μὲ τὴν παρουσίαν μακεδονιαρχῶν εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος καὶ ἀποτελεῖ ἐν ἐπὶ πλέον τεκμήριον εἰς τὴν γενομένην ὑπόθεσιν, ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη συμμετεῖχε τοῦ κοινοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτήν.

τὸ κοινὸν καὶ τὴν μητρόπολιν του¹.

Εἰς τὴν Βέροιαν ἀναμφιβόλως ὑπῆρχον ἀρκετὰ οἰκοδομήματα καὶ ἄλλοι χῶροι κατάλληλοι πρὸς τέλεσιν τῆς αὐτοκρατορολυτρείας καὶ τῶν μετ' αὐτῆς συνδεδεμένων ἀγῶνων καὶ θεαμάτων. Ὑπῆρχε βεβαίως εἰς ναὸς τῶν αὐτοκρατόρων, ὅπου κατ' ἔτος ἐτελεῖτο ἡ καθιερωμένη λατρεία, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ Βέροια ὠρίσθη ὡς πρωτεύουσα τοῦ κοινοῦ, δύο δὲ ἀπὸ τοῦ Ἐλαγαβάλου. Εὐρεῖά τις αἶθουσα πρέπει νὰ ἦτο εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ συνεδρίου διὰ τὰς συνεδριάσεις, ἄλλα οἰκήματα θὰ ἐχρησίμευον διὰ τὴν διαμονὴν τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ ἄλλου προσωπικοῦ. Εἰς τὸ μνημονευθὲν μνημεῖον τοῦ ἀρχιερέως τοῦ κοινοῦ Κ. Ποπιλλίου Πύθωνος μεταξὺ τῶν ὑπηρεσιῶν καὶ εὐεργεσιῶν του πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐπαρχίαν ἀναγινώσκωμεν καὶ τὰ ἑξῆς (στ. 12—16): καὶ καταγγείλαντα καὶ ἀγαθόνια | ἰσακτίους² ἀγῶνας ταλαντιαίους, θυμελικούς καὶ γυμνικούς, δόν|τα θηριομαχίας διὰ παντοίων ζώων | ἐντοπίων καὶ ξενικῶν, καὶ μονομαχίας. Οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ καὶ τὰ θεάματα ἀναμφιβόλως εἶχον σχέσιν μὲ τὴν πατρίδα του καὶ γενικώτερον μὲ τὴν ἐπαρχίαν, καθ' ὅσον καὶ ὅλαι αἱ ἄλλαι ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιγραφῇ μνημονευόμεναι εὐεργεσίαι του ἀνεφέροντο εἰς αὐτὰς μόνον, καὶ ὡς ἐκ τούτου πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐτελέσθησαν εἰς τὴν Βέροϊαν.³ Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ Βέροια πρέπει νὰ εἶχεν ἐν στάδιον διὰ τοὺς γυμνικούς καὶ ἄλλους σωματικούς ἀγῶνας καὶ ἐν θέατρον διὰ τοὺς μουσικούς (θυμελικούς).⁴ Διὰ τὰς μονομαχίας ὁ συνήθης τόπος, ἰδίως εἰς τὴν Δύσιν, ἦτο τὸ ἀμφιθέατρον, ἡδύνατο ὅμως ἑλλείπει τούτου νὰ χρησιμοποιηθῇ ἢ τὸ θέατρον, καταλλήλως διαρρυθμιζόμενον, ὅπως π.χ. ἐν Φιλίπποις,⁵ ἢ τὸ στάδιον, ὡς ἐν Ἐφέ-

¹ G a e b l e r, Die antiken Münzen III, 1, σ. 20 - 21.

² ἰσακτίους (τ.ἔ. ἰσακτίους, πρβ. καὶ ἐν IGR IV, 1128: ἀγῶν ἰσολύμπιος, ἀντὶ ἀ. ἰσολύμπιος) πρέπει νὰ ἀναγνώσωμεν καὶ ὄχι εἰς Ἀκτίους ὡς ἐν R.A., ἔ.ἀ., ἀρ. 131 καὶ Ἀρχ. Δελτ., ἔ.ἀ., σ. 148, ἀρ. 4. Εἰς διασωθὲν ἀπόσπασμα ἐνὸς ἀντιγράφου τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης (Rev. Phil., ἔ.ἀ., σ. 131) ὑπάρχει ἡ γραφή: ἰσακτίους ἀγῶνας]. Ἰ σ ά κ τ ι ο ι δὲ ἀγῶνες ἐλέγοντο οἱ κατὰ τὸ πρότυπον τῶν μεγάλων Ἀκτίων τῆς Νικοπόλεως ὁργανούμενοι ἀγῶνες εἰς ἄλλας πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας.

³ Ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Βεροίας (BSA, ἔ.ἀ., σ. 158, ἀρ. 30) μᾶς εἶναι γνωστός μονομάχος τις, ὅστις ἐτάφη ἐν τῇ πόλει ταύτῃ.

⁴ Εἰς ἐπιγραφὰς καὶ ἰδίως ἐπιτύμβια μνημεῖα τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, προερχόμενα ἐκ Βεροίας, συναντῶμεν κιθαρῳδοὺς καὶ ἄλλους θεράποντας τῶν μουσῶν (Δ ἡ μ ι τ α ς, ἀρ. 56. Hesperia, ἔ.ἀ., σ. 23. BCH 71/2 (1947/8), σ. 438 (ἀνακοίνωσις μὴ δημοσιευθεῖσης ἐπιγραφῆς). Μ. Ἀ ν δ ρ ο ν ῖ κ ο υ, Ἀρχαῖαι ἐπιγραφαὶ Βεροίας. Θεσσαλονίκη 1950, σ. 24-26), οἱ ὅποιοι τὴν τέχνην των δυνατὸν νὰ ἐπέδειξαν καὶ κατὰ τοὺς ἐπαρχιακοὺς ἀγῶνας καὶ ἑορτάς. Ὅμοίως φωνασκός τις Νικοπολίτης (BSA 41 (1940-1945), σ. 107, ἀρ. 4) ἐτάφη ἐν Βεροίᾳ, καταφυγῶν ἴσως ἐκεῖ πρὸς ἀσκήσιν τοῦ ἐπαγγέλματός του.

⁵ Βλ. P. C o l l a r t, Philippes ville de Macédoine. Paris 1937, σ. 381 κέ. καὶ BCH 62 (1938), σ. 430.

σφ.¹ Εἰς τὴν Βέροϊαν, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν Ἑλλάδι σπανίως συναντῶμεν ὑπολείμματα ἀμφιθεάτρων,² δι' αὐτὴν δὲ τὴν Θεσσαλονίκην μεμαρτυρημένον εἶναι ὅτι αἱ μονομαχίαι ἐγίνοντο ἐν τῷ σταδίῳ,³ πρέπει μᾶλλον νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἀμφιθέατρον δὲν ὑπῆρχε καὶ ὅτι ἐν τῶν ἀνωτέρω οἰκοδομημάτων ἀνεπλήρωνεν αὐτό.

Περὶ τῆς θέσεως ὄλων αὐτῶν τῶν κτηρίων μὲ τὰ σημερινὰ δεδομένα οὐδὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν.

4. ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ

Τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων, ὅπως καὶ ὄλα σχεδὸν τὰ κοινὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων — ἐν τῇ Δύσει τὰ concilia—, ἦτο θρησκευτικὴ ἐπαρχιακὴ ὀργάνωσις, τῆς ὁποίας κύριον ἔργον ἦτο ἡ λατρεία τῶν αὐτοκρατόρων. Τοῦτο ἀσφαλῶς συμπεραίνομεν ἀπὸ τὸν τίτλον «ἀρχιερεὺς τῶν **Σεβαστῶν** καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων», τὸν ὁποῖον συνήθως φέρει ὁ πρόεδρος τῆς ἐνώσεως.⁴ Κατὰ τὸν 3ον ὄμως αἰῶνα παρατηρεῖται μεταβολὴ τις εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ κοινοῦ ἀσκουμένην λατρείαν. Εἰς μέγαν ἀριθμὸν ἐπαρχιακῶν νομισμάτων ἀπὸ τοῦ Ἑλαγαβάλου καὶ ἐφεξῆς ἐμφανίζεται συχνὰ ἡ μορφή τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, εἰς τὰ αὐτόνομα μάλιστα ἐπὶ τῆς προσθίας ὄψεως κατὰ κανόνα ἢ κεφαλὴ αὐτοῦ μετὰ τοῦ ὀνόματός του.⁵ Πρὸς τούτοις εἰς ἐν αὐτόνομον μακεδονικὸν νόμισμα τῆς ἐποχῆς τοῦ Γορδιανοῦ⁶ καὶ εἰς μίαν ἐπιγραφὴν,⁷ τὰ ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τελούμενα ἐν Βεροίᾳ Ὀλύμπια ὀνομάζονται «Ἀλεξάνδρ(ε)ια Ὀλύμπια». Πάντα ταῦτα δεικνύουν ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ κοινοῦ ἀσκουμένη αὐτοκρατορολατρεία κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶχε συνδεθῆ στενῶς μὲ τὴν Ἀλεξανδρολατρείαν. Ἡ σύνδεσις αὐτὴ ἀριστα ἐκφράζεται εἰς τὰ νομίσματα διὰ τῆς ἐκτυπώσεως τῆς εἰκόνας τοῦ Μ.

¹ Βλ. J. Keil, Ephesos, ein Führer durch die Ruinenstätten u. ihre Geschichte. Wien 1930 (ἔκδ. 2α), σ. 47-48.

² L. Friedländer, Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms in der Zeit von Augustus bis zum Ausgang der Antonine. Leipzig 1922 (ἔκδ. 10η), τόμ. II, σ. 107 καὶ τόμ. IV (1921), σ. 230 κέ.

³ Acta S. Demetrii ἐν P.G. τόμ. 116, 1176,δ καὶ 1177,ζ. Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους τοὐλάχιστον ἐτελοῦντο πλὴν τῶν μονομαχιῶν καὶ θηριομαχίαι (Δ ἡ μ ι τ σ α ς, ἀρ. 365). Καὶ αὐταὶ πρέπει νὰ ἐγίνοντο ὅπου καὶ αἱ μονομαχίαι, εἰς τὸ στάδιον τῆς πόλεως. Περὶ τοῦ σταδίου τῆς Θεσσαλονίκης βλ. Ἄ. Ευγγουπόλου, Συμβολαὶ εἰς τὴν τοπογραφίαν τῆς βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη 1949, σ. 23 κέ.

⁴ J. R. St. 30 (1940), σ. 50. Δ ἡ μ ι τ σ α ς, ἀρ. 60. R.A., ἔ.ἀ. A.A., 57 (1942), σ. 183, ἀρ. 23.

⁵ G a e b l e r, ἔ.ἀ., III, 1, σ. 89 κέ.

⁶ G a e b l e r, ἔ.ἀ., σ. 178, ἀρ. 801.

⁷ IGR I, ἀρ. 802.

Ἄλεξάνδρου—πιθανῶς ἀνδριάντος ἐπὶ ὑψηλῆς στήλης ἐν Βεροία εὕρισκομένου τότε—παρὰ τοὺς δύο νεωκόρους ναούς.¹ Λεπτομερείας περὶ τῆς μεταβολῆς αὐτῆς δὲν γνωρίζομεν. Πάντως ἡ ἐμφάνισις τῆς Ἄλεξανδρολατρίας ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἡ μετὰ τῆς ἐπαρχιακῆς ἐνώσεως τῶν Μακεδόνων σύνδεσις της πρέπει νὰ ἔχη σχέσιν μὲ τὴν κατὰ τὸν Ἰον μ.Χ. αἰῶνα παρατηρουμένην ἐν Μακεδονίᾳ ἀναζωπύρωσιν τῶν ἀναμνήσεων τοῦ ἐνδόξου παρελθόντος.² Κύριον λοιπὸν ἔργον τοῦ κοινοῦ ἦτο ἡ αὐτοκρατορολατρεία, ἀπὸ δὲ τοῦ Ἰου αἰῶνος καὶ ἡ Ἄλεξανδρολατρεία, καὶ ἡ διοργάνωσις τῶν μετ' αὐτῶν συνδεδεμένων ἐπαρχιακῶν ἀγῶνων. Μὲ τὸ ἔργον αὐτὸ ἀναμφιβόλως συνεδέοντο ὠρισμένα καθήκοντα τοῦ κοινοῦ, τὰ ὅποια δὲν μᾶς παραδίδονται εἰς τὰς ἑλληπεῖς μας πηγὰς, ἡμποροῦμεν ὅμως νὰ τὰ ὑποθέσωμεν. Τοιαῦτα πρέπει νὰ ἦσαν ἡ φροντίς διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ἐπαρχιακῶν ναῶν καὶ διαφόρων οἰκημάτων καὶ χώρων, τὰ ὅποια ἐχρησιμοποιοῦντο κατὰ τὰς ἑορτὰς καὶ συνεδριάσεις τοῦ κοινοῦ, ἡ ἐξεύρεσις τῶν καταλλήλων προσώπων, τὰ ὅποια ἐπρόκειτο νὰ συμμετάσχουν εἰς τὰς ἑορτὰς καὶ τοὺς ἀγῶνας, δηλ. μουσικῶν, καλλιτεχνῶν, ἀθλητῶν, μονομάχων κ.τ.τ., ἡ ἐξοικονόμησις τῶν χρημάτων διὰ τὴν ἀμοιβὴν αὐτῶν κ.ἄ.

Τὸ κοινὸν δὲν ἦτο πολιτικὴ διοικητικὴ ὀργάνωσις, ὡς τὰ προρωμαϊκὰ κοινά· ἐν τούτοις δὲν ἔμενε παντελῶς ἀμέτοχον εἰς ζητήματα τῆς ἐπαρχίας. Εἰς μίαν ἐπιγραφήν τῆς Βεροίας ὁ γνωστὸς ρήτωρ τοῦ Ἰου μ. Χ. αἰῶνος Λικίνιος Ρουφείνος τιμᾶται ὑπὸ τοῦ συνεδρίου (τοῦ κοινοῦ), διότι συνηγόρησεν ὑπὲρ τῆς ἐπαρχίας (παρὰ τῇ ρωμαϊκῇ διοικήσει) εἰς φορολογικὸν ζήτημα τῶν Θεσσαλῶν, πιθανῶς καθορισμὸν τῶν καταβλητέων παρ' αὐτῶν φόρων.³ Ἀπὸ μίαν ἄλλην, μνημονευθεῖσαν πολλάκις ἀνωτέρω, μανθάνομεν ὅτι ὁ ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀγνωσθῆτης τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων, δηλ. ὁ πρόεδρος τοῦ κοινοῦ, Κ(όιντος) Ποπίλλιος Πύθων κατέβαλεν ἐξ ἰδίων κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερωσύνης του τὸ σύνολον τοῦ κεφαλικοῦ φόρου (tributum capitis), τῆς ἐπαρχίας ἀδυνατούσης προφανῶς λόγῳ σιτοδείας νὰ πληρώσῃ αὐτόν. Ἐκ τῶν δύο αὐτῶν παραδειγμάτων συμπεραίνομεν ὅτι τὸ κοινὸν ἀνεμειγνύετο εἰς φορολογικὰ τοῦλάχιστον ζητήματα τῆς ἐπαρχίας. Ἴσως τοῦτο, ὡς δυνάμενον νὰ γνωρίζῃ τὴν οἰκονομικὴν δύναμιν ἐκάστης περιοχῆς τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς, συνέπραττε μὲ τὴν πολιτικὴν διοίκησιν εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν φόρων. Ἡ τοιαύτη ὅμως ἀνάμειξις του, ἡ ὅποια συνήθως πρέπει νὰ ἐγένετο μὲ πνεῦμα εὐνοϊκὸν ὑπὲρ τῶν φορολογουμένων, εὐλογον εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι συνεπήγετο ὠρισμένας ὑποχρεώσεις καὶ εὐθύνas. Δυνατὸν δηλ. τοῦτο νὰ ἦσκει ἐποπτεῖαν τινὰ κατὰ τὴν συγκέντρωσιν τῶν φόρων καὶ ἀκόμη νὰ ἦτο

¹ G a e b l e r, ἔ.ἀ., σ. 21 καὶ πιν. V, 9.

² K o r n e m a n n, RE Supplb. IV, 939. D e s s a u, Geschichte der römischen Kaiserzeit, τόμ. II, σ. 566.

³ A. A., ἔ.ἀ., σ. 176, ἀρ. 9 (=R o b e r t, Hellenica V (1948), σ. 29).

ὑπεύθυνον διὰ τὴν ἔγκαιρον καὶ τακτικὴν καταβολὴν τῶν φόρων εἰς τὸ δημόσιον. Ἔτσι ἴσως ἐξηγεῖται καὶ ἡ προθυμία τοῦ Κ. Ποπιλλίου Πύθωνος νὰ καταβάλλῃ ἔξ ἰδίων τὸ σύνολον τοῦ κεφαλικοῦ φόρου ὑπὲρ τῆς ἑπαρχίας. Οὗτος ὡς πρόεδρος τοῦ κοινοῦ συνεμερίζετο τὰς εὐθύναις αὐτοῦ,¹ αἱ ὁποῖαι εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ἄριστα συνεδυσάσθησαν καὶ μὲ τὴν καλὴν του διάθεσιν νὰ εὐεργετήσῃ τὴν ἑπαρχίαν.

Ἐπέκτασις τῆς δικαιοδοσίας τοῦ κοινοῦ ἐπὶ ἄλλων τομέων τῆς πολιτικῆς διοικήσεως, ἐξαίρεσει ἴσως τῆς νομισματοκοπίας, δὲν φαίνεται πιθανή. Καὶ ἡ μὲν πολιτικὴ του δύναμις δὲν ἦτο ἀξία λόγου, τὸ κῦρὸς του ὅμως ἦτο μέγα ὄχι μόνον μεταξὺ τῶν Μακεδόνων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἐκπροσώπων τῆς ρωμαϊκῆς διοικήσεως, ἡ ὁποία διὰ λόγους γενικωτέρας πολιτικῆς ἤξευρε νὰ σέβεται τὰς τοιοῦτου εἴδους ἑπαρχιακὰς ἐνώσεις τῶν ὑποτελῶν λαῶν. Ὡς ἐκ τούτου τὰ δικαιώματά του εἶχον ἠθικὴν μᾶλλον δύναμιν. Οὕτω τὸ κοινὸν ἠδύνατο νὰ ἐγείρῃ ἀνδριάντα ἢ μνημεῖον δι' ἓνα Ρωμαῖον διοικητικὸν ὑπάλληλον, ἀποχωροῦντα τῆς ἑπαρχίας καὶ ἀσκήσαντα νομίμως καὶ ἐπωφελῶς τὸ ἀξίωμά του. Δυστυχῶς τοιαῦτα μνημεῖα δὲν ἐσώθησαν εἰμὴ ἐν μόνον πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου τοῦ ἀνθυπάτου, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τῆς Μακεδονίας, Αὔλου Ποντίου Βήρου, τῆς Μανλίας Ποντείας Λουκούλης Ἀφρικανῆς.² Παρόμοιον ἀναμφιβόλως πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐστήθη καὶ πρὸς τιμὴν τοῦ συζύγου της. Ἄλλ' ἂν τὸ κοινὸν δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἠδύνατο νὰ ἐπαινέσῃ τὸν καλὸν ὑπάλληλον, ἀσφαλῶς θὰ εἶχε τὸ δικαίωμα, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα ρωμαϊκὰ κοινά, νὰ κατηγορήσῃ ἐν ὀνόματι τῆς ἑπαρχίας ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος ἢ τῆς συγκλήτου τὸν κακόν. Τοιαύτη μαρτυρία δὲν ἐσώθη μέχρι σήμερον. Ἐπίσης ἤγειρε τιμητικὰ μνημεῖα ἐν Βεροῖα ἢ τῇ ἰδιαιτέρᾳ πατρίδι χάριν ἀξιωματούχων τοῦ κοινοῦ, ἀρχιερέων, μακεδονιαρχῶν, συνέδρων κ. ἄ., ἢ δημοτικῶν ἀρχόντων μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς των ἢ κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς,³ ἢ καὶ στενῶν συγγενῶν αὐτῶν,⁴ ἀκόμη χάριν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, ξένων καὶ ἐντοπίων, οἱ ὁποῖοι εὐεργέτησαν κατὰ τινὰ τρόπον τὴν ἑπαρχίαν,⁵ χάριν μέλους ὀνομαστῆς οἰκογενείας καὶ ἐν γένει παντὸς πολίτου κοσμίου καὶ ἐναρέτου.⁶ Πόσῃν σημασίαν εἶχον τὰ μνημεῖα αὐτὰ καὶ ἡ δι' αὐτῶν ἐκδηλουμένη τιμὴ ἐκ μέρους τοῦ κοινοῦ δει-

¹ Πρβ. L a r s e n, Roman Greece, ἔ.ἀ., σ. 454.

² Δ ἡ μ ι τ σ α ς, ἀρ. 221.

³ A.A., ἔ.ἀ. σ. 175 κέ., ἀρ. 1. 2. 3. 4. 5. 17. 20. 23. 25. 26.

⁴ A.A., ἀρ. 7. 10. 19. Ch. E d s o n, ἔ.ἀ., σ. 197, 46.

⁵ Πλὴν τοῦ Λικινίου Ρουφείου κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον «ἀρετῆς ἐνεκα καὶ εὐνοίας τῆς εἰς τὴν ἑπαρχίαν» ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ κοινοῦ καὶ ὁ Μ. Οὐλλπιος Ἰσοδήμος, ὁ δοκιμώτατος τῶν ρητόρων, ὅπως χαρακτηρίζεται εἰς τὸ μνημεῖόν του (A.A., ἔ.ἀ., ἀρ. 24=R. A. 26 (1946), σ. 218, 182 = R o b e r t, ἔ.ἀ., σ. 34).

⁶ Δ ἡ μ ι τ σ α ς, ἀρ. 218. A.A. ἀρ. 6. 8. 11. 13. 14. 15. 16. 18. 22. 27 28.

κνύει ἢ προθυμία τῶν συγγενῶν, φίλων, τῆς φυλῆς καὶ τῆς πόλεως ἀκόμη τῶν τιμωμένων νὰ ἀναλάβουν τὰ ἔξοδα τῆς ἀνεγέρσεως τῶν μνημείων.

Τὸ κοινὸν εἶχεν ἀκόμη τὸ δικαίωμα νὰ χορηγῇ τιμητικούς τινες τίτλους, οἷον διὰ βίου ἀρχιερεῖς,¹ πρῶτος τῆς ἐπαρχείας (ἦ τοῦ ἔθνους),² υἱὸς Μακεδόνων,³ πατὴρ συνεδρίου,⁴ εἰς ἀνεγνωρισμένης ἀξίας ἄνδρας ἢ ἐπιδείξαντας ἑξαιρετικὴν δρασὶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ. Οὗτοι εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄρχοντες τοῦ κοινοῦ, ἀρχιερεῖς, μακεδονιάρχαι, ἢ σύνοδοι, φέρουν δὲ τοὺς τίτλους αὐτοῦς, ὅπως καὶ τῶν ἀσκηθέντων ἀξιωματῶν, ἰσοβίως καὶ εἶναι ὑπερήφανοι δι' αὐτούς.⁵

Τέλος τὸ κοινὸν ἠδύνατο, ὅπως καὶ πᾶσα πόλις τῆς αὐτοκρατορίας, νὰ ἐπικοινωνήσῃ ἀπ' εὐθείας μὲ τὸν αὐτοκράτορα ἢ τὸν διοικητὴν τῆς ἐπαρχίας διὰ ζητήματα ἀφορῶντα εἰς αὐτὸ ἢ τὴν ἐπαρχίαν. Συνήθως ἢ διεξαγωγὴ τῶν ὑποθέσεων ἀνετίθετο εἰς πρεσβείαν εὐὑπολήπτων καὶ ἐπιφανῶν πολιτῶν, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς διατηρήσεως τῆς νεωκορίας τῶν Σεβαστῶν καὶ τοῦ ἀξιώματος τῆς μητροπόλεως ὑπὸ τῆς Βεροίας εἰς τὸν ἀρχιερέα τοῦ κοινοῦ Κ. Ποπίλλιον Πύθωνα⁶, ἢ εἰς ἰσχυρὸν παρὰ ταῖς ἀρχαῖς πρόσωπόν τι, ὅπως εἰς τὸ ζήτημα τῆς φορολογίας τῶν Θεσσαλῶν εἰς τὸν φίλον τοῦ Σεβαστοῦ⁷ Λικίνιον Ρουφεῖνον, ἄλλοτε εἰς δικηγόρους ἕξ ἐπαγγέλματος (ρῆτορας).⁸ Πρέπει ἀκόμη νὰ θεωρηθῇ βέβαιον ὅτι τοῦτο κατὰ τὴν κρατοῦσαν συνήθειαν εἰς ὅλα τὰ ρωμαϊκὰ κοινὰ ἐπὶ τῷ ἀγγέλματι εὐχαρίστου ἢ δυσαρέστου γεγονότος ὑπέβαλλε διὰ πρεσβείας ἢ ἐγγράφως τὰ συγχαρητήρια ἢ τὰ συλλυπητήριά του εἰς τοὺς κρατοῦντας ἐν Ρώμῃ. Περὶ τούτου δὲν ἔχει σωθῆ μαρτυρία τις.

¹ R. A., ἔ.ἀ. Δ ἡ μ ι τ σ α ς, ἀρ. 60 (βλ. καὶ BSA 18 (1911 - 1912), σ. 164, 38).

² Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, Ἐλήθεια 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 37. R.A. 24 (1945), σ. 40. πρβ. παράλληλον παράδειγμα ἐκ τοῦ κοινοῦ τῆς Βιθυνίας «[πρωτον] ἐπαρχίας δόγματι [κοινο]βουλίου, IGR III, ἀρ. 63.

³ J.R. St. 33 (1943), σ. 39, ἀρ. 1.

⁴ A.A., ἔ.ἀ., ἀρ. 1.

⁵ Βλ. π.χ. Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἔ.ἀ. R.A., ἔ.ἀ., ὅπου εἰς μνημεῖα τῶν ἀπογόνων διατηροῦν τοὺς τίτλους των οἱ ἐν λόγῳ ἀξιωματοῦχοι.

⁶ Εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Πευκαστικῆς φυλῆς ἀνεγεθὲν πρὸς τιμὴν τοῦ Κ. Ποπίλλiou Πύθωνος μνημεῖον ἀναφέρεται ἀπλῶς «π[ρεσ]βεύσαντα ὑπὲρ τῆς πατρίδος Βεροίας», δηλ. τῆς ἑδρας τοῦ κοινοῦ (R.A., ἔ.ἀ., στ. 3-5). Ὅτι ὁμοως τὴν ἐντολὴν θὰ εἶχε λάβει ὑπὸ τοῦ ἐπίσης ἐνδιαφερομένου κοινοῦ δὲν πρέπει νὰ ἀμφιβάλλωμεν.

⁷ IGR IV, 1215. 1216.

⁸ A.A., ἔ.ἀ., σ. 183, ἀρ. 24. Καὶ τοῦ Μακεδόνοιο ρήτορος Πολυαῖνου οἱ λόγοι «Ἐπὲρ τοῦ συνεδρίου» καὶ «Ἐπὲρ τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων», τῶν ὁποίων ἀποσπάσματα ἐσώθησαν παρὰ Ἰωάννη Στοβαίῳ (Ἐκλογ. Δ', 41. 53. 55), ἂν δὲν εἶναι ἀπλῶς ρητορικὰ γυμνάσματα, ἔχουν σχέσιν μὲ ὑπόθεσιν τινὰ τοῦ κοινοῦ. Ρῆτωρ ἦτο καὶ ὁ Λικίνιος Ρουφεῖνος (ἐμπειρότατος νόμων).

Ἡ τέλεσις τῶν ἐπαρχιακῶν εορτῶν καὶ δὴ τῶν ἀγώνων, οἱ ὅποιοι, ἄς σημειωθῆ, ἦσαν ἐκ τῶν λαμπροτέρων τοῦ κράτους, ἢ συντήρησις τοῦ ἐπαρχιακοῦ ναοῦ μετὰ τῶν παραρτημάτων του, ἢ μίσθωσις τοῦ κατωτέρου προσωπικοῦ αὐτοῦ, ἢ ἀποστολὴ πρεσβειῶν εἰς τὴν Ρώμην ἢ τὴν ἔδραν τοῦ διοικητοῦ, ἢ ἀνέγερσις διαφόρων μνημείων ἢ ἀνδριάντων πρὸς τιμὴν ἀξιωματούχων τοῦ κοινοῦ ἢ ἄλλων προσώπων, ἢ διεξαγωγὴ δικῶν ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ κοινοῦ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ κράτους καὶ ἀλλαχοῦ, ὑποθέσεις εὐκαιρικῶς παρουσιαζόμεναι, ὅλα αὐτὰ ἀπῆλθον δαπάνας, αἱ ὅποια βέβαια δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῶν ἀσήμαντοι. Τοῦτο προϋποθέτει ὅτι τὸ κοινὸν εἶχεν ἰδίους οἰκονομικοὺς πόρους, τοὺς ὁποίους ἠδύνατο κατὰ τὰς παρουσιαζόμενας ἐκάστοτε ἀνάγκας νὰ διαθέσῃ. Ἀπὸ ποῦ ὅμως ἦντλει αὐτοὺς ὀργάνωσις ὅχι πολιτικῆ, ὅπως ἦτο τὸ κοινόν; Εἶναι ἀληθές ὅτι σημαντικὸν μέρος τῶν δαπανῶν ἀνελάμβανον εἴτε ἀπὸ ἐλευθεριότητα εἴτε ἀπὸ ὑποχρέωσιν ἀξιωματοῦχοι τοῦ κοινοῦ ἢ καὶ πλούσιοι ἰδιῶται, κινούμενοι ἀπὸ διάφορα ἑλατήρια, μετὰ τῶν ὁποίων σημαντικὸν ρόλον ἔπαιζεν ἡ φιλοδοξία, ἀλλὰ καὶ ἡ ματαιοδοξία. Εἰς τὰ σφζόμενα μνημεῖα συνηθεστάτη εἶναι ἡ σύνδεσις: ἀρχιερεὺς (τῶν Σεβαστῶν) καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων¹ ἢ μακεδονίαρχης καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ (τῶν) Μακεδόνων.² Τοῦτο δεικνύει ὅτι ὁ πρόεδρος τοῦ κοινοῦ, ἂν μὴ ἐξ ὀλοκλήρου, τοῦλάχιστον κατὰ μέγα μέρος, ἀνελάμβανε τὴν δαπάνην τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἀγώνων. Πρὸς τούτοις διὰ πλεῖστα ἐκ τῶν τιμητικῶν μνημείων ἢ διὰ τὴν τοποθέτησιν ἐπ' αὐτῶν ἀνδριάντος ἢ εἰκόνας τοῦ τιμωμένου ἢ δαπάνη ἐπαφίεται συνήθως εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους ἢ τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους αὐτῶν.³ Φυσικά, πολλοὶ φιλόδοξοι θὰ εὐρίσκοντο νὰ κτίσουν ἐξ ἰδίων ἕνα ναὸν ἢ ἐν κτήριον χρήσιμον διὰ τὸ κοινόν, νὰ ἀναλάβουν τὰ ἔξοδα μιᾶς ἀποστολῆς πρὸς ὑποστήριξιν τῶν συμφερόντων τοῦ κοινοῦ κλπ. Ἐν τοῖτοις ὅλαι αἱ δαπάναι τοῦ κοινοῦ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ καλυφθῶν δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου, ὅχι μόνον διότι ἡ ἐλευθεριότης εἶναι ἀσταθῆς παράγων καὶ φυσικά τὸ κοινὸν δὲν ἔπρεπε πάντοτε νὰ ὑπολογίζῃ ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διότι ὑπῆρχον περιπτώσεις, καθ' ἃς οὐδεμία ἀνάληψις δαπάνης ἠδύνατο νὰ ἀναμένεται ἄλλοθεν. Τοιαῦται ἦσαν π.χ. ἡ μίσθωσις τοῦ κατωτέρου προσωπικοῦ τοῦ ναοῦ ἢ τοῦλάχιστον ἢ συντήρησις αὐτοῦ, τὰ ἔξοδα μιᾶς δίκης, τὰ ὅποια, ἀκόμη καὶ ὅταν αὕτη ἐκερδίζετο, ἔπρεπε νὰ καταβληθῶν, ἢ ἀμοιβὴ τοῦ δικηγόρου, ἐνδεχόμεναι δωροδοκίαι ἰσχυρῶν παραγόντων καὶ προστατῶν, μικροεπισκευαὶ καὶ

¹ Δ ἡ μ ι τ σ α ς , ἀρ. 60.811. R.A., ἔ.ἀ. J.R.St. 30 (1940), σ. 51.33 (1943), σ. 39, ἀρ. 1. A.A., ἔ.ἀ., ἀρ. 23.

² Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ , ἔ.ἀ., ἀρ. 22. 24. A.A., ἔ.ἀ., ἀρ. 3.

³ Βλ. π.χ. J.R.St. 30 (1940), σ. 51. A. A., ἔ.ἀ., ἀρ. 4. 6. 9. 10. 11. 13. 15. 16. 20. 24. 26.

συντήρησις τῶν κτηρίων τοῦ κοινοῦ κλπ. Ἐπρεπε λοιπὸν τὸ κοινὸν νὰ ἔχη ἰδίους πόρους, σταθερούς. Ἐκ τῶν ἄλλων κοινῶν γνωρίζομεν ὅτι οἱ πόροι τῶν προήρχοντο κυρίως ἀπὸ τὰς ἐτησίας συνδρομὰς τῶν μετεχουσῶν πόλεων, ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς ἐγγείου περιουσίας τοῦ ναοῦ, ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τῶν δούλων, ποὺ ἀνήκον εἰς αὐτόν.¹ Διὰ τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων δὲν μᾶς παραδίδεται τι σχετικόν, πρέπει ὅμως ἀνάλογόν τι νὰ συνέβαινε. Εἰς τοὺς πόρους πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ οἱ ἐκ τῆς νομισματοκοπίας προερχόμενοι. Τὸ κοινὸν² εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κόπτη ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν τελουμένων ἀνὰ πᾶν ἔτος ἐπαρχιακῶν ἀγώνων καὶ ἐορτῶν χαλκᾶ νομίσματα μὲ τὴν κεφαλὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἐπὶ τῆς προσθίας ὄψεως, τὰ ὁποῖα ἐκυκλοφόρουν μόνον ἐντὸς τῆς ἐπαρχίας, χρησιμεύοντα διὰ τὰς καθημερινὰς συναλλαγὰς. Παρὰ τὴν ἀλλοτρίωσιν αὐτὰ καὶ διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἔκοπτε ἀπὸ τοῦ Ἐλαγαβάλου εἰς μέγαν ἀριθμὸν τὰ αὐτόνομα λεγόμενα νομίσματα, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τῆς προσθίας ὄψεως ἀντὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ αὐτοκράτορος ἔφερον τὴν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Τόπος ἐκδόσεως ὧν αὐτῶν ἦτο ἡ ἔδρα τοῦ κοινοῦ Βέροια. Τὸ πρόνομον αὐτὸ διετήρησε τὸ κοινὸν μέχρι τοῦλάχιστον τοῦ Φιλίππου τοῦ Ἀραβος.³ Τὸ μέγα πλῆθος τῶν μέχρις ἡμῶν διασωθέντων ἐπαρχιακῶν νομισμάτων δεικνύει πόσον ἰσχυρὰ ἦτο ἡ ὑπὸ τὸ κοινὸν τελοῦσα νομισματοκοπία, συνάμα δὲ ἀποτελεῖ καὶ ἔνδειξιν ὅτι ἡ ἐκ ταύτης προκύπτουσα οἰκονομικὴ ἐνίσχυσις αὐτοῦ δὲν ἦτο εὐκαταφρόνητος.

Ἐπὶ πᾶσι τούτοις τὸ κοινὸν εἶχε τὰ ὄργανά του, δηλ. ἐν ἀντιπροσωπευτικὸν συμβούλιον, τὸ *συνέδριον*, καὶ διαφόρους *ἄρχοντας*.

5. ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ

Κεντρικὴ ἀρχὴ τοῦ κοινοῦ ἦτο τὸ ἐν Βεροίᾳ ἐδρεῦον ἐπαρχιακὸν συμβούλιον, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν κρατοῦσαν συνθήειαν εἰς τὰς τοιοῦτου εἴδους ἐπαρχιακὰς ἐνώσεις ὠνομάζετο *συνέδριον*, ἀπετελεῖτο δὲ ἀπὸ τοὺς εἰς τὸ κοινὸν ἀποστελλομένους ἀντιπροσώπους τῶν μακεδονικῶν πόλεων, τοὺς *συνέδρους*.

Συνήθως *συνέδριον* καὶ *σύνεδροι* ἀπαντοῦν ὡς δύο ὄροι ταυτῶσμοι. Εἰς τὰ διασωθέντα μνημεῖα,⁴ τὰ ὁποῖα μετ' ἀπόφασιν τοῦ ἐπαρχιακοῦ συμ-

¹ Βλ. G u i r a u d , ἔ.ἀ., σ. 134 κέ. K o r n e m a n n , RE IV, 817.

² Ἐπὶ τοῦ προβλήματος, ἂν τὸ κοινὸν ἤσκει τὸ δικαίωμα νομισματοκοπίας ἢ ἡ ἐπαρχία διὰ τὸ κοινόν, βλ. K. R e g l i n g , RE XI, 1054, λ. *κοινόν*, καὶ RE XVI, 489, λ. «Münzwesen».

³ Περὶ τῆς ἱστορίας ἐν γένει τῶν μακεδονικῶν νομισμάτων κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους βλ. G a e b l e r , Zeitschr. f. Num. XXIV (1904), σ. 276 κέ. καὶ XXV (1905), σ. 1 κέ. Die antiken Münzen Nord - Griechenlands III, 1.

⁴ Αἱ ἐπιγραφαὶ (30 ἐν ὄλφ), ἐνθα γίνεται μνεῖα τοῦ συνεδρίου ἢ τῶν συνέδρων, προερχονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ Βεροίας καὶ ἀνήκουν σχεδὸν ὅλοι εἰς τιμητικὰ

βουλίου εἶχον ἀνεγερθῆ πρὸς τιμὴν διαφόρων προσώπων, πρὸς δὴλωσιν τοῦ συμβουλίου ὡς τιμώσης ἀρχῆς ἄλλοτε μὲν γίνεται χορηγίαι τοῦ ὄρου τὸ συνέδριον, ἄλλοτε δὲ οἱ σύεδροι. Ὁ ἐπίσημος τίτλος διὰ μὲν τὸ συνέδριον εἶναι τὸ κράτιστον (ἢ τὸ λαμπρότατον) συνέδριον,¹ διὰ δὲ τοὺς συνέδρους συνηθέστερον οἱ σύεδροι,² σπανιώτερον οἱ κράτιστοι σύεδροι³ καὶ ἅπαξ Μακεδόνων οἱ σύεδροι.⁴ Οὐδεις τῶν συνέδρων ἀτομικῶς φέρει τὸ τιμητικὸν ἐπίθετον ὁ κράτιστος ἢ ἄλλο τι.⁵ Ὡς τυπικὸς ὄρος τὸ συνέδριον, καθ' ὅσον γνωρίζομεν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, ἐν Μακεδονίᾳ σημαίνει μόνον τὸ σῶμα, οὐδέποτε δὲ τὴν συνέλευσιν αὐτοῦ, ἥτις δηλοῦται διὰ τῆς λέξεως σύνοδος.⁶

Πολλοὶ ἐκ τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν⁷ πιστεύουν ὅτι τὸ συνέδριον τοῦ κοινοῦ ἐσχηματίσθη διὰ τῆς συνενώσεως τῶν συνεδρίων τῶν τεσσάρων μεριδίων, εἰς τὰς ὁποίας διηρέθη ἡ Μακεδονία ὑπὸ τῶν Ρωμαίων μετὰ τὴν ἤτταν τοῦ Περσέως καὶ αἱ ὁποῖαι, καθὼς εἶδομεν, διειρηθήσαν μέχρι τοῦλάχιστον τῆς ἐποχῆς τῶν Φλαβίων. Τὴν ἄποψίν των στηρίζουν κυρίως εἰς μίαν ἡμιεμφθαρμένην ἐπιγραφὴν τῆς Βεροίας τῶν χρόνων τῶν Φλαβίων, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων, ἢ λέξις συνεδρίου καὶ μετ' αὐτὴν δύο τοῦλάχιστον ἐκ τῶν τεσσάρων μεριδίων, ἢ πρώτη καὶ ἢ τετάρτη.⁸

μνημεῖα, Δ ἡ μ ι τ σ α ς, ἀρ. 218 (περιοχὴ Μοναστηρίου). Bull. Inst. arch. russ. à Constantinople IV, 3, σ. 167 (=R.A. 37 (1900), σ. 489, ἀρ. 130). BSA 18 (1911-12), σ. 151, ἀρ. 10. A.A., ἔ.ἀ., σ. 175 κέ., ἀρ. 1.2.4.5.6.7.8.9.10.11.13.14.15.16.18.19.20.22.23.24.25.26.27.28a. b. (Βέροια). C h. E d s o n, ἔ. ἀ. (χωρίον Μπρανιάτες παρὰ τὴν Βέροϊαν). Μία μόνον ἐπὶ μαρμαρίνης στήλης εἶναι ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ, BCH 47 (1923), σ. 183-84 = J.R.St. 30 (1940), σ. 148-52 (Βέροια).

¹ A. A. ἀρ. 7.9.14.20.22.24. Ἀμφότερα τὰ ἐπίθετα συναντῶμεν καὶ εἰς τὴν δημοτικὴν διοίκησιν τῆς Μακεδονίας. Οὕτω κρατίστη καλεῖται συνηθέστατα ἡ βουλὴ τῆς Θεσσαλονίκης (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, Ἀθηνᾶ 15 (1903), σ. 35, ἀρ. 1. Ἀλήθεια, ἔ.ἀ., ἀρ. 1.6.8.24.25.26.27.31.34. Π ε λ ε κ ί δ η ς, σ. 51 κέ., ἀρ. 3.5.6.8), τῆς Βεροίας (R.A., ἔ.ἀ., σ. 490, ἀρ. 132 = BSA, ἔ.ἀ., σ. 148-49, ἀρ. 7) καὶ τῶν Στόβων (Jahresh. 28 (1933), σ. 133, ἀρ. 2) καὶ λαμπροτάτη ἢ πόλις ἢ ἡ μητρόπολις τῆς Θεσσαλονίκης (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, Ἀλήθεια, ἀρ. 5: τῆς λαμπροτάτης Θεσσαλονικαίων μητροπόλεως, 7.30 (=SEG 2, σ. 71, ἀρ. 410). Ath. Mitt. 25 (1900), σ. 117: Ἡ λαμπροτάτη Θεσσαλονικέων πόλις καὶ ἡ μητρόπολις Βέροια (Rev. Phil. 65 (1939), σ. 129. BSA, ἔ.ἀ.: τῆς λαμπροτάτης Βεροιαίων μητροπόλεως). Σπανιώτατος εἶναι ὁ τίτλος ἡ λαμπροτάτη βουλὴ καὶ ὁ λαμπρότατος δῆμος (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, Ἀλήθεια 16 Σεπτεμβρίου 1904 καὶ 23 Σεπτεμβρίου 1906, ἀρ. 4), βλ. καὶ σ. 41 σημ. 6.

² A. A., ἔ.ἀ., ἀρ. 1.2.5.8.10.11.13.15.19.23.26.28a. b. E d s o n, ἔ.ἀ.

³ A. A., ἔ.ἀ., σ. 176 κέ., ἀρ. 4.6.16.25.

⁴ Δ ἡ μ ι τ σ α ς, ἀρ. 218' πρβ. «σύεδροι τῶν νησιωτῶν», OGIS I, ἀρ. 40.

⁵ Βλ. π.χ. A. A. ἀρ. 5.10.19.25.26.

⁶ R.A., ἔ.ἀ., σ. 489, ἀρ. 131, στ. 20-21.

⁷ H. G a e b l e r, Zeitschr. f. Num. XXIV (1904), σ. 251 καὶ Die antiken Münzen III, 1, σ. 9. G e y e r, RE XIV, 767. K o r n e m a n n, RE Supplb. IV, 930. J. K e i l, CAH XI, 567. I, a r s e n, Cl. Phil. 44 (1949), σ. 88.

⁸ R. A., ἔ.ἀ., ἀρ. 130.

Εἰς ἄλλην μελέτην¹, ἔνθα εἰδικώτερον ἠσχολήθημεν μετὰ τὸ ζήτημα τοῦτο, ἔδειξα ὅτι διὰ τῆς λέξεως *συνεδρίου*, ἣτις ἀναφέρεται εἰς τὴν πρώτην μερίδα καὶ ἐν συνεχείᾳ καὶ εἰς τὰς ἄλλας, ἐννοεῖται ὄχι τὸ κεντρικόν, ἀλλ' ἐκάστης μερίδος τὸ συνέδριον, ὅτι οἱ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ μνημονευόμενοι ἀξιωματοῦχοι, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἀναγράφονται ἐκεῖ πρὸς δῆλωσιν τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἔγινεν ἡ ἀφιέρωσις, εἶναι, πλὴν τοῦ διοικητοῦ τῆς ἐπαρχίας, ἄρχοντες τῶν συνεδρίων καὶ ἴσως εἰς τοῦ κοινοῦ καὶ ὅτι τὸ κοινόν, τ. ἔ. τὸ κεντρικόν συνέδριον, μετὰ τῶν συνεδρίων τῶν μερίδων προβαίνουν εἰς κοινήν τινα ἐνέργειαν. Τὰ συνέδρια λοιπὸν εἶναι αὐτοτελεῖς ὀργανώσεις, παραλλήλως πρὸς τὸ κοινὸν λειτουργοῦσαι, συμπράττουσι δὲ ἐν προκειμένῳ μεταξὺ τῶν καὶ μετὰ τὸ κοινὸν προσωρινῶς καὶ δι' ἓνα ὠρισμένον σκοπόν. Μία διαρκῆς ἔνωσις, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἠδύνατο νὰ προέλθῃ, καθὼς πιστεύουν, τὸ συνέδριον τοῦ κοινοῦ δὲν προκύπτει ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς, ἀλλ' οὔτε καὶ ἄλλοθεν μαρτυρεῖται.

Λεπτομερείας περὶ τοῦ συνεδρίου, ἂν καὶ σήμερον αἱ πηγαὶ μας εἶναι πολὺ περισσότεραι ἀπ' ὅ,τι ἦσαν πρὸ τινῶν ἐτῶν, δὲν γνωρίζομεν. Οὕτω δὲν γνωρίζομεν π. χ., ποῖος ἦτο ὁ ἀριθμὸς τῶν συνεδρίων, τῶν ἀποστελλομένων συνολικῶς ὑπὸ τῶν μακεδονικῶν πόλεων, καὶ πόσους ἐκάστη ἀπέστειλεν εἰς αὐτό. Ὅμοίως οὐδεμίαν πληροφορίαν ἔχομεν περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκλογῆς καὶ διαρκείας τῆς θητείας τῶν. Πάντως, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ περιοδικότης τοῦ κοινοῦ ἦτο ἐνιαυσία, πρέπει αὐτοὶ νὰ ἐξελέγοντο ἀνὰ πᾶν ἔτος. Ἐκλεγόμενοι δὲ δὲν διέμενον μονίμως εἰς τὴν ἔδραν τοῦ κοινοῦ, ἀλλὰ, καθὼς δύναται τις νὰ συμπεράνῃ ἀπὸ τὴν φράσιν τῆς ἐπανειλημμένως χρησιμοποιηθείσης ἀνωτέρω ἐπιγραφῆς R. A. 37 (1900), σ. 489, ἀρ. 131, στ. 19/21 : *κὶ διαδόμασιν παρ' ὄλον τὸν τῆς ἀρχαιρωσύνης χρόνον πανδήμοις [κ]ατὰ πᾶσαν σύνοδον ὑποδεξάμενον τὴν ἐπαρχίαν* (δηλ. τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς ἐπαρχίας), συνήρχοντο ἐκεῖ ἀνὰ πᾶσαν σύνοδον, προφανῶς ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἐορτῶν ἢ ὑποθέσεων τοῦ κοινοῦ. Ἐπίσης περὶ τῆς δικαιοδοσίας αὐτοῦ ἐλάχιστα μανθάνομεν ἀπὸ τὰς πηγὰς. Ἐκ τῶν σφζομένων τιμητικῶν ἐπιγραφῶν βεβαιοῦται ὅτι τὸ συνέδριον εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ψηφίζει τὴν ἀπονομὴν τιμῶν ὑπὲρ ἀνθρώπων εὐεργετησάντων τὴν ἐπαρχίαν, ὑπὲρ ἀρχόντων τοῦ κοινοῦ καὶ τῆς δημοτικῆς διοικήσεως, ὑπὲρ παντὸς διακρινομένου λόγῳ καταγωγῆς καὶ ἀρετῆς, καὶ ἐπιτρέπει νὰ στηθῇ ἐν τιμητικὸν μνημεῖον (βωμὸς—βάσις) ὑπὲρ αὐτῶν εἰς τὴν ἔδραν τοῦ κοινοῦ ἢ εἰς τὸν τόπον τῆς καταγωγῆς τῶν.² Προσέτι δεικνύει ἐνδιαφέρον διὰ τοὺς διακρινομένους διὰ τὸν χαρακτήρα καὶ τὴν καλὴν μόρφωσιν νέους,³ χάριν τῶν ὁποίων ἐπίσης ἐπιτρέπει τὴν ἀνέγερσιν τιμητικῶν μνημείων διὰ τῶν γονέων

¹ Τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων καὶ τὰ συνέδρια τῶν μερίδων, ἔ.ἀ., σ. 296 κέ.

² A. A., ἔ.ἀ., ἀρ. 1.2.4.5.6.7.8.9.11.16.17.18.20.23.24.25.26.

³ A. A. ἀρ. 10.13.14.15 (βλ. καὶ Μακεδονικά 2 (1941-52), σ. 627, σημ. 2). 19.22.

καὶ τῶν συγγενῶν των, προφανῶς ἵνα καὶ τῶν ἄλλων νέων κεντρισθῆ ἢ φιλοτιμία. Ἐν τούτοις παρὰ τὴν πενιχρότητα τῶν εἰδήσεων πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ δικαιοδοσία του ἦτο πολὺ εὐρύτερα. Δι' αὐτοῦ, ὡς τοῦ κατ' ἐξοχὴν ὀργάνου, τὸ κοινὸν πρέπει νὰ ἐλάμβανεν ὅλας τὰς ἀποφάσεις του, δι' αὐτοῦ πρέπει καὶ τοὺς ἄρχοντάς του νὰ ἐξέλεγε.

6. APXONTES TOY KOINOY

** Ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων.*

Ὅπως εἰς τὰ ἄλλα ἀνατολικά κοινὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων ὑπάρχει ἓνας ἀρχιερεὺς τοῦ ἐπαρχιακοῦ ναοῦ, ὁ ὁποῖος συνήθως εἶναι καὶ ὁ πρόεδρος τοῦ κοινοῦ, ἔτσι καὶ εἰς τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων ὑπάρχει ὁ ἀρχιερεὺς του. Μὲ τὸν ἀκριβῆ τίτλον ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων ὁ ἀξιωματοῦχος οὗτος ἀπαντᾷ ἅπαξ μόνον, βλ. Δήμιτσαν ἀρ. 812. Συνηθέστερος εἶναι ὁ τίτλος ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων.¹ Ὁ κατὰ γενικὴν προσδιορισμὸς «τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων» ἀναμφιβόλως ἀναφέρεται καὶ εἰς τὰ δύο οὐσιαστικά, καθὼς δεικνύουν αἱ δύο ἐπιγραφαὶ Δήμιτσα, ἀρ. 811, 812, ὅπου τὸ ἴδιον πρόσωπον, ὁ Τι. Κλαύδιος Διογένης, εἰς μὲν τὴν πρώτην τιτλοφορεῖται ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων, εἰς δὲ τὴν ἄλλην, εἰς τὴν ὁποίαν διὰ λόγους συντομίας παραλείπεται τὸ ἀγωνοθέτης, ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων. Εἰς τὰς μακεδονικὰς ἐπιγραφὰς συναντῶμεν, συχνότερόν πως τοῦ προηγουμένου, καὶ τὸν τίτλον ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κ. Μ.² Παλαιότερον ἐπεχειρήθη ἀνεπιτυχῶς ἡ διάκρισις μεταξὺ τῶν δύο ἀξιωμάτων, καθ' ἣν ἡ ἀγωνοθεσία ἀνήκεν εἰς τὸ κοινόν, ὅχι ὁμως καὶ ἡ ἀρχιερωσύνη τῶν Σεβαστῶν, ἡ ὁποία ἐθεωρήθη ὡς ἓν καθαρῶς τοπικὸν ἀξίωμα.³ Τὸ ζήτημα ὀρθῶς ἔχει τεθῆ ὑπὸ τοῦ Cormack.⁴ Ἡ ἀρχιερωσύνη τῶν Σεβαστῶν, ὅταν εὐρίσκειται συνηνωμένη μὲ τὴν ἀγωνοθεσίαν τοῦ κοινοῦ, πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀξίωμα τοῦ κοινοῦ, ὅχι τοπικόν. Καὶ ἐδῶ ὁ κατὰ γενικὴν προσδιορισμὸς «τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων» ἀναφέρεται τόσον εἰς τὸν ἀρχιερέα τῶν Σεβαστῶν ὅσον καὶ εἰς τὸν ἀγωνοθέτην. Ἀνάλογόν τι παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὸ κοινὸν τῶν Λυκίων, ὅπου ὁ ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν συνήθως ἐμφανίζεται εἰς τὰς ἐπι-

¹ Δήμιτσαν, ἀρ. 811. J. R. St. 33 (1943), σ. 33, ἀρ. 1.

² Δήμιτσαν, ἀρ. 55 (=J.R.St. 30 (1940), σ. 51). ἀρ. 60. R.A. 37 (1900), σ. 489, ἀρ. 131. A. A., ἔ.ἀ., σ. 183, ἀρ. 23.

³ G a e b l e r, Zeitschr. f. Num. XVI (1930), σ. 254 κέ. G e y e r, RE XIV, 767.

⁴ High Priests and Macedoniarchs from Beroia. J.R.St. 33, σ. 39-40· πρβ. καὶ L a r s e n, Roman Greece, σ. 453.

γραφὰς συνηνωμένος με τὸν γραμματέα τοῦ κοινοῦ (ἢ τοῦ ἔθνους).¹ Καὶ ἐκεῖ παραδείγματα, οἷα ἡρχιερατευκότα τῶν Σεβασ[τῶν], ἐ]ν τῷ Λυκίων ἔθνεϊ καὶ γεγραμ[ματε]υκότα καὶ ἡρχιφυλακότα [Λυκίων] τοῦ κοινοῦ IGR III, 527 (=TAM II, 143) ἢ ἀρχιερατεύσαντα τῶν Σεβασ[τ]ῶν ἐν τῷ ἔθνεϊ IGR III, 628 (=TAM II, 288) καὶ 1506 δεικνύουν ὅτι ἡ γενικὴ «Λυκίων τοῦ κοινοῦ (ἢ τοῦ ἔθνους)» ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸν ἀρχιερέα τῶν Σεβαστῶν. Οἱ δύο λοιπὸν τύποι ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κ. Μ. καὶ ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κ. Μ. πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ταυτόσημοι καὶ δὲν νομίζω ὅτι ὑπάρχει διαφορὰ τις μεταξὺ αὐτῶν. Ἡ γενικὴ «τῶν Σεβαστῶν» εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν παραλείπεται, διότι αὐτονόητον ἦτο ὅτι ὁ ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ ἦτο ὁ ἐντεταλμένος μετὰ τὴν λατρείαν τῶν αὐτοκρατόρων, τῶν Σεβαστῶν, καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἦτο ἀνάγκη πάντοτε νὰ σημειώνεται. Τὸ φαινόμενον τοῦτο δὲν εἶναι ἀσύνηθες καὶ εἰς τοὺς ἀντιστοίχους τίτλους τῶν ἄλλων κοινῶν. Οὕτως ἔχομεν ἀρχιερέα τοῦ κοινοῦ τῶν Γαλατῶν IGR III, 204 (=OGIS II, 547) καὶ ἀρχιερασάμενον τοῦ κοινοῦ τῶν Γαλατῶν IGR III, 195 (ἢ ἀρχιερασάμενον τῷ κοινῷ τῆς Γαλατείας R.A. 10 (1937), σ. 358, ἀρ. 86), ἀλλὰ καὶ ἀρχιερέα τῶν Σεβαστῶν τοῦ κοινοῦ τῶν Γαλατῶν IGR III, 225 (=OGIS II, 541). Ἐπίσης εἰς τὸ κοινὸν τῶν Λυκίων παραλλήλως πρὸς τοὺς ἀνωτέρω τίτλους μετὰ τὴν γενικὴν «τῶν Σεβαστῶν» συναντῶμεν καὶ ἀρχιερατεύσαντα Λυκίων τοῦ κοινοῦ IGR III, 647, ἀρχιερείαν ἐν τῷ ἔθνεϊ (δηλ. τῶν Λυκίων) 693. Πολλάκις μάλιστα τὸ ἴδιον πρόσωπον ὁτὲ μὲν φέρει τὸν τίτλον ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν, ὁτὲ δὲ ἀπλῶς ἀρχιερεὺς, π.χ. IGR III, 706: ἐπὶ ἀρχιερέως τῶν Σεβαστῶν Δικιννίου Λόνγου, ἀλλὰ ἐν 739 VI, 35: ἐπὶ ἀρχιερέως Δικιννίου Λόνγου καὶ TAM II, 250, ὁμοίως ἐν IGR III, 704 I, 18: ἐπὶ ἀρχιερέως τῶν Σεβαστῶν Δικιννίου Στασιθέμιδος, ἀλλὰ ἐν 739 XVIII, 1: ἐπὶ ἀρχιερέως Δικινν(ί)ου [Στασιθέμιδος] καὶ 739 XI, 91.²

Κατὰ ταῦτα ὁ πλήρης τίτλος τοῦ ἄρχοντος αὐτοῦ πρέπει νὰ ἦτο «ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων». Τύπος «ἀρχιερεὺς Μακεδονίας», ὅπως ἔχομεν π.χ. ἀρχιερεὺς τῆς Ἀσίας,³ δὲν μᾶς παραδίδεται.

Τοῦ ἀρχιερέως τούτου πρέπει νὰ διακριθῇ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης τῶν Σεβαστῶν, ὅστις πιθανώτατα ἦτο ἀρχιερεὺς τῆς κατὰ τόπους αὐ-

¹ IGR III, ἀρ. 487.493.524.586 (=TAM II, 195). 589 (=TAM II, 198). 603 (=TAM II, 495). 628 (=TAM II, 288). 670 (=TAM II, 423), 671 (=TAM II, 422a). 672.673.679.704 II A. 738.739 VII.

² Ἄλλα παραδείγματα βλ. IGR III, 704 I, 5 καὶ 739 VII, 3 × 739 VII, 1.—737 XII, 79 × 741.—704 II A × 739 VII, 9a.—IGR IV, 1240 × 1241.

³ Π.χ. MAMA IV, σ. 21, ἀρ. 66. VI, σ. 40, ἀρ. 104. σ. 128, ἀρ. 373. Ἐχομεν ἀκόμη ἀρχιερέα τοῦ Πόντου, ἀρχιερέα τῆς Κύπρου, ἀρχιερέα Αἰγύπτου, B r a n d i s, RE II, 474.

κρατορολατρείας καὶ ὄχι τοῦ κοινοῦ.¹ Ἐνα τοιοῦτον ἀρχιερέα γνωρίζομεν ἐκ τῆς πόλεως Σερρών, τὸν Τι. Κλαύδιον Φλαουϊανὸν Λυσίμαχον,² καὶ ἕνα ἄλλον ἐκ Βεροίας, τὸν Τι(βέριον) Κλαύδιον Πτολεμαῖον.³ Ὅλοι οἱ ἄλλοι ἀρχιερεῖς, οἱ ὅποιοι ἢ οὐδένα προσδιορισμὸν ἔχουν ἢ ὡς προσδιορισμὸν ἔχουν τὸ ὄνομα πόλεως τινος (π.χ. τῆς Ἀμφιπολειτῶν πόλεως), πρέπει νὰ θεωρηθῶν τοπικοὶ ἀρχιερεῖς.⁴ Ἄν τώρα αὐτοὶ ἦσαν οἱ ἐπόπται τῆς κατὰ τόπους λατρείας τῶν αὐτοκρατόρων ἢ θεότητός τινος, δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἐξακριβωθῇ.⁵

¹ Πρβ. С о г м а с к , ἔ.ά., σ. 39.

² Δ ή μ ι τ σ α ς , ἀρ. 812.

³ J. R. St., ἔ.ά., σ. 39 (= Δ ή μ ι τ σ α ς , ἀρ. 52). Εἰς ἐπιγραφὴν τοῦ χωρίου Μακὲς (ν. Βαμβακιά), προερχομένην πιθανότατα ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Βέργην (BSA 23 (1918 - 19), σ. 91, ἀρ. 17 = SEG 1, σ. 66, ἀρ. 286), ἀναγινώσκομεν, σύμφωνα μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἐκδότου τῆς M. N. Tod, στ. 4: [^εΕπὶ (ἀρχ)ιερέως Καίσαρος Σεβαστοῦ θεοῦ. Ὁ (ἀρχ)ιερεὺς οὗτος ἦτο ἐμπειστημένους μετὰ τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ Αὐγούστου, τοπικὴν πιθανότατα.

⁴ Τοιοῦτοι ἀρχιερεῖς μᾶς ἔχουν παραδοθῆ ἐξ ἐπιγραφῶν τῆς Θεσσαλονίκης 14 καὶ ἀρχιέρειαι 7 (ὄλοι αὐτοὶ πλὴν ἑνός, γνωστοῦ ἐξ ἐπιγραφῆς, δημοσιευθείσης τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ L e B a s , Voyage archéol. en Grèce, ἀρ. 1359 (= Δήμιτσας, ἀρ. 365), ἔχουν περιληφθῆ εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Πελεκίδου, Ἀπὸ τὴν πολιτεία κλπ. σ. 74 - 75. 77 - 78, μετὰ μόνον τὴν διαφορὰν ὅτι ἀντὶ 7 ἀρχιερειῶν ἀναφέρονται 8, συνυπολογιζομένης καὶ τῆς Αὐρηλιανῆς Πρεΐσας, τῆς συζύγου τοῦ μακεδονιάρχου Μινικίου Διονυσίου, ἡ ὅποια ὁμοίως οὐδένα τίτλον ἀξιωματος φέρει τῆς Βεροίας ἀρχιέρειαι 3 (A. A., ἔ.ά., ἀρ. 17.20.21) καὶ ἀρχιερεῖς ἴσως 4 (Δήμιτσας, ἀρ. 52.59. BSA 18 (1911 - 12), σ. 148, ἀρ. 6 καὶ 41 (1940 - 1945), σ. 113, ἀρ. 24: ἐπι|ἀρχιερέως (?) Διέκμου Ποπλικίου) τοῦ Βελβενδοῦ ἀρχιερεὺς εἰς (Ch. Edson, ἔ.ά., σ. 195 - 6), εἰς ἐξ Ἀμφιπόλεως, ὁ Τι. Κλαύδιος Διογένης (Δήμιτσας, ἀρ. 811), καὶ εἰς ἀρχιερεὺς καὶ μίαν ἀρχιέρειαν τῶν Στοβαίων (Jahresh. 28 (1933), σ. 133, ἀρ. 2, βλ. καὶ REG 49 (1936), σ. 369 - 70). Ἀναφέρομεν ἕνα ἀκόμη ἀρχιερέα, τὸν Κ(όντινον) Φλάβιον Ἐρμαδίωνα, γνωστὸν ἐξ ἐπιγραφῆς τῶν ἀρχαίων Φιλίππων (P. Lemerle, BCH 59 (1935), σ. 141, κέ., ἀρ. 41), μολοντί δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον ἂν ἡ πόλις αὕτη εὐρίσκητο εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων ἢ τοῦ τῶν Θρακῶν (βλ. P. Collart, BCH 62 (1938), σ. 426 - 7). Ἡ ἄποψις τοῦ ἐκδότου τῆς ἐπιγραφῆς P. Lemerle (σ. 426 - 7), ὅτι οὗτος ἦτο ἀρχιερεὺς τῆς ἐν Φιλίπποις αὐτοκρατορολατρείας, δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀσφαλῆς (βλ. P. Collart, Philippes κλπ. σ. 453, σημ. 2).

⁵ Ὁ Πελεκίδης, σ. 79, ὑποθέτει ὅτι ὁ ἄνευ προσδιορισμοῦ τινος ἀρχιερεὺς τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης οὐδεὶς ἄλλος εἶναι εἰμὴ ὁ ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν, ἦτοι ὁ ἀνώτατος λειτουργὸς καὶ ἐπόπτης τῆς αὐτοκρατορολατρείας τῆς πόλεως ταύτης. Ὡς τοιοῦτος ἐθεωρεῖτο καὶ ὁ Κλαύδιος Μένων παλαιότερον ὑπὸ τῶν Duchesne - Bayet, ἔ.ά., σ. 18.— Εἰς τινὰς ἐπιγραφάς, μὴ μακεδονικάς, συναντῶμεν σπανιώτατα παραδείγματα ἀρχιερέων ἄνευ προσδιορισμοῦ τινος, οἱ ὅποιοι, ὡς προκύπτει ἐξ ἄλλων μαρτυριῶν, ἦσαν ὄχι τοπικοὶ ἀρχιερεῖς, ἀλλ' ἐπαρχιακοί. Οὕτως εἰς τὴν ἐπιγραφὴν IGR IV, 1234 ἀναγινώσκομεν Φλ. Πρειακίλλης β' ἀρχιερέας. Ἡ ἰδίᾳ Φλ. Πρειακίλλα εἰς ἄλλην ἐπιγραφὴν τιτλοφορεῖται ἀρχιέρεια δις τῆς Ἀσίας, δηλ. τοῦ κοινοῦ τῆς Ἀσίας. Ὁμοίως τινὲς τῶν ἀρχιερέων τοῦ κοινοῦ τῶν Λυκίων, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἀνα-

Οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ κοινοῦ ἐξελέγοντο δι' ὠρισμένον χρόνον, ὄχι ἰσοβίως. Εἰς τὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον ἔστησεν ἡ Πευκαστική φυλὴ τῆς Βεροίας πρὸς τιμὴν τοῦ διὰ βίου ἀρχιερέως τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτου τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων Κ. Ποπιλλίου Πύθωνος,¹ δις γίνεται λόγος περὶ τῆς ἀρχιερωσύνης του ὡς ἀξιώματος ἤδη ἀσκηθέντος.² Ἐπειδὴ τὸ μνημεῖον τοῦτο, ὅπως καὶ ἕτερον, ἀνηγέρθη ζῶντος τοῦ Κ. Ποπιλλίου Πύθωνος, γίνεται φανερὸν ὅτι ἡ ἀσκησις τῆς ἀρχιερωσύνης του ἔγινεν ἐντὸς περιορισμένου χρόνου καὶ ὄχι διὰ βίου. Πόσον χρόνον διήρκει αὕτη οὔτε ἐκ τοῦ μνημείου τούτου οὔτε — πολὺ ὀλιγώτερον — ἐκ τῶν ἐλαχίστων καὶ συντόμων ἐπιγραφῶν τῶν μνημείων ἄλλων ἀρχιερέων τοῦ κοινοῦ εἶναι δυνατόν νὰ διαπιστωθῇ. Πάντως, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἀρχιερωσύνη τῶν ἀντιστοίχων ἀνατολικῶν κοινῶν διήρκει ἐν μόνον ἔτος,³ εἶναι πολὺ πιθανὸν καὶ τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων ἡ ἀρχιερωσύνη νὰ ἦτο ἐνιαυσία. Ὁ προσδιορισμὸς διὰ βίου, τὸν ὁποῖον βλέπομεν εἰς τὸν τίτλον τοῦ ἀνωτέρω ἀρχιερέως,⁴ ἦτο τιμητικὸς τίτλος καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἤμποροῦμεν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι, ὅσοι τοῦλάχιστον ἔφερον αὐτόν, ἦσαν ἰσόβιοι. Ὁ τίτλος οὗτος ἐδίδετο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπὸ τοῦ κοινοῦ εἰς ἀρχιερεῖς του, οἱ ὅποιοι ἐπέδειξαν ἐνεργὸν δρασίην καὶ πολλαπλᾶς ὑπηρεσίας καὶ εὐεργεσίας παρέσχον εἰς τὸ κοινὸν καὶ τὴν ἐπαρχίαν, οἷας πράγματι ὁ τιμηθεὶς Κ. Ποπίλλιος Πύθων ἐμφανίζει εἰς τὸ μνημεῖόν του. Ἄν οἱ τιμηθέντες διὰ τοῦ τίτλου αὐτοῦ ἀπέκτων καὶ προνομίᾳ τινα, δὲν γνωρίζομεν. Εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς ἀπενέμοντο

γράφονται πρὸς χρονολόγησιν τῶν πράξεων τοῦ κοινοῦ, φέρουν τὸν τίτλον ἀπλῶς ἐπὶ ἀρχιερέως (π.χ., IGR III, 739 VII, 1 κέ. XII, 79. XIII, 1. XVI, 1), καὶ ὄχι τὸν συνήθη ἐπὶ ἀρχιερέως τῶν Σεβαστῶν. Ἐν τούτοις δὲν ἤμποροῦμεν, στηριζόμενοι εἰς μεμονωμένα παραδείγματα ἐξ ἄλλων κοινῶν, νὰ εἰπώμεν ὅτι ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀρχιερέων, τοὺς ὁποίους συναντῶμεν εἰς τὰς μακεδονικὰς ἐπιγραφὰς ἄνευ προσδιορισμοῦ τινος, ὁ Α ἢ ὁ Β εἶναι τοῦ κοινοῦ. Μόνον ὅταν προστίθεται ὁ προσδιορισμὸς τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων εἰς τινα ἢ οὗτος συνδέεται μὲ τὴν ἀγωνοθεσίαν τοῦ κοινοῦ, ἤμποροῦμεν μὲ βεβαιότητα νὰ εἰπώμεν ὅτι εἶναι τοῦ κοινοῦ.

¹ R.A. 37 (1900), σ. 489, ἀρ. 131 = Ἀρχ. Δελτ. 2 (1916), σ. 148, ἀρ. 4.

² Στ. 8 κέ.: καὶ δόντα ἐν τῷ | τῆς ἀρχιερωσύνης χρόνῳ τὸ ἐπικεφάλαιον ὑπὲρ τῆς ἐπαρχίας, στ. 19 κέ: κὶ διαδόμασιν παρ' ὄλον τὸν τῆς ἀρχιαιρωσύνης χρόνον πανδήμοις.

³ Βλ. P. Guiraud, ἔ.ἀ., σ. 92. Brandis, ἔ.ἀ. σ. 475. Tou tain, Les cultes païens dans l'empire romain, τόμ. I, σ. 129. V. Chappot ἐν Daremberg - Saglio, τόμ. IV, 2, σ. 946, λ. Sacerdos provinciae. P. Rieuwald, RE 2 R τόμ. I, 1653, λ. Sacerdotes provinciales. Kornemann, RE Supplb. IV, 936.

⁴ Τὸν τίτλον διὰ βίου ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων ὁ Κ. Ποπίλλιος Πύθων φέρει καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Δήμιτσα, ἀρ. 60 (Διόρθωσιν τῆς ἐπιγραφῆς βλ. Παπαγεωργίου, Ἐπιγραφή Δερριόπου. Ἀθηνα 20 (1908), σ. 7 καὶ Woodward, BSA 18 (1911 - 12), σ. 164, 38).

κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερωσύνης ἢ καὶ κατὰ τὴν ἀποχώρησίν των ἐκ τοῦ ἀξιώματος δι' ἐξαιρετικὰς προφανῶς πράξεις καὶ ἄλλοι τίτλοι τιμητικοί. Τοὺς τίτλους αὐτοὺς φιλοτίμως διατηροῦν οὗτοι εἰς τὰ μνημεῖά των. Ὁ Τ. Φλαουῖος Κάσσανδρος εἰς τὸ μνημεῖόν του τιτλοφορεῖται *υἱὸς Μακεδόνων καὶ τῆς πατρίδος, φιλοκαῖσαρ καὶ φιλόπατρις*.¹

Δι' ἕκαστον ἀρχιερέα ἐπετρέπετο νὰ στηθῇ πρὸς τιμὴν του μνημεῖον, ἀνδριάς ἢ εἰκὼν, ὑπὸ τοῦ κοινοῦ, τῆς πόλεως καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν συγγενῶν καὶ φίλων του.

Ὅλοι οἱ ἀρχιερεῖς, ὅπως καὶ οἱ δημοτικοὶ ἄρχοντες, δὲν μετέπιπτον μετὰ τὴν κατάθεσιν τοῦ ἀξιώματος ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ ἰδιώτου οὔτε ἔπαυον νὰ θεωροῦνται πρόσωπα σημαίνοντα. Τοῦλάχιστον τὸν τίτλον ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων διετήρουν, χωρὶς νὰ εἶναι ἐν ἐνεργείᾳ, καὶ ἐφεξῆς. Ὁ Τι. Κλαύδιος Διογένης π.χ. φέρει τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιερέως τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων ὄχι μόνον εἰς τὸ πρὸς τιμὴν του ἀνεγεροθὲν μνημεῖον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μνημεῖον τοῦ υἱοῦ του, τὸ ὁποῖον πρέπει ἀναμφιβόλως νὰ ἀνηγέρθη εἰς ἐποχὴν πολὺ μεταγενεστέραν τῆς ἀρχιερωσύνης του.²

Εἰς τὰ μνημεῖά των μνημονεύονται καὶ ἄλλα ἀξιώματα τοῦ κοινοῦ καὶ τῆς δημοτικῆς διοικήσεως, τὰ ὁποῖα οὗτοι ἔλαβον εἴτε κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερωσύνης των εἴτε εἰς ἄλλην ἐποχὴν. Οὕτω καὶ οἱ πέντε γνωστοὶ ἀρχιερεῖς τοῦ κοινοῦ εἶναι καὶ ἀγωνοθέται αὐτοῦ. Ἀναμφιβόλως οὗτοι τὴν ἀγωνοθεσίαν ἔλαβον κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερωσύνης των, τ.ἔ. κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν ἐπαρχιακῶν ἀγώνων. Ὁ Τι. Κλαύδιος Διογένης ἔλαβεν ἀκόμη τὴν ἀγωνοθεσίαν τῆς Ἀμφιπολειτῶν πόλεως, τὴν ἀγωνοθεσίαν τῆς Σιρραίων πόλεως καὶ δύο φορὰς τὴν γυμνασιαρχίαν τῆς ἰδίας πόλεως. Ὁ Κ. Ποπίλλιος Πύθων πολλάκις ἔγινε γυμνασίαρχος εἰς τὴν πατρίδα του. Εἰς τὰ μνημεῖα κατὰ κανόνα ἀναγράφεται πρῶτον ἡ ἀρχιερωσύνη τοῦ κοινοῦ, ἐν συνεχείᾳ δὲ τὰ ἄλλα ἀξιώματα, ἐπαρχιακὰ καὶ δημοτικά. Ἐκ τῆς τοιαύτης διατάξεως δὲν πρέπει βέβαια νὰ συναγάγωμεν τὸ συμπέρασμα ὅτι ὄφειλέ τις νὰ διέλθῃ πρῶτον ἀπὸ τὴν ἀρχιερωσύνην τοῦ κοινοῦ καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀξιώματα. Ἡ σειρὰ τῆς ἀναγραφῆς τῶν ἀξιωμάτων ἐνταῦθα καθορίζεται μᾶλλον ἀπὸ τὸν βαθμὸν καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν χρόνον ἀναλήψεως ἐκάστου καὶ φυσικὰ ἡ ἀρχιερωσύνη ὡς τὸ σημαντικώτερον ὄλων κατέχει πάντοτε τὴν πρώτην κατὰ σειρὰν θέσιν. Ἡ ἀρχιερωσύνη τοῦ κοινοῦ, ὡς τὸ ὑπατον ἀξίωμα ἐν τῇ ἐπαρχιακῇ ὀργανώσει, εὐλογον εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι συνήθως θὰ ἐλαμβάνετο μετὰ τὴν ἀπόκτησιν ἄλλων μικροτέρων ἀξιωμάτων.

Ἄν τὴν ἐπαρχιακὴν ἀρχιερωσύνην ἠδύνατό τις νὰ λάβῃ πλείονας τῆς

¹ J.R.St. 33 (1943), σ. 39, ἀρ. 1.

² Δ ἡ μ ι τ σ α ς, ἀρ. 811, 812.

μιᾶς φορᾶς, ὅπως συνέβαινε μὲ τὴν τοπικὴν τοιαύτην ἐν Μακεδονίᾳ,¹ τοῦτο δὲν μαρτυρεῖται εἰς τὸ ἐλάχιστον ἐπιγραφικὸν ὕλικόν, τὸ ὁποῖον σήμερον ἔχομεν εἰς τὴν διάθεσίν μας. Ἐκ τῶν ἄλλων κοινῶν γνωρίζομεν ἓνα δις ἀρχιερέα τῶν Σεβαστῶν τοῦ κοινοῦ τῶν Γαλατῶν.²

Οἱ ἀρχιερεῖς συνήθως ἀνήκον εἰς τὰς πλέον ἐπιφανεῖς καὶ πλουσίας οἰκογενεῖας τῆς Μακεδονίας. Ἦσαν δηλ. καὶ αὐτοὶ *γένει καὶ ἀξιώματι διαφέροντες* εἰς τὴν περιοχὴν των. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν μᾶς εἶναι γνωστὰ καὶ ἄλλα μέλη τῶν οἰκογενειῶν των, τὰ ὁποῖα βλέπομεν ὅτι κατεῖχον ἐξέχουσαν θέσιν εἰς τὰς μακεδονικὰς πόλεις. Τοῦ Τι. Κλαυδίου Διογένους π.χ. ὁ υἱὸς ὑπῆρξεν *ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης τῶν Σεβαστῶν* εἰς τὴν πόλιν τῶν Σερωῶν, ὑπὸ τῆς ὁποίας τιμᾶται διὰ τὰς πολλαπλᾶς πρὸς αὐτὴν εὐεργεσίας καὶ διὰ τὴν ἐπιδεικνυομένην εὐνοίαν καὶ τὴν *διηνεκῆ φιλοδοξίαν*.³ Ὁμοίως συγγενῆς τις τοῦ Κ. Ποπιλλίου Πύθωνος, ὁ Κ. Ποπίλλιος Πρόκλος Ἰουνιανὸς Πύθων, ἐχρημάτισε γυμνασίαρχος ἐν Βεροίᾳ, τιμᾶται δὲ δι' ἀνδριάντος ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τῶν νέων διὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν κατὰ τὴν γυμνασιαρχίαν του γενναιοδωρίαν.⁴ Ἐνδεικτικὸν τῆς εὐπορίας των εἶναι ὅτι ἅπαντες οἱ μέχρι σήμερον γνωστοὶ ἀρχιερεῖς ἀναλαμβάνουν καὶ τὴν ἀγωνοθεσίαν τοῦ κοινοῦ, λειτούργημα πολυδάπανον, μερικοὶ δ' ἐξ αὐτῶν μάλιστα πέραν τῶν ὑποχρεώσεων, τὰς ὁποίας συνεπάγεται τὸ ἀξίωμά των, ἐπιδεικνύουν καταπληκτικὴν γενναιοδωρίαν εὐεργετοῦντες πολλαπλῶς τὴν ἐπαρχίαν ἢ τὴν πατρίδα. Μία ἔνδειξις ἀκόμη τῆς λαμπρᾶς των κοινωνικῆς θέσεως εἶναι ὅτι ὅλοι εἶναι Ρωμαῖοι πολῖται.⁵ Τοῦτο διὰ τὸν Τι. Κλαύδιον Διογένην εἶναι μεμαρτυρημένον εἰς τὸ μνημεῖόν του, καθ' ὅσον ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τῆς ρωμαϊκῆς φυλῆς *Κυρίνας*, εἰς ἣν ἀνήκε. Ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἄλλους μὲ ἀρκετὴν πιθανότητα ἠμποροῦμεν νὰ συμπεράνωμεν τὸ αὐτὸ ἀπὸ τὰ τρία *nomina*, τὰ ὁποῖα ὅλοι σχεδὸν φέρουν εἰς τὰ μνημεῖα των⁶ καὶ τὰ ὁποῖα, ὡς γνωστόν, εἶχον οἱ λαβόντες τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου. Ρωμαῖοι πολῖται ἦ-

¹ Ἀπὸ ἐπιγραφὴν τῆς Θεσσαλονίκης (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ , Ἀλήθεια 23 Σεπτεμβρίου 1906, ἀρ. 20) γνωρίζομεν ἓνα δις ἀρχιερέα, ἀπὸ ἄλλην δὲ τῆς Βεροίας (Α.Α. ἔ.ἀ., σ. 183, ἀρ. 20) μίαν *πεντάκις ἀρχιερείαν*.

² IGR III. 225 (=OGIS II, ἀρ. 541).

³ Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 812.

⁴ Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 51.

⁵ Βλ. L a r s e n, Roman Greece, σ. 452. Ἄς σημειωθῆ ὅτι ὅλοι οἱ γνωστοὶ ἀρχιερεῖς τοῦ κοινοῦ ἀνήκον εἰς ἐποχὴν προγενεστέραν τῆς *constitutio antoniniana*, ὅποτε ἡ ἀπόκτησις τοῦ δικαίωματος τοῦ Ρωμαίου πολίτου δὲν ἦτο πάντοτε εὐκόλος.

⁶ Οἱ πλείστοι τῶν ἀρχιερέων ἔχουν τὸ ὄνομα γένους (Κλαύδιος, Ἰούλιος, Φλάβιος, Αἰλίος) τῶν αὐτοκρατόρων, ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἀπένευμαν εἰς ὑπηκόους των τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου.

σαν, ἄς σημειωθῆ, καὶ ἡ πλειονότης τῶν ἀρχιερέων τῶν ἄλλων κοινῶν.¹

Ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν των παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς : Δύο ἀρχιερεῖς, ὁ Κ. Ποπίλλιος Πύθων καὶ ὁ Τ. Φλαούιος Κάσσανδρος, κατήγοντο ἐκ Βεροίας, εἷς, ὁ Τι. Κλαύδιος Διογένης, πιθανώτατα ἐκ Σερρών ἢ ὄπωσδήποτε ἐξ ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Οἱ δύο ἄλλοι, ὁ Τι. Ἰούλιος [. . .]κράτης καὶ ὁ Μ. Αἴλιος Βειλιανὸς Κλαυδιανὸς Θεότειμος, δυνατὸν νὰ κατήγοντο ἐκ Βεροίας, ὅπου εὐρέθησαν τὰ μνημεῖα, εἰς τὰ ὅποια μνημονεύονται, δυνατὸν ὅμως καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν τῆς Μακεδονίας. Δυστυχῶς τὸ ἐπιγραφικὸν ὑλικὸν εἶναι τόσον περιορισμένον, ὥστε δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐξαγάγωμεν συμπεράσματα περὶ τῆς συμμετοχῆς ἐκάστης πόλεως ἢ περιοχῆς τῆς Μακεδονίας εἰς τὸ ὑπατον ἀξίωμα τοῦ κοινοῦ. Εἰς τὸ ὑπάρχον ὑλικόν, καθὼς βλέπομεν, εὐνοεῖται περισσότερον ἢ Βέροια. Τοῦτο εἶναι εὐεξήγητον, ἀφοῦ ἡ πλειονότης τῶν ἐπιγραφῶν ἐξ αὐτῆς προέρχεται. Δυνατὸν ὅμως αὕτη πράγματι νὰ εἶχε μεγαλυτέραν συμμετοχὴν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο, ὅπως καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἐπαρχιακά, καθόσον οἱ ἐκ τῆς πόλεως ταύτης ὑποψήφιοι εἶχον μεγαλυτέραν εὐχέρειαν εἰς τὴν ἐκλογὴν των, ἐπειδὴ καὶ γνωστότεροι ἠδύνατο νὰ εἶναι ἀπὸ τοὺς ὑποψηφίους τῶν ἄλλων μερῶν τῆς Μακεδονίας, ὡς μονίμως διαμένοντες εἰς τὴν ἔδραν τοῦ κοινοῦ, καὶ προθυμότεροι, ἐφ' ὅσον ἡ ἐκλογὴ των δὲν συνεπήγετο τὴν ἐπὶ ἓν ἔτος τοῦλάχιστον ἀπομάκρυνσιν ἐκ τῶν οἰκογενειῶν των.

Περὶ τῶν ἀρμοδιοτήτων τοῦ ἀρχιερέως τοῦ κοινοῦ τίποτε σχεδὸν τὸ θετικὸν δὲν μᾶς παραδίδεται εἰς τὰς πενιχράς μας πηγάς. Ὅπως ὄπωσδήποτε ὅμως πρέπει αὐτὰ νὰ ἦσαν παραπλήσια πρὸς τὰς τῶν ἀρχιερέων τῶν ἄλλων κοινῶν.² Θὰ πρέπει δηλ. οὗτος νὰ εἶχε τὴν φροντίδα τοῦ εἰς τοὺς Σεβαστοὺς ἀφιερωμένου ναοῦ, ἔνθα πιθανώτατα διέμενε κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερωσύνης του, νὰ ἐτέλει ἐν ὀνόματι ὀλοκλήρου τῆς ἐπαρχίας τὰ τῆς αὐτοκρατορολατρίας, νὰ ἐπεμελεῖτο τῶν ἑορτῶν, αἵτινες συνώδευον ταύτην. Προσέτι ἀνελάμβανε συνήθως ὡς ἀγωνοθέτης τὴν δαπάνην τῶν ἐπαρχιακῶν ἀγῶνων ἐν μέρει ἢ ἐξ ὀλοκλήρου. Ὡς πρόεδρος τοῦ κοινοῦ ἐκάλει τὴν συνέλευσιν τῶν ἀντιπροσώπων, τὸ συνέδριον, καὶ διηύθυνε τὰς ἐργασίας αὐτῆς. Ἄλλαι πράξεις, ὡς γενικαὶ διανομαὶ χρημάτων, φιλοξενία τῶν ἀντιπροσώπων ἀνὰ πᾶσαν σύνοδον, εἰς τὰς ὁποίας προβαίνει ὁ Κ. Ποπίλλιος Πύθων κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερωσύνης του, ἢ ἀνέγερσις μνημείων ἐξ ἰδίων ὑπὲρ εὐεργετησάντων τὴν πατρίδα ἢ τὴν ἐπαρχίαν, δὲν πρέπει νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ἀπέρρεον

¹ Βλ. T o u t a i n, ἔ.ἀ., σ. 133 κέ. P. R i e w a l d, ἔ.ἀ. V. C h a p o t, ἔ.ἀ. G. H. S t e v e n s o n, ἔ.ἀ., σ. 112.

² Περὶ τῶν ἀρμοδιοτήτων τῶν ἀρχιερέων ἐν γένει τοῦ κοινοῦ βλ. P. G u i r a u d, ἔ.ἀ., σ. 121 κέ. B r a n d i s, RE II, 473. V. C h a p o t, ἔ.ἀ., σ. 147. K o r n e m a n n, RE IV, 814 - 5.

ἐκ τῶν ὑποχρεώσεών του ὡς ἀρχιερέως, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τῆς προσωπικῆς ἐκάστου ἐλευθεριότητος.

² Ἀρχιερεία τοῦ κοινοῦ μέχρι σήμερον δὲν μᾶς ἔχει παραδοθῆ. Ἀντιθέτως σημαντικὸν ἀριθμὸν τοπικῶν ἀρχιερειῶν γνωρίζομεν ἐκ τῶν μακεδονικῶν ἐπιγραφῶν.

Μακεδονιάρχης καὶ μακεδονιάρχισσα.

Μὲ τὸ πρόβλημα τοῦ μακεδονιάρχου ἠσχολήθησαν εἰς τὸ παρελθὸν συστηματικώτερον πῶς ὁ Ε. Πελεκίδης, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ μνημονευθὲν ἀνωτέρω βιβλίον του, σ. 73 - 83, συνέλεξεν ὅλας τὰς μέχρι τότε γνωστὰς ἐπιγραφὰς μακεδονιαρχῶν, αἱ ὁποῖαι εὑρέθησαν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην (ἐν ὄλῳ 9),¹ καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ τελευταίου πολέμου ὁ J. M. R. Cormack² ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς δημοσιεύσεως μιᾶς κατὰ τὸ πλεῖστον ἐφθαρμένης ἐπιγραφῆς τῆς Βεροίας. Ἐκτοτε τὸ ἐπιγραφικὸν ὕλικόν, τὸ σχετικὸν μὲ τοὺς μακεδονιάρχας, κατέστη πλουσιώτερον. Δέκα ἐπιγραφαί, προερχόμεναι ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Μακεδονίας, ἀνεκαλύφθησαν ἢ ἔγιναν γνωστότεραι.³ Τοιουτοτρόπως ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐπιγραφῶν αὐτῶν ἀνῆλθε σήμερον εἰς εἴκοσιν, ἐγνώσθησαν δὲ δέκα ἐπὶ ὄνόματα μακεδονιαρχῶν καὶ μακεδονιαρχισσῶν. Τὸ ἐπιγραφικὸν αὐτὸ ὕλικόν παρέχει ἀρκετὰ σχετικῶς στοιχεῖα πρὸς καλυτέραν ἔρευναν τοῦ προβλήματος τούτου.

Τὸ ὄνομα *μακεδονιάρχης* ἐσχηματίσθη κατὰ τοὺς ἀντιστοίχους τίτλους τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν κοινῶν, *αἰσιάρχης*, *βιθυνιάρχης*, *ποντάρχης* κλπ., εἰς τοὺς ὁποίους τὸ πρῶτον συνθετικὸν εἶναι τὸ ὄνομα τῆς ἐπαρχίας, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀνῆκε τὸ κοινόν. Ὁ τύπος *μακεδονιάρχης* καὶ διὰ τὴν γυναῖκα *μακεδονιαρχισσα* εἶναι ὁ μόνος, ὅστις ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἐπιγραφὰς πρὸς δῆλωσιν τοῦ ἄρχοντος αὐτοῦ. Τύπος *μακεδονιαρχήσας* ἢ *μακεδονιαρχῶν*, ὁ ὁποῖος πιθανὸν νὰ ἐχρησιμοποιεῖτο κατ' ἀναλογίαν πρὸς τοὺς ἀντιστοίχους *πον-*

¹ Ἐκ τῶν ἑννέα ἐπιγραφῶν ἐπὶ ἦσαν γνωστὰι ἐκ δημοσιεύσεων τοῦ Π. Παπαγεωργίου εἰς τὴν ἐφημερίδα τῆς Θεσσαλονίκης Ἀλήθειαν τῆς 23 Σεπτεμβρίου 1906, ἀρ. 8.21 καὶ τῆς 7ης Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἀρ. 22.24.26.27.37, δύο δὲ ἐδημοσιεύθησαν διὰ πρώτην φορὰν ὑπὸ τοῦ Ἰδίου Πελεκίδου, ἔ.ἀ., σ. 56 - 57, ἀρ. 9 καὶ σ. 62 - 63, ἀρ. 19.

² High Priests and Macedoniarchs from Beroia. J.R.St. 33 (1943), σ. 41 κέ. (ἐνθα καὶ προγενεστέρα βιβλιογραφία). Μὲ τὸ ἴδιον ζήτημα ἠσχολήθησαν μετὰ ταῦτα ἀκροθιγῶς ὁ J. R o g e r ἐν R.A. 24 (1945), σ. 40 - 1 καὶ ὁ C h. E d s o n, ἔ.ἀ., σ. 197, σημ. 47.

³ α') C h. E d s o n, σ. 195 - 96 (=Ἐφημερίς Κοζάνης «Λαϊκὸς ἀγὼν» 25 Φεβρουαρίου 1934). β') αὐτόθι, σ. 197, σημ. 46 (=Ἐθνικὸς ὁδηγός. Ἀθήναι 1920 - 1, τευχ. 4, σ. 118). γ') A.A., ἔ.ἀ., σ. 175, ἀρ. 2. δ') αὐτόθι, ἀρ. 3. ε') αὐτόθι, σ. 176, ἀρ. 4. ζ') αὐτόθι, ἀρ. 7. ζ') αὐτόθι, ἀρ. 9. η') αὐτόθι, σελ. 178, ἀρ. 17. θ') αὐτόθι, σ. 183, ἀρ. 21 καὶ ι') R.A., ἔ.ἀ., σ. 40.

ταρχήσας, ἔλλαδαρχήσας, λυκιαρχήσας κλπ.,¹ σήμερον τοῦλάχιστον εἰς τὰς σοφζομένας ἐπιγραφὰς δὲν παραδίδεται. Ὑπάρχει ὁμοίως τὸ παράγωγον τοῦ μακεδονιάρχης ἐπίθετον *μακεδονιαρχικός*.²

Σήμερον οὐδεμία ἀμφιβολία πλέον ὑπάρχει ὅτι τὸ ἀξίωμα τοῦ μακεδονιάρχου ἦτο ἐπαρχιακὸν καὶ ὄχι δημοτικόν.³ Ἡ στενὴ σύνδεσις του, ὅπως καὶ τοῦ ἀρχιερέως, μὲ τὴν ἀγωνοθεσίαν τοῦ κοινοῦ, τὴν ὁποίαν συναντῶμεν εἰς τινὰς μακεδονιαρχικὰς ἐπιγραφὰς,⁴ τίτλοι τιμητικοί, οἷον «*πρῶτος τῆς ἐπαρχείας*» ἢ «*πρῶτος τοῦ ἔθνους*»,⁵ τοὺς ὁποίους φέρουν μερικοὶ μακεδονιάρχαι, αἱ ποικίλαι πρὸς τὸ κοινὸν σχέσεις μακεδονιαρχῶν, ἢ παρουσία τοῦ ὀνόματος μακεδονιάρχου τινὸς εἰς διαφόρου προελεύσεως μακεδονικὰς ἐπιγραφὰς,⁶ τέλος αὐτὸς ὁ τίτλος *μακεδονιάρχης*, ὁ ὁποῖος μᾶς ἐνθυμίζει τοὺς

¹ Βλ. π.χ. IGR III, ἀρ. 115,7 (=OGIS II, 529). 202.563,2 (=OGIS II, 556). Καὶ εἰς τὰς μακεδονικὰς ἐπιγραφὰς συχνὴ εἶναι ἡ χρῆσις τῆς μετοχῆς ἀντὶ τοῦ οὐσιαστικοῦ πρὸς δήλωσιν ἀρχοντός τινος τῆς δημοτικῆς διοικήσεως. Π.χ. *βουλευσας* (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ , ἔ.ἀ., ἀρ. 28.36 καὶ Ἀθηνᾶ 15 (1903); σ. 35,1. E d s o n , ἔ.ἀ., σ. 159. Π ε λ κ ι δ η ς , ἔ.ἀ., σ. 53 - 4, ἀρ. 5) *ἀρχιερασάμενος* (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ , ἔ.ἀ., ἀρ. 28. BSA 18 (1911 - 12), σ. 148,6), *πολιταρχήσας* (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ , ἔ.ἀ., Π ε λ κ ι δ η ς , ἔ.ἀ., σ. 25, ἀρ. 2) *γυμνασιαρχήσας* (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ , ἀρ. 33) *ἱερώμενος* ἢ *ἱερατεῦων* (R. A. 37 (1900), σ. 489. ἀρ. 130 Δ ή μ ι τ σ α ς , ἀρ. 861) καὶ *ἱερασάμενος* ἢ *ἱερευασάμενος* (Π ε λ κ ι δ η ς , ἔ.ἀ., σ. 58,59. 61.62.64.67) κλπ.

² A. A., ἔ.ἀ., σ. 176, ἀρ. 4.

³ Ἐκ τῶν παλαιότερων, καθ' ὅσον γνωρίζω, μόνον ὁ O. T a f r a l i , Thesalonique des origines au XIVe siècle. Paris 1919, σ. 36 - 37, ἐθεώρει τὴν μακεδονιαρχίαν ὡς ἐν ὑψηλὸν ἀξίωμα τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης.

⁴ Ἐκ τῶν δέκα ἐπτὰ μακεδονιαρχῶν τρεῖς, ὁ Α. Σεπτίμιος Ἰνστειανὸς Ἀλέξανδρος (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ , ἔ.ἀ., ἀρ. 22), ὁ Αὐρ. Δημοκρατιανὸς Κόρραγος (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ , ἀρ. 24) καὶ Μάρκος Αὐρήλιος Κασσιανὸς (A. A., ἔ.ἀ., σ. 175, ἀρ. 3), ἔχουν εἰς τὰ τιμητικὰ των μνημεῖα τὸν τίτλον *μακεδονιάρχης* καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ (τῶν) Μακεδόνων. Καὶ διὰ τὸν τίτλον αὐτὸν πρέπει νὰ ἰσχύσῃ ὅ,τι εἶπομεν καὶ διὰ τὸν τοῦ ἀρχιερέως τοῦ κοινοῦ, δηλ. ὁ κατὰ γενικὴν προσδιορισμὸς τοῦ κοινοῦ (τῶν) Μακεδόνων πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς ἀμφοτέρωτα τὰ οὐσιαστικά: *μακεδονιάρχης* καὶ *ἀγωνοθέτης*. Δυστυχῶς τύπον «*μακεδονιάρχης* τοῦ κοινοῦ (τῶν) Μακεδόνων», ὅστις θὰ ἦτο καὶ ἡ καλυτέρα ἐπιβεβαίωσις, δὲν μᾶς ἔδωσαν μέχρι σήμερον τοῦλάχιστον αἱ ἐπιγραφαί, ὅπως ἔχομεν π.χ. *γαλατάρχης* τοῦ κοινοῦ τῶν Γαλατῶν, R. A. 10 (1937), σ. 359), ἀρ. 89.

⁵ Τοὺς τιμητικούς αὐτοὺς τίτλους συναντῶμεν καὶ εἰς ἄλλα κοινὰ, π.χ. *πρῶτος ἐπαρχίας τῆς ἐκ Ναοβῶνος* (IG III, 623.624), [*πρῶτος*] *ἐπαρχείας* (IGR III, 63, κοινὸν Βιθυνίας), *πρῶτος τῆς ἐπαρχείου* (IGR III, 179, κοινὸν Γαλατίας), *πρῶτος τοῦ ἔθνους[ς]* (SEG 6, σ. 2, ἀρ. 8, κοινὸν Γαλατίας), *πρῶτος τῆς πόλεως καὶ τοῦ Λυκίων ἔθνους* (IGR III, 737), *πρῶτος τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐπαρχείας* (IGR IV, 882).

⁶ Τριῶν μακεδονιαρχῶν τὰ ὀνόματα μᾶς εἶναι γνωστά ἐκ τιμητικῶν μνημείων, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν εἰς διάφορα μέρη τῆς Μακεδονίας, ἀπέχοντα ἀλλήλων. Οὗτοι εἶναι ὁ Σεπτίμιος Σιλβανὸς Κέλερ, Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ , ἀρ. 37 (Θεσσαλονίκη). A. A., ἔ.ἀ., σ. 183, ἀρ. 21 (Βέροια), ὁ Κλαύδιος Μένων, Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ ,

ἀντιστοιχούς τίτλους εἰς -άρχης τῶν ἄλλων ἀνατολικῶν κοινῶν,¹ ὅλα αὐτὰ μαρτυροῦν σαφῶς ὅτι πρόκειται περὶ ἄρχοντος τοῦ κοινοῦ καὶ ὄχι τῆς περιορισμένης δημοτικῆς διοικήσεως τῶν μακεδονικῶν πόλεων. Ἄλλὰ ποῖος ἦτο ὁ ἄρχων αὐτός; Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ὑπάρχει ἡ ἴδια ἀσμφωνία μεταξὺ τῶν ἐρευνητῶν, τὴν ὁποῖαν βλέπομεν καὶ εἰς τὸ ζήτημα τοῦ καθορισμοῦ τῶν ἀντιστοιχῶν ἐπαρχιακῶν ἀρχόντων εἰς -άρχης. Δι' αὐτό, πρὶν ἐπιληφθῶμεν τῆς ἐξετάσεως τοῦ ζητήματος τούτου, ἀπαραίτητον εἶναι νὰ γνωρίσωμεν καλύτερον ὑπὸ τὸ φῶς καὶ τῶν νέων ἐπιγραφῶν τὸν μακεδονιάρχη.

Οἱ μακεδονιάρχει, καθὼς δύναται τις νὰ συμπεράνη ἀπὸ τὰ σφζόμενα μνημεῖα, τὰ ὁποῖα ἀνεγείρονται πρὸς τιμὴν των ἢ τῶν συγγενῶν των ὑπὸ τοῦ ἐπαρχιακοῦ συμβουλίου (τοῦ κοινοῦ) ἢ ὑπὸ τῶν πόλεων ἢ ὑπὸ προστατευομένων καὶ εὐεργετηθέντων ὑπ' αὐτῶν ἰδιωτικῶν συλλόγων καὶ ἀτόμων, εἶναι προσωπικότητες ἐπιφανεῖς καὶ εὐρέως τιμώμεναι εἰς τὴν Μακεδονίαν. Συνήθως ἀνήκουν εἰς τὰς πλέον ἐπιφανεῖς καὶ πλουσίας οἰκογενεῖας τοῦ τόπου. Ὁ Κλαύδιος Μένων π.χ. ἦτο υἱὸς ὑπατικοῦ, ἔγγονος ἀρχιερέως καὶ στενὸς συγγενῆς ἄλλων ἀξιωματῶν.² Ὁ Α. Σεπτίμιος Ἰνστανδὸς Ἀλέξανδρος ἦτο γαμβρὸς τῆς λαμπρᾶς ἐκ Θεσσαλονίκης οἰκογενεῖας τῶν Κατινίων. Ὁ Μαρειανὸς Φίλιππος συνεδέθη δι' ἐπιγαμίας μὲ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Φλαβιανοῦ Μάγνου, τοῦ ἀρχιερέως, καὶ τοῦ Αὐρηλίου Ἰσιδώρου, τοῦ ἀρχιερέως καὶ ἀρχιάτρου, ὑπῆρξε πατὴρ ἀρχιερέως καὶ ἀγωνοθέτου καὶ πάππος ἱερέως τοῦ θεοῦ Φούλβου, ἐφηβάρχου καὶ πολιτάρχου.³ Δεῖγμα τῆς ὑψηλῆς κοινωνικῆς των θέσεως καὶ τῆς ἐπιροῆς, ποὺ ἔχουν, εἶναι ὅτι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν λαμβάνουν καὶ ἄλλα ἀξιώματα ὄχι μόνον τοῦ κοινοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς δημοτικῆς διοικήσεως. Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι τρεῖς ἐξ αὐτῶν ἦσαν συγχρόνως καὶ ἀγωνοθέται τοῦ κοινοῦ. Ὁ Δομίτιος Εὐρύδικος ὑπῆρξε μακεδονιάρχης, ἀρχιερεύς, πρεσβυτεράρχης τῶν Ὀλυμπίων καὶ ἱεροφάντης, ὁ Μαρειανὸς Φίλιππος μακεδονιάρχης καὶ ἀρχιερεύς, ὁ Κλαύδιος Μένων μα-

ἀρ. 2 (Θεσσαλονίκη). C h . E d s o n , ἔ.ἀ., σ. 197, 46 (Μπρανιατές) καὶ ὁ Δομίτιος Εὐρύδικος, A. A, σ. 176, ἀρ. 9 (Βέροια). C h . E d s o n , σ. 195 - 96 (Ἐλιμῶτις).

¹ Ὁ R o s t o v t z e f f (Bull. Inst. arch. russ. à Constantinople IV, 3 (1889), σ. 167 κέ.), προτοῦ ἀκόμη δημοσιευθοῦν ὑπὸ τοῦ Π. Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ εἰς τὴν Ἀλήθειαν τὸ 1906 αἱ ἐπιγραφαί, ἐνθα διὰ πρώτην φοράν ἐγένετο μνεῖα τῶν μακεδονιαρχῶν, συνεπέρανε τὴν ὑπαρξίν των ἐν τῷ κοινῷ τῶν Μακεδόνων κατ' ἀναλογίαν πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς ἄρχοντας εἰς -άρχης τῶν ἄλλων ἀνατολικῶν κοινῶν. Ἄλλὰ καὶ ἔπειτα, ὅταν διὰ τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἐπιγραφῶν ἐβεβαιώθη ἡ ὑπαρξίς των, ἡ συσχέτισις των πρὸς τὸ κοινὸν γίνεται πάλιν (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ , Θεσο. κατασφρ. βιβλ., σ. 9, σημ. 1) βάσει τοῦ ὀνόματός των καὶ κατ' ἀναλογίαν πρὸς τοὺς παραλλήλους ἄρχοντας εἰς -άρχης τῶν ἄλλων κοινῶν.

² Γενεαλογικὸν δένδρον τῶν Κλαυδίων βλ. παρὰ Π ε λ ε κ ί δ η , ἔ.ἀ., σ. 50.

³ Περὶ ὅλων αὐτῶν τῶν μακεδονιαρχῶν βλ. πίνακα μακεδονιαρχῶν, ἀρ. 9.11.14.

κεδονιάρχης καὶ ἱεροφάντης. Ὁ δὲ Πόπλιος Αἴλιος Νεικάνωρ πλὴν τῆς ἐν τῷ κοινῷ δράσεως ἀναπτύσσει καὶ κοινωνικὴν τοιαύτην εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον πρὸς τιμὴν του ἔστησαν οἱ συνθηροσκευεταὶ κλείνης Θεοῦ μεγάλου Σαράπιδος.¹

Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς συναντῶμεν παραδείγματα μακεδονιαρχῶν, ἀνηκόντων εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν. Ὁ μακεδονιάρχης Σεπτίμιος Σιλβανὸς Κέλερ ἦτο υἱὸς τοῦ μακεδονιάρχου Σιλβανοῦ Νεικολάου, ὁ Ἰούλιος Μάρκος τοῦ Ἰουλίου Ἰγγενοῦ.² Ἐκ τῶν παραδειγμάτων αὐτῶν δὲν ἠμποροῦμεν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὸ ἀξίωμα παρεδίδοτο κληρονομικῶς τινι δικαίωματι ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱὸν ἢ ὅτι εἰς τὴν Μακεδονίαν ὑπῆρχον ὠρισμένα γένη, τὰ ὁποῖα εἶχον τὸ προνόμιον νὰ δίδουν μακεδονιάρχας. Εἰς τὰς ἰδίας ἐπιγραφὰς συναντῶμεν οἰκογενεῖας, ὅπως τῶν Κλαυδίων καὶ τῶν Μαρεινιανῶν τῆς Θεσσαλονίκης, αἱ ὁποῖαι ἕνα μόνον μακεδονιάρχην ἔδωσαν, ἐνῶ πολλὰ μέλη αὐτῶν ἔλαβον ἄλλα ἀξιώματα. Πρὸς τούτοις ρητὴ μαρτυρία περὶ συμμετοχῆς τοῦ Π. Μεμ(μίου) Κυῖντιανοῦ Καπίτωνος εἰς μακεδονιαρχικὰς ἐκλογὰς (*ἐν μακεδονιαρχικαῖς προβολαῖς γενόμενον*)³ οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἀφίνει ὅτι ἡ μακεδονιαρχία δὲν ἦτο κληρονομικὴ, ἀλλ' αἰρετὴ. Ἡ παρουσία περισσοτέρων μακεδονιαρχῶν εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν δὲν εἶναι ἀνεξήγητος. Οἱ μακεδονιάρχαι, ὅπως εἶδομεν, ἀνῆκον εἰς εὐγενεῖς καὶ πλουσίας οἰκογενεῖας· αἱ τοιαῦται δὲ οἰκογένειαι ὄχι μόνον εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἀλλὰ καὶ ἄλλαχοῦ, ἐπροτιμῶντο εἰς τὰ διάφορα ἀξιώματα, πολλάκις δὲ τὰ αὐτὰ ἀξιώματα ἔλαμβάνοντο ὑπὸ περισσοτέρων μελῶν τῆς αὐτῆς οἰκογενεῖας. Τὰ παραδείγματα εἶναι πάμπολλα.⁴ Φυσικὸν λοιπὸν ἦτο καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ μακεδονιάρχου νὰ ἐπιζητῆται καὶ νὰ λαμβάνεται ὑπὸ περισσοτέρων μελῶν μιᾶς οἰκογενεῖας εὐγενοῦς καὶ πλουσίας. Ἴσως μάλιστα ἡ ἀπόκτησις του ὑπὸ τινος μέλους τῆς οἰκογενεῖας ἀπετέλει ἕν ἐπὶ πλεόν προσὸν διὰ τοὺς μετέπειτα πρὸς ἀνάδειξίν των εἰς αὐτό.

¹ Παπαγεωργίου, Ἀλήθεια 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 27.

² Παπαγεωργίου, ἔ.α., ἀρ. 37. R. A. 24 (1945), σ. 40.

³ A. A., ἔ.α., σ. 176, ἀρ. 4.

⁴ Οὗτως ὁ Φλαβιανὸς Μάγνος καὶ ὁ υἱὸς του Φλαβιανὸς Ἀντίγονος φέρουν τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιερέως (τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης) ἐπίσης καὶ ὁ γαμβρὸς των Αδρήλιος Ἰσίδωρος (Πελεκίδης, ἔ.α., σ. 56, ἀρ. 9. σ. 62. ἀρ. 19). Ὁ Τι. Κλαύδιος Διογένης ὑπῆρξε πρῶτος ἀγωνοθέτης τῆς Συρραίων πόλεως καὶ ὁ υἱὸς του Τι. Κλαύδιος Φλαουιανὸς Λυσίμαχος ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης τῶν Σεβαστῶν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει (Δήμιτσας, ἀρ. 811.812). Ὁ Μάρκιος Ἀθηναγόρας ἐχηματίσθη βουλευτῆς καὶ πολιτάρχης εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ εἰς τῶν υἱῶν του, ὁ Μάρκιος Διοσκοουρίδης, βουλευτῆς, ἄλλος δέ, ὁ Μάρκιος Ἀθηναγόρας, πολιτάρχης, (Πελεκίδης, σ. 62, ἀρ. 18. Καλλιπολίτου - Λαζαρίδου, Ἀρχαῖαι ἐπιγραφαὶ Θεσσαλονίκης 1946, σ. 25 - 26). Εἰς ἄλλα κοινὰ ὁμοίως συναντῶμεν συχνὰ ἀσιάρχας, λυκιάρχας, παμφυλιάρχας, βιθυνιάρχας κ.τ.θ., οἱ ὁποῖοι ἦσαν υἱοὶ ἢ ἀπόγονοι ἀσιαρχῶν κλπ. (IGR III, 69.463.474.513.524. IV, 907).

Ἄλλ' ἔφ' ὅσον οἱ μακεδονίαρχοι ἦσαν αἰρετοί, ἐξελέγοντο ἄραγε διὰ βίου ἢ δι' ὠρισμένον χρόνον; Δυστυχῶς καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ζητήματος δὲν ὑπάρχει ρητὴ μαρτυρία. Δι' αὐτὸ μόνον εἰκασίας ἠμποροῦμεν νὰ κάμωμεν. Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν μᾶς παραδίδονται 19 ὀνόματα μακεδονιαρχῶν καὶ μακεδονιαρχισσῶν. Ἐκ τούτων 10 τοῦλάχιστον ἀνήκον εἰς τὸ 3ον μ. Χ. αἰῶνα καὶ δὴ εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ αὐτοῦ. Δέκα ὅμως μακεδονίαρχοι ἰσόβιοι δι' ἕν χρονικὸν διάστημα ὄχι μεγαλύτερον τῶν 50 ἐτῶν θὰ ἦσαν παρὰ πολλοί, χωρὶς νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον δυνατὸν νὰ ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα δὲν μᾶς παρεδόθησαν. Εἶναι ἀδύνατον λοιπὸν οὗτοι νὰ ἐξελέγοντο διὰ βίου, ἀλλὰ δι' ὠρισμένον χρόνον. Διὰ πόσον ὅμως χρόνον; Διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου δὲν ἠμποροῦμεν νὰ καταλήξωμεν εἰς συμπέρασμα τι. Ἴσως, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ περιοδικότης τοῦ κοινοῦ ἦτο ἐνιαυσία, καὶ τοῦ ἀρχοντος αὐτοῦ ἡ ἀρχὴ νὰ διήρκει ἕν μόνον ἔτος. Ποία ἦτο ἡ διαδικασία κατὰ τὴν ἐκλογὴν ἐκ τοῦ ὑπάρχοντος ἐπιγραφικοῦ ὑλικοῦ πολὺ ὀλίγα ἠμποροῦμεν νὰ συμπεράνωμεν. Εἰς τὸ μνημεῖον τοῦ Π. Μεμ. Κυνίντιανου Καπίτωνος ἀναγινώσκομεν, καθὼς εἶδομεν, τὴν φράσιν ἐν μακεδονιαρχικαῖς προβολαῖς γενόμενον. Ἡ λέξις *προβολή* ἀπαντᾷ συχνὰ εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ τὰς ἐπιγραφάς, ἐσήμαινε δὲ κυρίως «πρότασιν πρὸς ἐκλογὴν» τινος εἰς δημόσιον ἀξίωμα ἢ ἀπλῶς «ἐκλογὴν».¹ Τὴν τελευταίαν σημασίαν ἔχει ἡ λέξις καὶ εἰς τὴν φράσιν τοῦ μνημείου, διὰ τῆς ὁποίας ἤθελε νὰ δηλωθῇ ὅτι ὁ Π. Μέμ. Κυνίντιανὸς Καπίτων ἔλαβε μέρος εἰς μακεδονιαρχικὰς ἐκλογάς. Ἡ ἀνέγερσις τοῦ τιμητικοῦ μνημείου ἐξ αἰτίας τοῦ γεγονότος αὐτοῦ δεικνύει ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὰς ἐκλογάς ἦτο γνωστὸν καὶ φυσικὰ εὐνοϊκὸν δι' αὐτόν. Ἄλλως θὰ ἦτο ἀκατανόητον νὰ στηθῇ τιμητικὸν μνημεῖον εἰς ἀποτυχόντα ὑποψήφιον. Ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει διατί δὲν τιλοφο-

¹ Τὴν λέξιν μὲ τὴν ἀνωτέρω σημασίαν εὐρίσκομεν ἤδη εἰς τὸν Πλάτωνα, Νομ. 765 β: καὶ τὴν *προβολήν* δὴ τὸν αἰρούμενον ἐκ τῶν ἐμπείρων ποιητέον, συχνὰ δὲ μετὰ ταῦτα, π.χ. Ditt. Syll⁸. III, 976, 10 (Σάμος 2ος π.Χ. αἰ.): *γινέσθω δὲ καὶ ἡ προβολή* | καὶ ἡ *χειροτονία* ὑπ' αὐτῶν τῶν *χιλιαστήρων*. CPR 20,8.17 (3ος μ.Χ. αἰ.). Γηγόρ. Ναξιανζ. ἐν P.G. 35, 297c (4ος μ.Χ. αἰ.): *αἰσθόμενος τοὺς ἄλλους προβολὴν ἄλλου σπουδάζοντος*. Cod. Just. I, 4,30,2: *αἱ τῶν κηδεμόνων προβολαί*, πρβ. καὶ I, 3,46,4.4,17. Εἰς ἐποχὴν μεταγενεστέραν ἐσήμαινε ἀπλῶς τὸν διορισμὸν τινος εἰς τι ἀξίωμα, Θεοφαν. χρον. (ἔκδ. C. Boor) II, σ. 398.11: *ἐποίησεν δὲ προβολὰς καὶ ἰδίους ἀρχοντας*. Κωνστ. Πορφυρ., Ἔκθ. βασιλ. τάξ. (ἔκδ. Βόννης), σ. 527,9: *καὶ εἰς στρατηγῶν προβολὴν καὶ εἰς σεκρετικῶν καὶ λοιπῶν ἢ αὐτῆ τάξιν καὶ ἀκολουθία φυλάττεται*. Τὴν αὐτὴν μὲ τὸ οὐσιαστικὸν σημασίαν εἶχε καὶ τὸ ρῆμα *προβάλλεσθαι* (μεσ. καὶ παθ.), βλ. π.χ. Πλατ. Νομ. 755c. CPR 20,6. Oxyg. Papyr. 1415, 30. 1424,5.16. Ἰωάνν. Ἀντιοχ. ἐν P.G. 77, 1457a. Σωκρ. Σχολ. ἐν P.G. 67, 352a. Θεόδ. Ἀναγν. ἐν P.G. 86, 1, 200a. Cod. Just. I, 3,41,20. I, 3,45,1b.3a. Μαλάλ. σ. 39,6. σ. 482, 1 (Ἔκδ. Βόννης). Κωνστ. Πορφυρ. De adm. imper. σ. 193,14. Θεοφαν. χρον. 17,22,56,6.59,19,106.30.

ρεῖται οὗτος, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι εἰς τὰ τιμητικά των μνημεῖα, *μακεδονιάρχης*; Τὸ πρᾶγμα, νομίζω, δύναται νὰ ἐξηγηθῆ μόνον, ἂν δεχθῶμεν ὅτι ἡ ἐκλογή του ἦτο μὲν ἐπιτυχής, ὄχι ὁμως καὶ τελεσίδικος, χρήζουσα ἴσως τῆς ἐπικυρώσεως ἄλλου τινὸς σώματος ἢ ἀρχῆς. Δυνατὸν δηλ. ἡ ἐκλογή τῶν μακεδονιαρχῶν νὰ ἐγίνετο ὑφ' ἐκάστης μετεχούσης εἰς τὸ κοινὸν πόλεως χωριστά, κατόπιν δὲ ἐπεκυροῦτο ὑπὸ τοῦ ἐπαρχιακοῦ συνεδρίου ἢ, τὸ πιθανώτερον, ἡ πρότασις καὶ ἡ ἐκλογή νὰ ἐγίνοντο εἰς τὸ συνέδριον τοῦ κοινοῦ, ἐπεκυροῦτο δὲ τὸ ἀποτέλεσμα ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου διοικητοῦ, ὅπως συνέβαιναν εἰς τὸ κοινὸν τῆς Ἀσίας μὲ τοὺς ἀρχιερεῖς του.¹ Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπικύρωσις αὕτη θὰ ἦτο ἴσως τυπική, δι' αὐτὸ ἔσπευσαν ἐν τῇ ματαιοδοξίᾳ των οἱ οἰκείοι τοῦ ἐπιτυχόντος ὑποψηφίου μακεδονιάρχου τῇ ἀδείᾳ τοῦ συνεδρίου νὰ ἐγείρουν πρὸς τιμὴν του τὸ μνημεῖον. Περισσότερα περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν μακεδονιαρχῶν δὲν γνωρίζομεν. Οἷτω δὲν γνωρίζομεν ἂν διὰ τὴν ἀνάδειξιν τῶν ὑποψηφίων εἰς τὸ ἀξίωμα αὐτὸ ὑπῆρχον περιορισμοὶ τινες, οἷον ὄριον ἡλικίας, οἰκογενειακὴ καὶ περιουσιακὴ κατάστασις, ἢ ἂν οἱ ἅπαξ ἐκλεγέντες ἠδύναντο νὰ ἐκλεγοῦν καὶ πάλιν μακεδονιάρχαι. Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τύπος «μακεδονιάρχης δις (ἢ τρίς)» δὲν ἀπαντᾷ, ὅπως εἰς ἄλλα κοινὰ ἔχομεν *δις γαλατάρχην*,² *ἀσιάρχην δις (ἢ τρίς)*³ κ.τ.τ. Ἐπίσης δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαπιστωθῆ ἂν οὔτοι μετὰ τὴν ἐκλογὴν των ἀνελάμβανον ἀμέσως τὸ ἀξίωμα ἢ μήπως ἡ ἐκλογή των ἐγίνετο κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχῆς τοῦ προκατόχου, ἢ δὲ ἀνάληψις τοῦ ἀξιώματος μετὰ τὴν λῆξιν τῆς θητείας ἐκείνου,⁴ κατὰ τὸν ἐν τῷ μεταξὺ δὲ χρόνον ὄφειλον οὔτοι νὰ προσανατολισθοῦν καὶ ἀσκηθοῦν εἰς τὰ νέα των καθήκοντα.

Τὸν τίτλον τοῦ μακεδονιάρχου ἠδύναντο νὰ φέρουν καὶ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς των οἱ λαβόντες ἅπαξ τὸ ἀξίωμα. Τοῦτο ἀσφαλῶς συμπεραίνομεν ἐκ τῶν μνημείων υἱῶν καὶ ἀπογόνων μακεδονιαρχῶν, ἔνθα οἱ πρόγονοὶ των μακεδονιάρχαι διατηροῦν τὸν τίτλον, μολονότι κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀνεγέρσεως τῶν μνημείων ἡ δὲν ὑπῆρχον ἐν τῇ ζωῇ ἢ τοῦλάχιστον δὲν ἦσαν πλέον ἐν ἐνεργείᾳ μακεδονιάρχαι.⁵ Ἐπίσης ὁ Δομίτιος Εὐρύδικος, ὅστις περὶ τὸ 230 μ.Χ. ἐξημεμάτισε μακεδονιάρχης, διατηρεῖ τὸν τίτλον καὶ εἰς ἐπιγραφὴν μεταγενεστέραν τοῦ 242 μ.Χ.⁶ Τίτλον «διὰ βίου μακεδονιάρ-

¹ B r a n d i s , RE II, 476 - 7.

² IGR III, 196.197. SEG 6, σ. 2, ἀρ. 8.

³ IGR IV, 907 (=OGIS II, 495). 912.1433.1481 : *ἀσιάρχαι τὸ δεύτερον*. MA-MA VI, σ. 82, ἀρ. 222 : *ἀσιάρχου τρίς*.

⁴ Κατὰ τὸν G u i r a u d , ἔ.ἀ., σ. 85, τοῦτο ἴσχυε δι' ὅλους τοὺς ἀρχιερεῖς τῶν κοινῶν, οἵτινες ἐξελέγοντο ἐν ἔτος προηγουμένως.

⁵ Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ , ἔ.ἀ., ἀρ. 37. Π ε λ ε κ ί δ η ς , ἔ.ἀ., σ. 56, ἀρ. 9 καὶ σ. 62 - 63, ἀρ. 19. R.A. 24 (1945), σ. 40. Ch. E d s o n , ἔ.ἀ., σ. 197,46.

⁶ Βλ. κατωτέρω πίνακα μακεδονιαρχῶν ἀρ. 3.

χης», ανάλογον πρὸς τὸν Ἑλλαδάρχης διὰ βίου τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀχαιῶν, δὲν συναντῶμεν εἰς τὰς μακεδονικὰς ἐπιγραφάς.

Εἰς τὰ μνημεῖα τῶν μακεδονιαρχῶν παρατηροῦμεν, ὅπως καὶ εἰς τὰ τῶν ἀρχιερέων τοῦ κοινοῦ, ὅτι ὁ τίτλος τοῦ μακεδονιαρχοῦ κατὰ κανόνα τίθεται ἐν ἀρχῇ, ἐνίοτε μετὰ τοῦ τίτλου τοῦ ἀγωνοθέτου τοῦ κοινοῦ (τῶν) Μακεδόνων, κατόπιν δὲ οἱ τίτλοι τῶν ἄλλων ἀξιωματῶν, ἐπαρχιακῶν τε καὶ δημοτικῶν.¹

Τὴν μακεδονιαρχίαν ἠδύνατο νὰ ἀποκτήσουν ὄχι μόνον ἄνδρες ἀλλὰ καὶ γυναῖκες, αἱ μακεδονιαρχίσσαι. Ἐξ αὐτῶν γνωρίζομεν δύο μόνον, τὴν Φλαβιανὴν Νεπωτιανὴν καὶ τὴν Φλαβίαν Ἰσιδώραν.² Καὶ αἱ δύο εἶναι σύζυγοι μακεδονιαρχῶν, ἡ μὲν πρώτη τοῦ Μαρειανοῦ Φιλίππου, ἡ δὲ ἄλλη τοῦ Τι. Κλαυδίου Πρείσκου. Ἐκ τῆς συμπτώσεως αὐτῆς δὲν πρέπει νὰ ἀχθῶμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ μακεδονιαρχίσσα ἦτο ἀπλοῦς τίτλος, ὁ ὁποῖος ἐδίδετο εἰς τὰς σύζυγους τῶν μακεδονιαρχῶν.³ Ἄν τοῦτο ἦτο ἀληθές, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι αἱ σύζυγοι τῶν μακεδονιαρχῶν νὰ φέρουν τὸν τίτλον αὐτόν. Ἐν τούτοις εἰς τὰς ἐπιγραφὰς συναντῶμεν ἀρκετὰς σύζυγους μακεδονιαρχῶν, ὅπως τὴν Αἰλίαν Ἀλεξάνδρου τοῦ Λ. Σεπτιμίου Ἰνστιανοῦ Ἀλεξάνδρου,⁴ τὴν Αὐρηλίαν Ἀπολλοδωρίαν τὴν Ἀμμίαν τοῦ Αὐρ. Δημοκρατιανοῦ Κοροράγου,⁵ τὴν Γαίαν Ἰουλίαν Κασσιανὴν τοῦ Μ. Αὐρηλίου Κασσιανοῦ⁶ καὶ Αὐρηλίαν Τρεβωνίαν Νεικομάχην τοῦ Σεπτιμίου Σιλβανοῦ Κέλερος,⁷ αἱ ὁποῖαι φέρουν ὄχι τὸν τίτλον τῆς μακεδονιαρχίσσης, ἀλλὰ τὸν τῆς ἀρχιερείας (ὄχι βέβαια τοῦ κοινοῦ). Μία δέ, ἡ Αὐρηλιανὴ Πρείσκα, ἡ σύζυγος τοῦ μακεδονιαρχοῦ Διονυσίου Μινικίου, οὐδένα τίτλον φέρει.⁸ Συνεπῶς ἡ Φλαβιανὴ Νεπωτιανὴ καὶ ἡ Φλαβία Ἰσιδώρα τιτλοφοροῦνται μακεδονιαρχίσσαι ὄχι κατ' ἀντανάκλασιν τοῦ τίτλου τῶν ἀνδρῶν των, ἀλλὰ διότι αἱ ἴδιαι εἶχον ἀποκτήσει πραγματικὸν ἀξίωμα. Ἄν τῶρα αἱ ἴδιαι συνέβαινε νὰ εἶναι καὶ σύζυγοι μακεδονιαρχῶν, τοῦτο ἀπλῶς ἐνισχύει τὴν ἄποψιν ὅτι

¹ Βλ. π.χ. Παπαγεωργίου, ἀρ. 22.24. Α. Α. ἔ.ά., σ. 175, ἀρ. 3. R.A. ἔ.ά., C h. E d s o n, ἔ.ά., σ. 195-6.

² Πελεκίδης, σ. 56, ἀρ. 9 Α.Α. σ. 176, ἀρ. 7.

³ Πρβ. καὶ Πελεκίδην, σ. 82-3. Τὸ ἴδιον ζήτημα ἠγέρθη ἄλλοτε καὶ διὰ τὴν λυκίαρχισσαν. Παλαιότερον (βλ. π.χ. F o u g è r e s ἐν Daremberg-Saglio, τόμ. III, μερ. 1, σ. 847. C a g n a t ἐν IGR III, σ. 215 (ἀρ. 583), σμ. 2) ἐπίστευον ὅτι τὸν τίτλον τοῦτον ἀπλῶς ἔφερον ἡ σύζυγος τοῦ λυκίαρχου, ἀντιθέτως οἱ K a l i n k a ἐν TAM II, σ. 70 (ἀρ. 188) καὶ R u g e, RE XIII, 2279, ἀκολουθοῦντες τὸν Heberdey, δέχονται ὅτι ὁ τίτλος ἀντεπροσώπευε πραγματικὸν ἀξίωμα, τὸ ὁποῖον ἐλάμβανον γυναῖκες, ὅπως καὶ ἄνδρες.

⁴ Παπαγεωργίου, ἔ.ά., ἀρ. 22.

⁵ Παπαγεωργίου, ἔ.ά. ἀρ. 24.26.

⁶ Α. Α. ἔ.ά., σ. 178, ἀρ. 17.

⁷ Α. Α. σ. 183, ἀρ. 21.

⁸ Παπαγεωργίου, ἔ.ά., 23 Σεπτεμβρίου 1906, ἀρ. 8.

ἢ ἀπόκτησις τῆς μακεδονιαρχίας ἦτο εὐχερεστέρα εἰς μέλη ἀνήκοντα εἰς οἰκογενείας μακεδονιαρχῶν.

Ὁ περιορισμένος ἀριθμὸς τῶν μακεδονιαρχισσῶν ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς μακεδονιάρχας, καθὼς καὶ τῶν ἀντιστοίχων ἀξιωματούχων γυναικῶν τῶν ἄλλων ἀνατολικῶν κοινῶν, αἱ ὁποῖαι μᾶς παραδίδονται,¹ δεικνύει ὅτι ἡ ἀνάδειξις γυναικῶν εἰς τὰ ἀξιώματα αὐτὰ δὲν ἦτο πολὺ συνήθης.

Καὶ νῦν ἄς ἔλθωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἐπιμάχου ζητήματος ποῖος ἦτο ὁ ἄρχων αὐτὸς τοῦ κοινοῦ. Οἱ ἐρευνηταί, ὅπως εἶπομεν, δὲν συμφωνοῦν. Ἄλλοι, ἰδίως οἱ παλαιότεροι, εἶναι μᾶλλον ἐπιφυλακτικοὶ ἢ ἀποφεύγουν νὰ λάβουν θέσιν ἐπ' αὐτοῦ.² Ἄλλοι ἀντιπροσωπεύουν διαφόρους ἀπόψεις ἕκαστος. Τοιουτοτρόπως ὁ Ch. Edson ἐν ὑποσημείωσει τῆς μελέτης του *Cults of Thessalonica (Macedonica III)*, *Harv. Theol. Rev.*, ἔ.ἀ., σ. 197, 47, διατυπώνει μετὰ τινος ἐπιφυλάξεως τὴν γνώμην, ὅτι οἱ μακεδονιάρχαι ἦσαν τὰ μέλη τοῦ συνεδρίου. Ὁ Cormack³ δέχεται ὅτι ὁ τίτλος μακεδονιάρχης ὑποκατέστησε μεταγενεστέρως τὸν ἀρχικὸν ἀρχιερεὺς καὶ ὅτι ὁ ἀρχιερεὺς εἶναι ὁ ἐπίσημος τίτλος, ὁ ὁποῖος ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὴν χρονολόγησιν καὶ εἰς τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα, ἐνῶ ὁ μακεδονιάρχης εἶναι μία συνώνυμος προσωνυμία, ἡ ὁποία ἐδόθη ὡς μία παραχώρησις τοῦ τοπικοῦ πατριωτισμοῦ. Τέλος εἰς τὸ λεξικὸν Liddell - Scott - Jones ἐν *add. et corrig.* ἡ λέξις «μακεδονιάρχης» ἀποδίδεται διὰ τῆς φράσεως *president of the κοινὸν τῶν Μακεδόνων*, προφανῶς κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸν βιθυνιάρχη, γαλατάρχη, λυκιάρχη, ποντάρχη καὶ λοιποὺς —ἀρχας τῶν ἀνατολικῶν κοινῶν, οἱ ὁποῖοι θεωροῦνται κατ' αὐτὸ πρόεδροι τῶν οἰκείων κοινῶν.⁴ Αἱ ἀπόψεις αὐταί, ἂν ἐξαιρέσωμεν τοῦ Cormack, ἔχουν διατυπωθῆ ἐν παρέργῳ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰς κρατούσας θεωρίας περὶ τῶν

¹ Πρῶτως μᾶς παραδίδεται μόνον τοῦ κοινοῦ τῶν Λυκίων μία λυκιάρχισσα, ἡ Μ. Αὐρηλία Νεμεσώ (*IGR III*, 583.584 = *TAM*, 188.189). Ἐκ τῶν ἄλλων κοινῶν ἀνάλογοι τίτλοι δὲν μᾶς παραδίδονται ἢ τοῦλάχιστον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαπιστωθῶν (βλ. *Π ε λ ε κ ί δ η ν*, ἔ.ἀ., σ. 81, σημ. 3). Μία λαβούσα δῆθεν τὴν πονταρχίαν καὶ μία ἄλλη τὴν ἄσιαρχίαν ἀμφισβητοῦνται (βλ. *B r a n d i s*, *RE II*, 1565).

² Ὁ Π. Παπαγεωργίου, *Θεσ. κατεσφρ. βιβλ. ἀνοιχθέν.*, σ. 9, σημ. 1, ὁ V. Charot, ἔ.ἀ., σ. 947, σημ. 3, καὶ ὁ J. Roger, ἔ.ἀ., σ. 40, σημ. 1, ἀρκοῦνται μόνον νὰ ἀναφέρουν τὸν τίτλον, τὸν ὁποῖον συσχετίζουν μὲ τὸ κοινόν, δὲν καθορίζουν ὅμως ἐπακριβῶς αὐτόν. Ὁ Π. Π. ε λ ε κ ί δ η ς, ἔ.ἀ., σ. 79, ὁ ὁποῖος εἰδικώτερον ἠσχολήθη μὲ τὸ πρόβλημα τῆς μακεδονιαρχίας, λέγει ὅτι δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ διευκρινισθῆ ἂν τὸν τίτλον τοῦ μακεδονιάρχου εἶχον ὅλοι οἱ σύεδροι τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων ἢ μόνον ὁ ἐκάστοτε ἐκλεγόμενος μεταξὺ των πρόεδρος.

³ *J.R.St.* 33 (1943), σ. 44. Παρομοίαν ἄποψιν εἶχε διατυπώσει προηγουμένως ὁ H. Last, *CAH XI*, σ. 473, δι' ὅλους τοὺς ἀρχοντας εἰς —ἀρχης τῶν ἀνατολικῶν κοινῶν, *πρβ. καὶ P. Guiraud*, ἔ.ἀ., σ. 103 - 5.

⁴ Μόνον ὁ ἀσιαρχης ἀποδίδεται εἰς τὸ λεξικὸν μὲ τὴν φράσιν «*priest of the Imperial Cult in the province of Asia*».

ἐθνικῶν ἀρχόντων εἰς —ἀρχῆς τῶν ἄλλων κοινῶν τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.¹

Ἡ πρώτη ἄποψις, ὅτι οἱ μακεδονιάρχαι πιθανὸν νὰ ἦσαν τὰ μέλη τοῦ ἐπαρχιακοῦ συνεδρίου, τοῦ ἐδρεύοντος εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κοινοῦ, δὲν ἤμπορεῖ πλέον νὰ ἔχη βασιμότητά τινα μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Βεροῖας εἰς τὸν Arch. Anzeiger τοῦ 1942. Εἰς αὐτὰς πολὺ συχνὰ συναντῶμεν τοὺς συνέδρους εἴτε ὡς σῶμα, ταυτόσημον μὲ τὸ συνέδριον,² νὰ ψηφίζουν τιμὰς ὑπὲρ διαφόρων ἀρχόντων τοῦ κοινοῦ καὶ ἄλλων προσωπικοτήτων³ εἴτε μεμονωμένως νὰ τιμῶνται ὑπὸ τοῦ σώματός των.⁴ Τοὺς παρακολουθοῦμεν μέχρι τοῦλάχιστον τῶν μέσων τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος.⁵ Παρὰ τὴν εἰς τὰς ἰδίαις ἐπιγραφὰς βλέπομεν καὶ μακεδονιάρχας νὰ τιμῶνται ὑπὸ τῶν συνέδρων⁶ ἢ τοῦλάχιστον νὰ μνημονεύονται ὡς φίλοι, συγγενεῖς καὶ πρόγονοι προσώπων τιμωμένων ὑπὸ τῶν ἰδίων συνέδρων (τοῦ συνεδρίου).⁷ Ἄν λοιπὸν οἱ μακεδονιάρχαι ἦσαν οἱ σύεδροι τοῦ κοινοῦ, διὰ ποῖον λόγον εἰς ἐπιγραφὰς τῆς αὐτῆς ἐποχῆς ἄλλοτε μὲν θὰ ἐκαλοῦντο σύεδροι, ἄλλοτε δὲ μακεδονιάρχαι, ἢ διατί ὡς τιμῶσα μὲν ἀρχὴ θὰ ἐκαλοῦντο σύεδροι, τιμώμενοι δὲ — καὶ τοῦτο ὅχι πάντοτε — μακεδονιάρχαι; Δὲν μένει καμιά ἀμφιβολία ὅτι οἱ μακεδονιάρχαι ἦσαν ἄρχοντες τοῦ κοινοῦ, διάφοροι τῶν συνέδρων.

Αἱ δύο ἄλλαι ἀπόψεις ἐπαναφέρουν τὸ παλαιὸν δυσεπίλυτον ζήτημα τῶν ἐθνικῶν ἀρχόντων εἰς —ἀρχῆς τῶν ἀνατολικῶν κοινῶν ἐν γένει ὑπὸ μερικωτέραν μορφήν. Δηλαδὴ ὁ μακεδονιάρχης εἶναι ἄρχων τοῦ κοινοῦ διάφορος τοῦ ἀρχιερέως ἢ ταυτίζεται μ' αὐτόν; Ἡ λύσις τοῦ ζητήματος προῦ-

¹ Ὡς συνέδρους τῶν οἰκειῶν κοινῶν δέχεται ὁ Brandis τοὺς ἀσιάρχας (RE II, 1577), τοὺς βιθυνιάρχας (RE III, 535.541) καὶ τοὺς γαλατάρχας (RE VII, 516). Πρόεδρον τοῦ κοινοῦ τῶν Λυκίων θεωρεῖ ὁ Ruge (RE XIII, 2276) τὸν *λυκιάρχην*. Ὅλους δὲ αὐτοὺς τοὺς ἄρχοντας ταυτίζουν μὲ τὸν ἀρχιερέα τοῦ ἀντιστοίχου κοινοῦ οἱ P. Giraud, ἔ. ἀ., σ. 97-106, Th. Mommsen, Jahresh. 3 (1900) σ. 5 κέ., Marquardt, Römische Staatsverwaltung. Leipzig 1881, τόμ. I, σ. 506, κ.ἀ. Πληρεστέραν βιβλιογραφίαν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ζητήματος βλ. παρὰ G. Fugères, ἔ.ἀ. σ. 850, Kornemann, RE Supplb. IV, 936, λ. κοινόν, καὶ Cormack, ἔ. ἀ., σ. 43.

² A. A., ἔ. ἀ., ἀρ. 7.14.20.22.24.

³ A. A., ἔ. ἀ., ἀρ. 1.2.4.5.6.8.10.11.13.15.16.18.19.23.25.26.27.28a.b., πρβ. καὶ Δήμιτσσαν, ἀρ. 218, καὶ Ch. Edson, ἔ. ἀ. σ. 197, 46.

⁴ A. A., ἔ. ἀ., σ. 176 κέ., ἀρ. 5.25.26, πρβ. καὶ ἀρ. 10.19.

⁵ Εἰς τὸ μνημεῖον τοῦ συνεδρίου Τερεντίου Ἀλεξάνδρου σημειώνεται τὸ ἔτος τῆς ἀνεγέρσεώς του ἐκτ', δηλ. 177/8 μ.Χ., εἰς δὲ τὸ τοῦ συνεδρίου Τίτου Ἰουουεντίου Γαίου τὸ ἔτος θκτ', 181/2 μ. Χ., ἐνῶ ὁ βωμὸς τοῦ Κλαυδίου Πλωτεινοῦ, τὸν ὅποιον πρὸς τιμὴν του ἔστησαν οἱ σύεδροι, ἀνήκει εἰς τὰ μέσα περιῖπου τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος.

⁶ A. A., ἔ. ἀ., σ. 176, ἀρ. 2.4.

⁷ A. A., ἔ. ἀ., ἀρ. 7.9. 21(?). Ch. Edson, ἔ.ἀ.

ποθέτει σαφῆ γνώσιν τόσον τοῦ ἐνὸς τιτλούχου ὅσον καὶ τοῦ ἐτέρου. Ἄνωτέρω ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὑπάρχοντος ὑλικοῦ προσέβημεν εἰς ἐξέτασιν ἀμφοτέρων. Ἀπὸ τὴν σύγκρισιν δὲ τῶν ἀξιωματίων των δυνάμεθα, νομίζω, νὰ καταλήξωμεν σήμερον εἰς ἀσφαλὲς συμπέρασμα.

Ὅπως βλέπομεν, καὶ οἱ δύο τιτλοῦχοι, ὁ ἀρχιερεὺς καὶ ὁ μακεδονιάρχης, παρουσιάζουν μεταξύ των μεγάλας ὁμοιότητας: α) Ἄμφότεροι κατέχουν δεσπόζουσαν θέσιν εἰς τὸ κοινόν. Ὁ τίτλος των εἰς τὰ μνημεῖα, ὅταν συνοδεύεται καὶ ὑπ' ἄλλων τῆς ἐπαρχιακῆς ὀργανώσεως ἢ τῆς δημοτικῆς, τίθεται πάντοτε πρῶτος. Τούτου ἐξαίρεσις δὲν ὑπάρχει. β) Μόνον αὐτοὶ λαμβάνουν συνάμα καὶ τὴν ἀγωνοθεσίαν τοῦ κοινοῦ. Οὐδεὶς ἄλλος ἐπαρχιακὸς ἢ δημοτικὸς ἄρχων ἐμφανίζεται εἰς τὰ μνημεῖα ὡς ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ. γ) Τιμητικοὶ ἐπαρχιακοὶ τίτλοι, ὡς πρῶτος τῆς ἐπαρχείας (ἢ τοῦ ἔθνους) ἢ υἱὸς Μακεδόνων, μᾶς παραδίδονται μόνον διὰ τὸν μακεδονιάρχην καὶ τὸν ἀρχιερέα τοῦ κοινοῦ. Φυσικὰ παρὰ τὰς ὁμοιότητας αὐτὰς ὑπάρχουν καὶ μικραὶ τινες διαφοραὶ. Οὕτως, ἐνῶ ὅλοι οἱ ἀρχιερεῖς ἄνευ ἐξαιρέσεως εἶναι καὶ ἀγωνοθέται τοῦ κοινοῦ, πολλοὶ τῶν μακεδονιαρχῶν δὲν εἶναι. Ἀρχιέριαν τοῦ κοινοῦ δὲν συναντῶμεν, ὑπάρχουν ὅμως μακεδονιάρχισσαι. Ὁ τίτλος διὰ βίου μᾶς παραδίδεται μόνον διὰ τὸν ἀρχιερέα, ὅχι δὲ καὶ διὰ τὸν μακεδονιάρχην. Αἱ διαφοραὶ ὅμως αὐταὶ δυνατὸν νὰ ὀφείλωνται εἰς τὸ ἔλλιπὲς ἐπιγραφικὸν ὑλικόν, τὸ ὁποῖον σήμερον ἔχομεν εἰς τὴν διάθεσίν μας. Πιθανὸν αὖριον νέον ὑλικόν, ἐρχόμενον εἰς φῶς, νὰ μᾶς γνωρίσῃ καὶ μίαν ἀρχιέριαν τοῦ κοινοῦ ἢ ἓνα διὰ βίου μακεδονιάρχην. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν τίτλον τοῦ ἀγωνοθέτου τοῦ κοινοῦ, τὸν ὁποῖον εἰς τὰ μνημεῖα των φέρουν ἀρχιερεῖς ἢ μακεδονιάρχαι, παρατηροῦμεν ὅτι οὗτος οὐχὶ σπανίως διὰ λόγους συντομίας παραλείπεται, ἰδίως εἰς τὰ μνημεῖα συγγενῶν ἢ ἀπογόνων αὐτῶν. Ὁ Τι. Κλαύδιος Διογένης π.χ. εἰς τὸ μνημεῖον τοῦ υἱοῦ του τιτοφορεῖται μόνον ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων, ἐνῶ εἰς τὸ ἰδικόν του φέρει καὶ τὸν τίτλον τοῦ ἀγωνοθέτου τοῦ κοινοῦ.¹ Οἱ μακεδονιάρχαι Αὐρήλιος Δημοκρατιανὸς Κόρραγος καὶ ὁ Μ. Αὐρήλιος Κασσιανὸς εἰς τὰ μνημεῖα τῶν συζύγων των δὲν φέρουν τὸν τίτλον τοῦ ἀγωνοθέτου τοῦ κοινοῦ (τῶν) Μακεδόνων,² τὸν ὁποῖον φέρουν εἰς τὰ ἰδικὰ των.³ Διατί λοιπὸν νὰ μὴ ὑποθέσωμεν ὅτι καὶ ἄλλοι μακεδονιάρχαι, ἰδίως ὅσοι εἶναι γνωστοὶ μόνον ἐκ τῶν μνημείων των συγγενῶν των, δυνατὸν νὰ ὑπῆρξαν συγχρόνως καὶ ἀγωνοθέται τοῦ κοινοῦ, δὲν ξημνημονεύθη ὅμως ὁ τίτλος των αὐτὸς διὰ τὸν ὡς ἄνω λόγον; Βεβαίως καὶ μὲ τὴν ἐξαίρεσιν αὐτὴν πάλιν μένει ἀρκετὸς

¹ Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 811. 812.

² Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, Ἀλήθεια 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 26. Α. Α., σ. 178, ἀρ. 17.

³ Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἔ. ἀ., ἀρ. 24. Α. Α., σ. 175, ἀρ. 3.

ἀριθμὸς μακεδονιαρχῶν, οἱ ὅποιοι δὲν φαίνεται νὰ ἐχρημάτισάν ποτε ἀγωνοθέται τοῦ κοινοῦ. Τοῦτο δύναται ἴσως νὰ ἀποδοθῆ εἰς οἰκονομικούς παράγοντας, οἱ ὅποιοι εἰς ὑστέρους χρόνους, ὁπότε, καθὼς θὰ ἴδωμεν, ἐμφανίζονται οἱ μακεδονίαρχαι, δὲν ἐπέτρεψαν τὴν κανονικὴν ἀνάληψιν τῆς ἀγωνοθεσίας ὑπ' αὐτῶν.

Ἐκ τῆς ὁμοιότητος αὐτῆς δύο τινὰ ἤμποροῦμεν νὰ συμπεράνωμεν, ἢ ὅτι ὁ ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ Μ. καὶ ὁ μακεδονίαρχης ἦσαν δύο ἄρχοντες τοῦ κοινοῦ, διάφοροι, ἔχοντες ὅμως τὰς αὐτὰς ἀρμοδιότητας, πρᾶγμα ἀπίστευτον, ἢ ὅτι αὐτοὶ ἦσαν δύο τίτλοι, οἱ ὅποιοι ἀνεφέροντο εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἄρχοντα τοῦ κοινοῦ, τὸν πρόεδρον αὐτοῦ. Τοῦτο εἶναι καὶ τὸ πιθανώτερον. Οἱ δύο αὐτοὶ τίτλοι δὲν φαίνεται νὰ ἐχρησιμοποιήθησαν συγχρόνως, ἀλλ' εἰς διαφόρους ἐποχάς. Ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ μακεδονίαρχαι, τοὺς ὁποίους γνωρίζομεν ἐκ διπλῶν ἐπιγραφῶν κοινῆς ἢ διαφόρου προελεύσεως, σταθερῶς φέρουν ἐν αὐταῖς τὸν αὐτὸν τίτλον, τὸν τοῦ μακεδονίαρχου, ἐν οὐδεμιᾷ δὲ περιπτώσει ἀντικαθίσταται οὗτος διὰ τοῦ ἑτέρου, τοῦ ἀρχιερέως. Τὸ αὐτὸ παρατηροῦμεν καὶ διὰ τὸν ἀρχιερέα τοῦ κοινοῦ. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ ἐπίσημος τίτλος τοῦ προέδρου τοῦ κοινοῦ δι' ὠρισμένην ἐποχὴν ἦτο ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ Μ., δι' ἄλλην μακεδονίαρχης. Ἐπιβεβαιώσιν τούτου ἔχομεν καὶ τὸ γεγονός, ὅτι εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν συναντῶμεν τοὺς ἀρχιερεῖς, εἰς μεταγενεστέραν δὲ τοὺς μακεδονίαρχας. Οὕτως ἐκ τῶν πέντε γνωστῶν ἀρχιερέων τοῦ κοινοῦ τρεῖς ἀνήκον εἰς τὸν 1ον μ.Χ. αἰῶνα, εἷς, ὁ Τ. Φλαοῦιος Κάσσανδρος, εἰς τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος ἢ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου, οὐδεὶς εἰς τὸν 3ον μ.Χ. αἰῶνα. Ἀντιθέτως ἐκ τῶν δέκα ἐννέα μακεδονιαρχῶν καὶ μακεδονιαρχισσῶν δέκα τοὐλάχιστον ἀνήκον εἰς τὸν 3ον μ.Χ. αἰῶνα, οὐδένα δὲ ἤμποροῦμεν μετὰ βεβαιότητος νὰ τοποθετήσωμεν οὔτε εἰς τὸν 2ον μ.Χ. αἰ.¹ Ἄρα ὁ τίτλος τοῦ ἀρχιερέως ἦτο ἐν χρήσει τὸν 1ον καὶ πιθανώτατα τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα, ὁ τοῦ μακεδονίαρχου τὸν 3ον μ.Χ. αἰ. Πότε ἀκριβῶς ἔγινεν ἡ μεταβολὴ αὐτὴ εἰς τὸν τίτλον τοῦ προέδρου τοῦ κοινοῦ δὲν ἤμποροῦμεν μὲ βεβαιότητα νὰ εἴπωμεν. Πάντως τὸν 3ον μ.Χ. αἰῶνα κυριαρχεῖ ἀπολύτως ὁ τίτλος τοῦ μακεδονίαρχου. Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν παρατηροῦνται καὶ ἄλλαι μεταβολαὶ ἐντὸς τοῦ κοινοῦ. Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι περιοχαὶ καὶ πόλεις τῆς Μακεδονίας, αἱ ὁποῖαι ὡς ἐλεύθεραι δὲν ἀνήκον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὸ κοινόν, κατὰ τὸν 3ον μ.Χ. αἰῶνα ἐμφανίζονται μετέχουσαι τρόπον τινὰ αὐτοῦ, πρὸς τούτοις ἔργον τοῦ κοινοῦ κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν εἶναι ὄχι μόνον ἡ αὐτοκρατορολατρεία, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀλεξανδρο-

¹ Μία ἀκόμη ἔνδειξις ὅτι ὁ τίτλος τοῦ ἀρχιερέως εἶναι προγενέστερος τοῦ μακεδονίαρχου εἶναι καὶ τοῦτο· οὐδεὶς τῶν ἀρχιερέων φέρει τὸ ἀπὸ τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος ἀποδιδόμενον εἰς ἀξιωματούχους καὶ σημαίνοντα πρόσωπα τῆς Μακεδονίας ἐπίθετον ἀξιολογώτατος, δὲν συμβαίνει ὅμως τοῦτο καὶ μὲ τοὺς μακεδονίαρχας.

λατρεία. Εἶναι πολὺ πιθανὸν μὲ τὰς μεταβολὰς αὐτὰς νὰ ἔχη σχέσιν καὶ ἡ ἀλλαγὴ τοῦ τίτλου τοῦ προέδρου τοῦ κοινοῦ. Ἴσως δηλ. ὁ ἀρχικὸς τίτλος ἀρχιερεὺς (καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων), ὁ ὁποῖος ἐνεθῦμιζεν ἀπλῶς τὴν ἐν τῇ ἐπαρχιακῇ ὀργανώσει τελουμένην αὐτοκρατορολατρείαν, δὲν ἱκανοποιεῖ τοὺς Μακεδόνας, ἐνῶ ὁ πομπώδης τίτλος μακεδονιάρχης ἐκολάκευε περισσότερο τὴν ἐθνικὴν τῶν φιλοτιμίαν καὶ ἀνταπεκρίνετο πληρέστερον πρὸς τὴν εὐρύτητα τῆς δικαιοδοσίας καὶ τὴν ἔκτασιν τοῦ κοινοῦ.

Ἄγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ (τῶν) Μακεδόνων.

Εἰς ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ἀρχόντων τοῦ κοινοῦ ἦτο καὶ ὁ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ (τῶν) Μακεδόνων. Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τὸν τίτλον του συναντῶμεν πάντοτε συνδεδεμένον μὲ τὸν τοῦ ἀρχιερέως τοῦ κοινοῦ «ἀρχιερεὺς (τῶν Σεβαστῶν) καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων», τὸν 1ον καὶ 2ον μ.Χ. αἰῶνα, ἢ μὲ τὸν τοῦ μακεδονιάρχου¹ «μακεδονιάρχης καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ (τῶν) Μακεδόνων», τὸν 3ον μ.Χ. αἰῶνα,² οὐδέποτε ὅμως μεμονωμένον.³ Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἀγωνοθεσία, λειτουργημα καταστῆσα λόγῳ τῶν μεγάλων βαρῶν, ἀνελαμβάνετο συνήθως ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ κοινοῦ καὶ φυσικὰ διὰ τὸ χρονικὸν διάστημα, καθ' ὃ ἐτελοῦντο οἱ ἐπαρχιακοὶ ἀγῶνες.

Περὶ τῶν ἀρμοδιοτήτων τοῦ ἀγωνοθέτου ὄχι μόνον τοῦ κοινοῦ τῶν

¹ Ἀντιστρόφως ἢ σύνδεσις αὐτὴ διὰ τοὺς μακεδονιάρχας δὲν ἰσχύει πάντοτε, πᾶς δηλ. μακεδονιάρχης δὲν εἶναι καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ, βλ. ἀνωτέρω σ. 67.

² Παρομοίαν σύνδεσιν τῆς ἀγωνοθεσίας ἐν γένει μὲ ἱερατικά ἀξιώματα συχνὰ συναντῶμεν εἰς τὰς μακεδονικὰς ἐπιγραφὰς. α) Εἰς τὴν τοπικὴν αὐτοκρατορολατρείαν: ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης τῶν Σεβαστῶν, J. R. St. 33 (1943), σ. 39 (Βέροια, Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 812 (Σέρραι). Ἐπι ἱερέως καὶ ἀγωνοθέτου αὐτοκράτορος Καίσαρος θεοῦ] υἱοῦ Σεβαστοῦ], D u c h e s n e - B a y e t, Mémoire sur une mission au mont Athos. Paris 1877, σ. 11 - 12.— β) Τὴν τοπικὴν ἐν γένει λατρείαν: ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης τῆς λαμπρᾶς Θεσσαλονικαίων μητροπόλεως κλπ., Π ε λ ε κ ι δ η ς, ἔ.ἀ., σ. 62/3, ἀρ. 19. τὸν ἀρχιερέα καὶ ἀγωνοθέτην τῶν Ἰνθίων, Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 373 (=Π ε λ ε κ ι δ η ς, σ. 75, σημ. 7). ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης τῆς Ἀμφιπολιτικῆς πόλεως, Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 811. ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης ἄνευ τῆς προσθήκης τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως, Π α π α γ ε ω ρ γ ι ο υ, Ἀλήθεια 23 Σεπτεμβρίου 1906, ἀρ. 40. (Θεσσαλονίκη).— γ) Συνηθέστατα εἰς τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ Φούλβου ἐν Θεσσαλονίκη: ἱερεὺς (ἱερασάμενος) καὶ ἀγωνοθέτης (ἀγωνοθετήσας) θεοῦ Φούλβου, Π ε λ ε κ ι δ η ς, σ. 56 κέ. Μ α κ α ρ ὄ ν α ς, Ἐπετηρὶς τῆς Φίλοσ. Σχολ. Πανεπ. Θεσσαλ. 6 (1950), σ. 301 - 303.— Εἰς ἄλλα ἀνατολικά κοινὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς ὁμοίως ὁ πρόεδρος τοῦ κοινοῦ εἶναι καὶ ἀγωνοθέτης αὐτοῦ (βλ. R e i s c h, RE I, 871).

³ Ἐκτὸς τοῦ κοινοῦ συναντῶμεν ἐν Μακεδονίᾳ ἀγωνοθέτας, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν συνάμα ἱερατικὸν τι ἀξίωμα: Οὕτως ὁ γνωστὸς ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ Τι. Κλαύδιος Διογένης ἀναφέρεται ὡς πρῶτος ἀγωνοθέτης τῆς Σιρραίων πόλεως δις ἐκ τῶν ἰδίων, Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 812. Ὁ Κόνιντος Φλάβιος Ἐρμαδιαν, ὁ υἱός, ὑπῆρξεν ἀγωνοθέτης τῶν μεγάλων Ἀσκληπείων, BCH 59 (1935), σ. 142. Οἱ ἀγωνοθέται τῆς Δ' [Πν]-θιάδος εἶναι γνωστοὶ ἐξ ἐπιγραφῆς τοῦ Π ε λ ε κ ι δ ο υ, ἔ.ἀ., σ. 33, κ. ἄ.

Μακεδόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων κοινῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς δὲν εἰ-
μεθα ἐπαρκῶς πληροφορημένοι ἐκ τῶν πηγῶν. Βλ. π.χ. Guiraud, ἔ.ἀ., σ.
124 - 25.

Ἱεροφάντης.

Μερικοὶ μακεδονίαρχοι, ὡς ὁ Δομίτιος Εὐρύδικος καὶ ὁ Ἰούλιος Ἰν-
γενός,¹ εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους τίτλους φέρουν καὶ τὸν
τοῦ ἱεροφάντου. Ἐπειδὴ ὅλοι οἱ τίτλοι τῶν πλὴν τοῦ ἀρχιερέως τοῦ πρώτου
ἀνήκουν εἰς τὸ κοινόν, ὑποτίθεται ὅτι καὶ ὁ ἱεροφάντης αὐτὸς ἔχει σχέσιν
μὲ τὴν ἐπαρχιακὴν αὐτοκρατορολατρείαν καὶ ὄχι μὲ τοπικὴν τινα λατρείαν,
π.χ. τῶν Καβείρων.² Τί ἀκριβῶς ἦτο ὁ ἱεροφάντης δὲν διασαφηνίζεται ἐκ τῶν
πηγῶν μας. Ἐκ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν γνωρίζομεν μόνον ἓνα «τοῦ μεγάλου
καὶ κοινοῦ τῆς Βειθυνίας ναοῦ τῶν μυστηρίων ἱεροφάντην» (IGR III, 63
= OGIS II, 528), ἀλλὰ καὶ δι' αὐτοῦ δὲν διαλευκαίνεται τὸ πρόβλημα τῆς
μακεδονικῆς ἐπαρχιακῆς ἱεροφαντίας.

7. ΠΙΝΑΞ ΑΡΧΟΝΤΩΝ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΚΑΙ ΣΥΝΕΔΡΩΝ

α) Ἀρχιερεῖς τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων.

Ἐπειδὴ τῶν ἀρχιερέων τοῦ κοινοῦ ἡ χρονολόγησις εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον
ἢ ἦττον δυνατὴ, παραθέτομεν τὰ ὀνόματά τῶν κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν.

1. Τι(βέριος) Κλαύδιος Διογένης. Οὗτος εἶναι γνωστὸς ἐκ δύο ἐπι-
γραφῶν τῶν Σερρῶν. Εἰς τὴν μίαν τιμᾶται ὁ ἴδιος διὰ τὴν ἀρετὴν του ὑπὸ
τῶν νέων τῆς πόλεως Σερρῶν,³ εἰς δὲ τὴν ἄλλην ὁ υἱὸς του Τι. Κλαύδιος
Φλαουιανὸς Λυσίμαχος ὑπὸ τῆς ἰδίας πόλεως.⁴ Καὶ εἰς τὰς δύο τιτλοφορεῖ-

¹ Περὶ τοῦ Κλαυδίου Μένωνος, ὅστις εἰς μίαν ἐπιγραφὴν τιτλοφορεῖται μακε-
δονίαρχος, εἰς ἄλλην δὲ ἱεροφάντης, βλ. κατωτέρω σ. 83, ἀρ. 9.

² O C h. E d s o n, ἔ.ἀ., σ. 194 κέ., πρῶτος συνεσχέτισε τὸν ἱεροφάντην αὐτὸν
μὲ τὴν ἐπαρχιακὴν αὐτοκρατορολατρείαν. Πρὸ αὐτοῦ ὁ R o g e r, R.A. 24 (1945),
σ. 42, ἀκολουθῶν ὑπόθεσιν τινα τοῦ L. R o b e r t παρεδέχετο ὅτι ὑπῆρχεν ἱεροφάν-
της τις τοῦ κοινοῦ, ἀλλ' ὅτι οὗτος συνεδέετο μὲ τὴν ἐπαρχιακὴν λατρείαν τῶν
Καβείρων.

³ Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 811 (=D u c h e s n e - B a y e t, ἔ.ἀ., σ. 17): Οἱ νέοι |
ἀρχιερέα καὶ ἀγωνοθέτην | τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων, | ἀρχιερέα δὲ καὶ ἀγωνοθέτην | καὶ
τῆς Ἀμφιπολιτῶν πόλεως, | πρῶτον δὲ ἀγωνοθέτην τῆς | Σιρραίων πόλεως, δις ἐκ τῶν
| ἰδίων γυμνασιαρχον, | Τι. Κλαύδιον Διογένους υἱόν, | Κυρίνα, Διογένη ἀρετῆς ἐνεκεν
| ἐπιμεληθέντος Κασσάνδρου τοῦ Κασσάνδρου.

⁴ Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 812 (=C I G 2007b): Ἡ πόλις | τὸν ἀρχιερέα κ(α)ὶ ἀγωνο-
θέτην τῶν Σεβαστῶν | Τι. Κλαύδιον Φλαουία|νὸν Λυσίμαχον υἱὸν | Τι. Κλαυδίου Διογέ-
νου, | ἀρχιερέως τοῦ κοινοῦ | Μακεδόνων, τὸν ἐν πᾶσι ἐνεργέτην εὐνοίας | ἐνεκεν τῆς
εἰς ἑαυτὴν καὶ τῆς | διη|ν|εκοῦς φιλοδοξίας | δι' ἐπιμελητῶν | Διοσκοουρίδου τοῦ Πασσι-
δίππου, | Πέλοπος Εἰσιδόρου, Εἰσιδόρου Οὐα|λερί|ου ἢ - ανου|.

ται ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων. Εἰς τὴν πρώτην ὅμως, ἡ ὁποία παρέχει πολυτιμοτάτας πληροφορίας, μαζί με τὴν ἀρχιερωσύνην συνάπτεται καὶ ἡ ἀγωνοθεσία τοῦ κοινοῦ,¹ ἀκολουθῶν δὲ ἀπαριθμοῦνται καὶ ἄλλα ἀξιώματα αὐτοῦ. Ὑπῆρξε δηλ. ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης τῆς Ἀμφιπολειτῶν πόλεως, πρῶτος ἀγωνοθέτης² τῆς Σιρραίων πόλεως καὶ ἐχρημάτισε δύο φορές γυμνασίαρχος ἰδίᾳ δαπάνῃ εἰς τὴν τελευταίαν. Ὁ υἱὸς του Τι(βέριος) Κλαύδιος Φλαουϊανὸς Λυσίμαχος, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται μόνον εἰς τὴν δευτέραν ἐπιγραφὴν ὡς ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν, δὲν ἔχει σχέσιν με τὸ κοινόν, ἀλλὰ με τὴν τοπικὴν αὐτοκρατορολατρείαν τῆς πόλεως Σερρών. Ὁ πατήρ του Διογένης οὐδένα τίτλον φέρει.

Ἡ ἀπονομὴ τιμῶν πρὸς αὐτὸν ὑπὸ ὀργανώσεως τῆς πόλεως Σερρῶν, καθὼς καὶ πρὸς τὸν υἱὸν του ὑπὸ τῆς ἰδίας πόλεως, πρὸς δὲ ἡ ἀνάληψις διαφόρων ἀξιωματῶν ἐν αὐτῇ ὑπ' ἀμοτέρων, δεικνύει ὅτι ὁ ἀρχιερεὺς οὗτος ἀνῆκε πιθανώτατα εἰς ἐπιφανῆ καὶ πλουσίαν οἰκογένειαν τῆς πόλεως ταύτης. Ἐπὶ πλέον οὗτος ὑπῆρξε Ρωμαῖος πολίτης, καθὼς μαρτυρεῖ ἡ εἰς τὸ τιμητικόν του μνημεῖον προσθήκη τοῦ ὀνόματος τῆς ρωμαϊκῆς φυλῆς Κυρίνας.³ Ἡ ἐποχὴ του βάσει τοῦ ὀνόματος του καὶ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς, τοποθετεῖται τὸν 1ον μ.Χ. αἰῶνα.⁴

2. Κ(όιντος) Ποπίλλιος Πύθων. Εἶναι γνωστὸς ἐκ δύο ἐπιγραφῶν τῆς Βεροίας.⁵ Ἡ μία ἀνῆκει εἰς τιμητικὸν μνημεῖον (μαρμαρίνη πλάξ, χρησιμεύουσα ὡς βάσις ἀνδριάντος), τὸ ὁποῖον πρὸς τιμὴν του ἔστησεν ἡ Πευκαστικὴ φυλὴ⁶ τῆς Βεροίας,⁷ ἡ δὲ ἄλλη εἰς μνημεῖον (μαρμαρίνη πλάξ), ἀ-

¹ Ὁ Τι. Κλαύδιος Διογένης τὴν ἀγωνοθεσίαν τοῦ κοινοῦ ἔλαβε κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερωσύνης του καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῆς παραλείψεως τῆς εἰς τὴν μεταγενέστεραν ἄλλωστε ἐπιγραφῆν τοῦ υἱοῦ του, ἧτις ὀφείλετο εἰς λόγους συντομίας, ὅτι τοῦτο συνέβη εἰς χρόνον μεταγενέστερον.

² Ὁ Τι. Κλαύδιος Διογένης ὑπῆρξεν εἰς ἐκ περισσοτέρων ἀγωνοθετῶν, μετασχόντων εἰς τὴν ὀργάνωσιν ἀγῶνός τινος ἐν Σέρραις, ὁ πρῶτος κατὰ σειράν. Πρῶτον ἀγωνοθέτην συναντῶμεν καὶ ἀλλαχοῦ, π.χ. ἐν Τόμει τῆς Κάτω Μοισίας (IGR I, 634), ἐν Θυατείροις τῆς Ἀσίας (IGR IV, 1270).

³ Εἰς τὴν φυλὴν Κυρίναν κατετάσσοντο κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αἱ νέαι ἰσοπολίτιδες (municipia) καὶ αἱ ἐν Ἑλλάδι, Μ. Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ ρωμαϊκαὶ ἀποικίαι. Βλ. C. I. G r o t e f e n d, Imperium Romanum tributim descriptum, σ. 7, καὶ εἰδικῶς περὶ τῶν Σερρῶν (Σίρραι), σ. 139.

⁴ C o r m a c k, ἔ.ἀ., σ. 40, πρβ. καὶ P. G u i r a u d, ἔ.ἀ., σ. 56, σημ. 11.

⁵ Εἰς ἄλλην ἐπιγραφῆν τῆς Βεροίας μνημονεύεται γυμνασίαρχός τις, τιμηθεὶς δι' ἀνδριάντος ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τῶν νέων, ὀνόματι Κ. Ποπίλλιος Πρόκλος Ἰουλιανὸς Πύθων (Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 51). Ταύτις αὐτοῦ με τὸν ἐν λόγῳ ἀρχιερέα, ὡς ἄλλοτε ἐπεχειρήθη (βλ. Ἄ. Ὁ ρ λ ά ν δ ο ν, Ἀρχ. Δελτ. 2 (1916), σ. 149), δὲν φαίνεται πιθανή. Μᾶλλον πρόκειται περὶ προσώπου συγγενικῆν τινα σχέσιν ἔχοντος μ' αὐτὸν (πρβ. W o d w a r d, BSA 18 (1911 - 12), σ. 164, 38).

⁶ Περὶ τῆς φυλῆς αὐτῆς βλ. Ἄ. Ὁ ρ λ ά ν δ ο ν, ἔ.ἀ., σ. 150.

⁷ Bull. inst. arch. russ. à Constantinople IV, 3 (1899), σ. 170, ἀρ. 2=R.A.

νεγεροῦ ἐπίσης πρὸς τιμὴν τοῦ ὑπὸ τριῶν ἀδελφῶν, εὐεργετηθέντων ποτὲ ὑπ' αὐτοῦ.¹ Καὶ εἰς τὰς δύο τιτλοφορεῖται διὰ βίου ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων. Εἰς τὴν πρώτην ἀπαριθμοῦνται ὅλαι αἱ πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίαι του, αἱ ὁποῖαι συνάμα ἀποτελοῦν καὶ τὸν λόγον τῆς ἀπονομῆς τῶν τιμῶν. Εἶναι δὲ αὗται αἱ ἑξῆς: ἀπεστάλη εἰς τὴν Ρώμην πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Νέρβαν καὶ ἐπέτυχε παρ' αὐτῷ νὰ διατηρηθῇ ἡ Βέροια καὶ νὰ ἔχη μόνον αὐτὴ τὴν νεωκορίαν τῶν Σεβαστῶν καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς μητροπόλεως, κατέβαλε κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερωσύνης του ὑπὲρ τῆς ἐπαρχίας ὀλόκληρον τὸν κεφαλικὸν φόρον (τὸ ἐπικεφάλιον),² ἐπεσκεύασε δι' ἰδίων ἐξόδων ὁδούς, διωργάνωσε καὶ ἐτέλεσε ταλαντιαίους μουσικούς καὶ γυμνικούς ἀγῶνας, θηριομαχίας καὶ μονομαχίας, ἠγόρασε καὶ μετεπώλησεν ἐν καιρῷ σιτοδείας σῖτον εἰς τιμὴν εὐθηνότεραν (σειτῶν παραπράσεις),³ προέβη εἰς γενικὰς διανομὰς χρημάτων καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερωσύνης, ἐφιλοξένη τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς ἐπαρχίας ἀνὰ πᾶσαν σύνοδον καὶ τέλος ὡς γυμνασιάρχος ὑπῆρξε πρὸς πάντας καὶ ἐν παντὶ χρόνῳ ἐπωφελῆς καὶ κατ' ἰδίαν ὡς πολίτης προσηνής.⁴

Πρὸς χρονολόγησιν τῆς ἐπιγραφῆς, ὡς καὶ τῆς ἐν αὐτῇ ἐξαιρομένης

37 (1900), σ. 489, ἀρ. 131=Ἀρχ. Δελτ., ἔ.ἀ., σ. 148, ἀρ. 4, πρβ. καὶ J.R.St, 30 (1940), σ. 51. Ἀπόσπασμα ἐνὸς ἄλλου ἀντιγράφου τῆς ἐπιγραφῆς εὐρέθη τὸ 1932 ὑπὸ τοῦ L. R o b e r t. Τὸ κείμενον του συμπληρωθὲν ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐν Rev. Phil. 65 (1939), σ. 131, ἀρ. 2. Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο κατὰ τὸν ἐκδότην ἀνήκεν εἰς ἀφιέρωσιν, γενομένην ὑπὸ ἄλλης φυλῆς τῆς Βεροίας.

¹ Δ ἡ μ ι τ σ α ς, ἀρ. 60. Παραθέτομεν τὴν ἐπιγραφὴν ὡς ἔχει διορθωθῆ ὑπὸ τοῦ Π. Π α π α γ ε ω ρ γ ῖ ο υ, Ἐπιγραφὴ Δερριόπου. Ἀθῆνᾶ 20 (1908), σ. 7, καὶ W o r d w a r d, ἔ.ἀ.: Τὸν διὰ βίου | ἀρχιερέα τῶν | Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτην τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων | Κ. Ποπίλιον | Πύθωνα Βάσιτος, Τάρως, Ἀλέξανδρος οἱ Ἀπολλοδόρου Εὐποριοῖ | ὄρειοι τὸν | σωτήρα. Οἱ ἀναφερόμενοι ἐδῶ ἀδελφοὶ Βάστος καὶ Ἀλέξανδρος, πιθανώτατα καταγόμενοι ἐξ Εὐπορίας, πόλεως τῆς Βισαλτίας, εἶναι γνωστοὶ καὶ ἐξ ἄλλης ἐπιγραφῆς, προερχομένης ἐπίσης ἐκ Βεροίας (Ἀρχ. Δελτ., ἔ.ἀ., σ. 153, ἀρ. 8).

² Περὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως βλ. λεξικὸν Liddell - Scott - Jones ἐν λ., ἐνθα καὶ παραπομπαὶ εἰς ἐπιγραφὰς καὶ παπύρους.

³ Πρβ. τὴν φράσιν ἐν σειτοδείᾳ παρασχῶν τὸν σῖτον ἐπὶ τὸ εὐωνότερον, IGR IV, 870.

⁴ Παρομοίαν δρᾶσιν συχνὰ συναντῶμεν εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς τῶν ἀνατολικῶν κοινῶν (B r a n d i s, RE II, 483). Πρβ. π.χ. τὴν δρᾶσιν τοῦ ἀρχιερέως τοῦ κοινοῦ τῶν Γαλατῶν Τ. Φλ. Γαϊανοῦ, IGR III, 204. Εἰς τὴν Μακεδονίαν παρόμοιον παράδειγμα ἀρχιερέως δὲν ἔχομεν. Ὑπάρχουν ὅμως παραδείγματα ἄλλων τοπικῶν ἀρχόντων, ὡς τοῦ γυμνασιάρχου Μανίου Σαλαρίου Σαβεῖνου (BSA, 23 (1918-19), σ. 72-73, ἀρ. 7=SEG 1, σ. 64, ἀρ. 276), τοῦ Τ. Αἰλίου Γεμεινίου Μακεδόνας (Π α π α γ ε ω ρ γ ῖ ο υ, Ἀλήθεια 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 30=Θεσσαλ. κατεσφρ. βιβλ. σ. 9, ἀρ. 36=SEG 2, σ. 71, ἀρ. 410), τοῦ Παύλου Καιλιδίου Φρόντωνος (Δ ἡ μ ι τ σ α ς, ἀρ. 248=BCH 21 (1897), σ. 161 - 62).

δράσεως τοῦ Κ. Ποπιλλίου Πύθωνος, σημαντικὸν στοιχεῖον εἶναι ἡ μνεῖα τῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Νέρβαν πρεσβείας αὐτοῦ ὑπὲρ διαφυλάξεως τῆς νεωκορίας τῶν Σεβαστῶν καὶ τοῦ ἀξιώματος τῆς μητροπόλεως χάριν τῆς Βεροίας. Τὸ γεγονός βεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὸ μνημεῖον τοῦ ἰδίου Νέρβα, τὸ ὁποῖον πρὸς τιμὴν τοῦ ἡ πόλις Βέροια ἔστησε δαπάναις τοῦ ἀρχιερέως Τι. Ἰουλίου [...] κράτους διὰ τὸν ἀνωτέρω λόγον — ἐν αὐτῷ ἀναφέρεται μόνον ἡ διατήρησις τοῦ ἀξιώματος τῆς μητροπόλεως.¹ Ἐπειδὴ καὶ εἰς τὰ δύο μνημεῖα ὁ Νέρβας φέρει τὸν τίτλον θεός, τίτλον, ὁ ὁποῖος ἐδίδετο εἰς τοὺς Ρωμαίους αὐτοκράτορας μόνον μετὰ τὴν consecratio,² πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ταῦτα ἀνηγέρθησαν μετὰ τὴν 25ην Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 98 μ.Χ., ἡμέραν τοῦ θανάτου του.³ Ἡ σύμπτωσις τῆς ἀνεγέρσεως καὶ τῶν δύο μνημείων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νέρβα μᾶς ἄγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἀπόφασίς του περὶ διατηρήσεως τῆς νεωκορίας καὶ τοῦ τίτλου τῆς μητροπόλεως ἐλήφθη μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του. Κατὰ ταῦτα ἡ πρεσβεία⁴ τοῦ Κ. Ποπιλλίου Πύθωνος θὰ ἔγινε τοὺς τελευταίους μῆνας τοῦ 97 μ.Χ. Ἐπειδὴ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 98 μ.Χ., πιθανὸν δὲ καὶ κατὰ τὸν χρόνον τῆς πρεσβείας του,⁵ ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ ἦτο ἄλλος, ὁ Τι. Ἰούλιος [...] κράτης, πρέπει τὴν ἀρχιερωσύνην του, περὶ τῆς ὁποίας γίνεται λόγος εἰς τὸ μνημεῖον τῆς Πευκαστικῆς φυλῆς, νὰ τοποθετήσωμεν πρὸ τοῦ χρόνου τούτου. Πότε ἀκριβῶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῇ.

3. Τι(βέριος) Ἰούλιος [...] κράτης. Δαπάναις αὐτοῦ κατεσκευάσθη, ὅπως εἶδομεν, τὸ μνημεῖον τοῦ Νέρβα, τὸ ὁποῖον πρὸς τιμὴν τοῦ ἀνήγειρεν ἡ πόλις Βέροια. Ἐν αὐτῷ φέρει τὸν τίτλον ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων. Πλέον τούτων οὐδὲν περὶ αὐτοῦ γνωρίζομεν. Περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἀρχιερωσύνης του βλ. ἀνωτέρω.

4. Τι(τος) Φλαούιος Κάσσανδρος. Γνωστὸς ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Βεροίας, τὴν ὁποίαν μόνον κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ ἠδυνήθη νὰ δημοσιεύσῃ ὁ

¹ Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ μνημείου τὸ πρῶτον ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ De la C o u l o n c h e, Mémoire sur le berceau de la puissance macédonienne. Paris 1858. ἀρ. 44, κατόπιν δὲ ἀνεδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Δ ή μ ι τ σ α, ἀρ. 55. Τὴν παραθέτομεν, ὡς ἐξεδόθη πληρέστερον ὑπὸ τοῦ C o r m a c k, J.R.St. 30 (1940), σ. 51, βλ. καὶ REG 57 (1944), σ. 214, 122: Θεὸν Νέρουαν | ἡ Βεροιαίων πόλις | συντηρήσαντα αὐτῆ | τὰ τῆς μητροπόλεως | δίκαια ἐπιδόντος τὴν δαπά|νην ἐ|κ τῶν ἰδίων Τι. Ἰουλίου | [...] κράτους τοῦ ἀρχιερέως | [τῶν Σε]β[α]στῶν καὶ ἀγωνοθέ|του τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων.

² G u i r a u d, ἔ.ἀ., σ. 27-28. E. B e r l i e u r, Essai sur le culte rendu aux empereurs romains, σ. 55 κέ. C a g n a t, Cours d' épigraphie latine. Paris 1914, σ. 169. Εἰδικῶς διὰ τὸν Νέρβαν βλ. S t e i n, RE IV, 149.

³ PIR II², σ. 294 (Groag - Stein). CAH XI, σ. 198.

⁴ Περὶ τῆς διαδικασίας, ἣν ἠκολούθουν αἱ ἐνέργειαι μιᾶς πρεσβείας, ἀποστελλομένης ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὴν Ρώμην, καὶ ἡ ὁποία πολλάκις ἀπῆτει χρόνον πολὺν μέχρι τῆς ἐπιτυχίας, βλ. G u i r a u d, ἔ.ἀ., σ. 156 κέ.

⁵ Πρβ. L a r s e n, Roman Greece, ἔ.ἀ., σ. 453.

Cormack.¹ Ἐν αὐτῇ τιμᾶται ὁ Τ. Φλαούιος Κάσσανδρος ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τῆς Βεροίας,² δὲν γνωρίζομεν ὅμως τὸν λόγον, ὃ ὁποῖος πιθανὸν νὰ ὑπῆρχεν εἰς τὸ ὑπόλοιπον μέρος τῆς ἐπιγραφῆς. Ἐν τούτοις ἡ ἐπιγραφή καὶ εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσα, καθόσον ἐν αὐτῇ ἀναφέρονται πλὴν τοῦ τίτλου τοῦ ἀρχιερέως καὶ ἀγωνοθέτου τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων δύο τιμητικοὶ τίτλοι, τοὺς ὁποῖους διὰ πρώτην φορὰν συναντῶμεν εἰς τὰς μακεδονικὰς ἐπιγραφάς, ὃ εἰς εἶναι *υἱὸς Μακεδόνων καὶ τῆς πατρίδος*, μὲ τὸν ὁποῖον, ὡς ἐξαίρεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, ὃ ἐν λόγῳ ἀρχιερέως ἐτιμῆθη *πρῶτος τῶν ἀπ' αἰῶνος*,³ ὃ δὲ ἄλλος [φιλο]καῖσαρ καὶ φιλόπ[α]/[τρις].⁴ Ἐξ αὐτῶν ὃ πρῶτος ἔχει σχέσιν ὄχι μόνον μὲ τὸ κοινόν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν τοπικὴν δημοτικὴν διοίκησιν, παρεχωρήθη δὲ εἰς αὐτὸν καὶ ὑπὸ τοῦ κοινοῦ καὶ ὑπὸ τῆς πόλεως κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερωσύνης του. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ τίτλοι καὶ ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι πιθανὸν νὰ ὑπῆρχον εἰς τὸ ὑπόλοιπον μέρος τῆς ἐπιγραφῆς, μαρτυροῦν τὴν ἐξέχουσαν αὐτοῦ θέσιν ἐν τῷ κοινῷ καὶ τῇ δημοτικῇ διοικήσει. Ἐκ τοῦ δευτέρου σκέλους τοῦ τιμητικοῦ τίτλου *υἱὸς Μακεδόνων καὶ τῆς πατρίδος*, ἔνθα ἀναμφιβόλως ἐννοεῖται ἡ Βέροια, συνάγομεν ὅτι οὗτος κατήγετο ἐκ τῆς πόλεως ταύτης. Τὴν ἐπιγραφὴν ὃ ἐκδότης της τοποθετεῖ εἰς τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος ἢ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου.⁵

5. *Μ(ἀρκος) Αἴλιος Βειλιανὸς Κλαυδιανὸς Θεότιμος*.⁶ Εἶναι ὃ

¹ J.R.St. 33 (1943), σ. 39, ἀρ. 1 (=REG 57 (1944), σ. 214, 124, πρβ. καὶ J.H.St. 65 (1945), σ. 84): *Βεροιαίων ἡ βουλή καὶ ὁ | δῆμος Τ. Φλάουιον Κάσσανδρον, τὸν ἀρχιερέα καὶ | ἀγωνοθέτην τοῦ κοινοῦ | Μακεδόνων, υἱὸν Μακεδόνων καὶ τῆς πατρίδος, | πρῶτον τῶν ἀπ' αἰῶνος τοῦ[τρω] τιμηθέντα τῷ ὀνόμα[τι], | [φιλο]καῖσαρα καὶ φιλόπ[α][τριαν]*.

² Ὁ τύπος εἶναι *Βεροιαίων ἡ βουλή καὶ ὁ δῆμος*, ὅπως εἰς τὴν παρούσαν ἐπιγραφὴν, ἢ ἀπλῶς *Ἡ βουλή καὶ ὁ [δῆμος]*, Δ ἡ μ ι τ σ α ς, ἀρ. 50.

³ Περὶ τοῦ τίτλου βλ. C o r m a c k, ἔ.ἀ., σ. 40. Ὁ τίτλος *υἱὸς πόλεως (δήμου, βουλῆς, γερουσίας)* εἶναι συνηθέστατος (παραδείγματά τινα βλ. παρὰ C o r m a c k, ἔ.ἀ.), πρὸς δὲ *υἱὸς Πόντου* (IGR I, 634), *υἱὸς Λέσβου* (IGR III, 87). Εἰς μίαν μόνον μακεδονικὴν (λυγκηστικὴν) ἐπιγραφὴν ὑπάρχει *θυγάτηρ πόλεως* (BSA, 18 (1911 - 12), σ. 169, ἀρ. 1=REG 27 (1914), σ. 455).

⁴ Τὰ ἐπίθετα *φιλοκαῖσαρ καὶ φιλόπατρις* εἶναι συνηθέστατα· ἐνίοτε εὐρίσκονται συνδεδεμένα μὲ τὸν τίτλον *υἱὸς τῆς πόλεως (ἢ τοῦ δήμου)* ἢ μὲ ἄλλους παρομοίους. Βλ. π.χ. IG III, 1, ἀρ. 615.616.652.889. IGR I, ἀρ. 833.836. III, ἀρ. 403.796. IV, ἀρ. 767.1048.1061.1086.1100. OGIS II, ἀρ. 583. BCH 44 (1920), σ. 78, ἀρ. 11. 68-69 (1944-45), σ. 161, ἀρ. 6. SEG 2, ἀρ. 698. 3, ἀρ. 498. 4, ἀρ. 268.277.318.330.

⁵ C o r m a c k, ἔ.ἀ., σ. 40.

⁶ Ἐκ τῶν πέντε ὀνομάτων τοῦ ἀρχιερέως αὐτοῦ τὰ δύο πρῶτα καὶ τὸ *Κλαυδιανός* (βλ. T o d, BSA 23 (1918-19), σ. 70-71, ἀρ. 4), εἶναι συνηθέστατα εἰς τὰς μακεδονικὰς ἐπιγραφάς. Τὸ ὄνομα *Θεότιμος* ἀπαντᾷ δις εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Ὀρσειδος (J.H.St. 33 (1913), σ. 339, στ. 43 I καὶ στ. 54 III. Κατὰ τὸν Π α π α δ ά κ ι ν, Ἄ-

μόνος ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ, τὸν ὁποῖον γνωρίζομεν ἀπὸ μνημείων (βωμόν), τὸ ὁποῖον ἤγειρε πρὸς τιμὴν του τὸ ἴδιον τὸ κοινὸν (οἱ σύνεδροι).¹ Καὶ αὐτός, ὅπως ὁ Κ. Ποπίλλιος Πύθων καὶ ὁ Τι. Ἰούλιος [...] κράτης, φέρει τὸν τίτλον ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν συνδεδεμένον μὲ τὸν τοῦ ἀγωνοθέτου τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων. Δυστυχῶς ἀπὸ τὴν σύντομον ἐπιγραφὴν τοῦ μνημείου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συμπεράνωμέν τι περὶ τῆς καταγωγῆς του ἢ τῆς οἰκογενείας του. Μόνον ἀπὸ τὸ ὄνομα γένους συμπεραίνομεν ὅτι ἔζησεν ὄχι πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ, ἴσως ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων.

β) Μακεδονιάρχαι καὶ μακεδονιάρχισσαι.

Παραθέτομεν πίνακα τῶν μακεδονιαρχῶν καὶ μακεδονιαρχισσῶν κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν μὲ βάσιν τὸ gentilicium. Χρονολογικὴ κατάταξις αὐτῶν, ἔστω καὶ κατὰ προσέγγισιν, δὲν εἶναι δυνατὴ.

1. **Αἰλ(ιος) Κυῆτος.**² Τὸν μακεδονιάρχην αὐτόν, καθὼς καὶ ἓνα ἄλλον, τὸν Τυροράνιον Αἰλιανόν, γνωρίζομεν μόνον ἐκ μιᾶς ἡμιεφθαρμένης ἐ-

θηνα 25 (1913), σ. 464 καὶ 477: Θεότειμος ἢ Νεότειμος) καὶ ἀπαξ εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Θεσσαλονίκης (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ , ἐν Τεσσαρακονταετηρίδι τῆς καθηγεσίας τοῦ Κ. Σ. Κόντου. Ἀθῆναι 1909, σ. 99, στ. 44). Τὸ ὄνομα ὁμοῦ Βειλανός οὐδαμοῦ κατῳρθῶσα νὰ ἀνεύρω. Τοῦτο προφανῶς προέρχεται ἐκ τοῦ λατινικοῦ Villius (βλ. π.χ. D e s s a u , ἀρ. 6295), τὸ ὁποῖον εἰς ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς καὶ συγγραφεῖς ἀπαντᾷ ὡς Βίλλιος (Πλουτ. Τι. Γραρχ. 20. IGR III, 818, βλ. P a p e - B e n s e l e r , Wörterbuch, I, λ. Βίλλιος καὶ Οὐίλλιος), Οὐίλλιος καὶ θηλ. Οὐίλλια (IGR III, 667 (=TAM II, 426). TAM II, ἀρ. 442.451) καὶ Οὐείλλιος καὶ θηλ. Οὐείλλια (IGR III, 513.664 (=TAM II, 408). TAM II, 232.419.438.560.601a. MAMA V, ἀρ. 244), Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ τύπος δὲν ἀπαντᾷ εἰς μακεδονικὰς ἐπιγραφὰς. Παλαιότερον εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Βεροίας (Δ ή μ ι τ σ α ς , ἀρ. 68) ἀνεγινώσκετο ...Οὐίλλιον Ἡ[ρ](α)κλει[δο]ν... Ἡ ἐπιγραφὴ ὀρθῶς διορθώνεται ὑπὸ τοῦ C h. E d s o n (Harv. Stud. ἐν Cl. Phil. 45 (1934), σ. 23) εἰς: ἐ[κ τ]οῦ ἴδιου Ἡ[ρ](α)κλει[δ] [Κ]υ[ν]α[γ]ιδ[α] καὶ....

¹ A. A., ἔ.ἀ., σ. 183, ἀρ. 23: Οἱ σύνεδροι | Μ(ᾶρκον) Αἰλιον Βειλιανόν Κλαύδιανόν Θεότειμον τὸν | ἀρχιερέα τῶν | Σεβαστῶν | καὶ ἀγωνοθέτην τοῦ κοινοῦ Μακεδό|νων.

² Ὁ τύπος Κυῆτος (ἐκ τοῦ λατ. Quietus) συχνὰ ἀπαντᾷ εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ τὰς ἐπιγραφὰς τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων: Τίτος Αἰρήμιος Κυῆτος (80 - 81 μ.Χ.), D e s s a u , ἀρ. 8796. Τι. Ἀβίδιος Κυῆτος (82 - 107 μ.Χ.), Ditt. Syll³ II ἀρ. 822. Πλουτ. Ἡθικ. 632a, βλ. PIR² I, ἀρ. 1410. Μαῦρος Λούσιος Κυῆτος (112 - 113 μ.Χ.), Κασσ. Δίων 68, 32. Ἀουίδιος Κουιῆτος (καὶ Κυῆτος) (125 - 127 μ.Χ.), OGIS II, ἀρ. 502, βλ. PIR² I. 1409. Γ. Ἰούλιος Κυῆτος (138 μ.Χ.), SEG 1, σ. 75, ἀρ. 330, B 47. Ὑπάρχει καὶ τύπος Κ[υ]ῆτος (6ος μ.Χ. αἰ.), Oxyg. papyr. XVI, 2019, 17 καὶ Κναῖτος (260 - 261 μ.Χ.), MAMA V, ἀρ. 199. Εἰς τὴν Μακεδονίαν τὸ ὄνομα ἐμφανίζεται ἐδῶ καὶ εἰς μίαν ἐπιγραφὴν τῆς Θεσσαλονίκης, δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Π. Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ ἐν Ἀληθεία τῆς 21ης Ἰουλίου 1905, ἀρ. 17, καὶ ἴσως εἰς τὴν ἐπιγραφὴν Δ ή μ ι τ σ α , ἀρ. 302=Ath. Mitt. 50 (1925), σ. 136 (Ἰσβορως).

πιγραφῆς τῆς Βεροίας, ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Cormack, J. R. St. 33 (1943), σ. 40, ἀρ. 2.¹ Πλὴν τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ τίτλου του οὐδὲν ἄλλο περὶ αὐτοῦ γνωρίζομεν. Ὁ Cormack, ἔ.ἀ., σ. 42, συμπεραίνει ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν δύο μακεδονιαρχῶν ὅτι ἡ ἐπιγραφή ἴσως εἶναι κατὰ τι προγενεστέρα τῶν ἐπιγραφῶν τῶν μακεδονιαρχῶν, αἱ ὁποῖαι ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ Π. Παπαγεωργίου, πλεῖσται τῶν ὁποίων φαίνεται ὅτι ἀνήκουν εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος. Ἐν τούτοις ἄλλο σημεῖον τῆς ἐπιγραφῆς μᾶς ἀναγκάζει νὰ τὴν τοποθετήσωμεν ἀργότερον. Ἐν αὐτῇ δις γίνεται χρῆσις τοῦ τιμητικοῦ διὰ τοὺς δύο μακεδονιάρχας ἐπιθέτου *ἀξιολογώτατος*.² Τὸ ἐπίθετον αὐτό, καθόσον τοῦλάχιστον γνωρίζομεν, εἰς οὐδεμίαν τῶν χρονολογημένων ἢ δυναμένων νὰ χρονολογηθοῦν μακεδονικῶν ἐπιγραφῶν ἀπαντᾷ ἐνωρίτερον τοῦ τρίτου αἰῶνος μ.Χ.³ Κατὰ ταῦτα καὶ τὴν προκειμένην ἐπιγραφὴν πρέπει νὰ τοποθετήσωμεν μᾶλλον εἰς τὸν 3ον μ.Χ. αἰῶνα.⁴

¹ Παραθέτομεν τὴν ἐπιγραφὴν, ὡς ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Cormack :

..... ΠΙΟ | Α \ | V I | .....
 ..... ΤΕΜ corroboraremus quod
 ..... \ ECIDERE debuimus, ne quis
 ..... quam quaestionem; nam
 5. .... IT denotatus provocabit
 ..... ΑΤΕΜ nostram. (rasura)
 rasura

..... *Αἴλιος* Κυῆτος ὁ ἀξιολογώτατος
 [...μακεδονιάρχης καὶ Τυρράντιος Αἴλιανός
 [...ὁ ἀξιολογώτατος μακεδονιάρχης

.... ΙΔΩΡΟΣ. Πρβ. καὶ J. - L. R o b e r t, REG 57 (1944), σ. 214, 124.

² Περὶ τῆς σημασίας τοῦ ἐπιθέτου βλ. P. L e m e r l e, BCH 59 (1935), σ. 143 - 44 καὶ σημ. 1, ἐνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

³ Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἀρ. 28 (=Π ε λ ε κ ί δ η ς, σ. 74,5) (μετὰ τὸ 240 μ.Χ.), ἀρ. 20 (=Π ε λ ε κ ί δ η ς, σ. 74, 2, πρβ. καὶ σ. 63) (μετὰ τὸ 249 μ.Χ.). ἀρ. 5 (=Π ε λ ε κ ί δ η ς, σ. 78, 2, πρβ. καὶ σ. 84) (249 - 251 μ.Χ.). Π ε λ ε κ ί δ η ς, σ. 39 - 40 (252 - 53 μ.Χ.). Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, Ἀλήθεια 16 Σεπτεμβρίου 1904 (261 μ.Χ.), βλ. Π ε λ ε κ ί δ η ν, σ. 86 καὶ ὑποσημ. 4). Π ε λ ε κ ί δ η ς, σ. 66, ἀρ. 25 (262 μ.Χ.). Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, Ἀλήθεια 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 32 (253 - 268 μ.Χ.), βλ. Π ε λ ε κ ί δ η ν, σ. 86 καὶ ὑποσημ. 3). Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, αὐτόθι 23 Σεπτεμβρίου 1906, ἀρ. 7 (253 - 268 μ.Χ.), βλ. Π ε λ ε κ ί δ η ν, σ. 74, 3), ἀρ. 6 (3ος μ.Χ. αἰ., πρβ. SEG 2, σ. 71, ἀρ. 410). BCH 59 (1935), σ. 141 (μέσα 3ου μ.Χ. αἰ.). Ὑπάρχουν καὶ τινες ἀχρονολόγητοι (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἔ.ἀ., ἀρ. 8. 21.27. Π ε λ ε κ ί δ η ς, σ. 52, ἀρ. 4. Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 1410. 1411), ἀλλὰ καὶ αὐταὶ δὲν φαίνονται νὰ εἶναι προγενέστεραι τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος. — Ὅμοιως καὶ ὁ L. R o b e r t, Hellenica III, σ. 17, 3, πρβ. καὶ I, σ. 28, γενικώτερον παρατηρεῖ μὲ κάποιαν ἐπιφύλαξιν ὅτι τὸ ὑπερθετικὸν ἀξιολογώτατος ἀνήκει μᾶλλον εἰς ἐποχὴν μεταγενεστέραν, εἰς τὸ τέλος τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος ἢ εἰς τὸν ἐπόμενον.

⁴ Πρβ. J. - L. R o b e r t, REG, ἔ.ἀ., (ἐποχὴ Σεβήρων).

2. Πόπλιος Αἴλιος Νεικάνωρ. Τὸν γνωρίζομεν μόνον ἀπὸ τὸν βωμόν,¹ τὸν ὁποῖον πρὸς τιμὴν του ἔστησαν συναινέσει τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου (τῆς Θεσσαλονίκης) οἱ συνθηροσκευαὶ² κλείνης θεοῦ μεγάλου Σαράπιδος, λατρευτικόν τι σωματεῖον, τὸ ὁποῖον σχέσιν εἶχε μὲ τὴν λατρείαν Αἰγυπτίων θεῶν.³ Εἰς τὸν βωμὸν τιτλοφορεῖται, ὅπως καὶ ὁ προηγουμένος ἀξιολογώτατος μακεδονιάρχης. Ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω σωματείου τιμᾶται οὗτος ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ προστάτου,⁴ δηλ. τοῦ προέδρου αὐτοῦ. Ἐκ τούτου συμπεραίνομεν ὅτι ἡ δρασίς του ἐπεξετείνετο καὶ εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διέμενε. Καὶ αὐτοῦ ἡ ἐποχὴ δὲν δύναται νὰ τοποθετηθῇ ἐνωρίτερον τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος, ὡς δεικνύει ἡ ἐν τῷ βωμῷ χρῆσις τοῦ ἐπιθέτου ἀξιολογώτατος.

3. Αὐρ(ήλιος) Δημοκρατιανὸς⁵ Κόρραγος.⁶ Οὗτος εἶναι γνωστὸς ἀπὸ

¹ Παπαγεωργίου, Ἀλήθεια 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 27=BCH 37 (1913), σ. 95: Ἀγαθῆ τύχῃ | δόγματι τῆς κρατίστης | βουλῆς καὶ χειροτονία τοῦ ἱερωτάτου δήμου, Πόπλιον | Αἴλιον Νεικάνωρα | τὸν ἀξιολογώτατον | μακεδονιάρχην | οἱ συνθηροσκευαὶ | κλείνης (κατὰ διόρθωσιν τοῦ ἰδίου Παπαγεωργίου, Θεσσ. κατεσφρ. βιβλ., σ. 1, σημ. 1, ἀντὶ τοῦ ἀρχικοῦ κλεινοῦ) θεοῦ μεγάλου Σαράπιδος, | τὸν προστάτην.

² Περί τῆς σημασίας τῆς λέξεως βλ. Poland, RE 2 R IV, 1461, λ. Συνθηροσκευαί.

³ Περί τῆς λατρείας Αἰγυπτίων θεῶν ἐν Θεσσαλονίκη βλ. Πελεκίδης ν, σ. 3 κέ.

⁴ Ἡ λέξις μὲ τὴν ἰδίαν σημασίαν ἀπαντᾷ εἰς μακεδονικὴν ἐπιγραφὴν τῶν αυτοκρατορικῶν χρόνων μίαν ἀκόμη φορὰν ἐν BCH, ἔ.ἀ., σ. 94, ἀρ. 6: Προστάτες θρησκευτῶν καὶ τῶν σηκοβατῶν θεοῦ Ἐρμανούβιδος. Ἐν ἐπιγραφῇ Δήμιτσα, ἀρ. 330 (Δασσαρητις), εἶναι ταυτῶσιμος μὲ τὴν λατινικὴν λέξιν patronus, καθὼς καὶ ἐν ἐπιγραφῇ Π. Παπαγεωργίου, Ἀλήθεια 23 Σεπτεμβρίου 1906, ἀρ. 6 (τὴν πατρώνευσαν), ἀβεβαία δὲ ἡ σημασία τῆς ἐν ἐπιγραφῇ Duchesne - Bayet, ἔ.ἀ., σ. 11-12, ἀρ. 1 (=Δήμιτσα, ἀρ. 367). Γενικώτερον περὶ τοῦ προστάτου ὡς προέδρου ἐνὸς σωματείου βλ. Fr. Poland, Geschichte des griech. Vereinswesens. Leipzig 1909, σ. 363.

⁵ Ὁ τύπος τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ (ἐκ τοῦ Δημοκράτης) διὰ πρώτην φορὰν ἀπαντᾷ εἰς μακεδονικὰς ἐπιγραφάς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας δὲν ἀνεῦρον αὐτόν.

⁶ Τὸ ὡς cognomen χρησιμοποιούμενον ἐνταῦθα ὄνομα Κόρραγος εἶναι καθαρῶς μακεδονικόν (βλ. Perdrizet, BCH 46 (1922), σ. 50 κέ.) καὶ ἀπαντᾷ συχνὰ κατὰ τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους (βλ. Bechtel, Die historischen Personennamen des Griechischen, σ. 254. Pape - Benseler, ἔ.ἀ., σ. 700 ἐν λ. Fr. Preisigke, Namenbuch, στήλ. 182. Schöch, RE Supplb. IV, 1036-37, ἀρ. 1.2.3.5. H. Berve, Das Alexanderreich II, σ. 219 - 20, ἀρ. 444.445). Κατὰ τοὺς ρωμαϊκούς χρόνους, καθ' ὅσον γνωρίζω, ἀπαντᾷ εἰς μίαν ἐπιγραφὴν τῆς Δερριόπου (107 μ.Χ.), περιέχουσαν κατάλογον ἐφήβων (Vulič, Spomenik. Srpska Akademija nauka XCVIII, Beograd 1941 - 1948, ἀρ. 388, στ. 94 - 95), καὶ εἰς μίαν ἄλλην ἀνέκδοτον τῆς Βεροίας, εὑρισκομένην νῦν εἰς τὸν ὡς μουσεῖον χρησιμοποιούμενον ναὸν τῆς Κυριώτισσας, ὅπου μεταξύ ἄλλων ἑλληνικῶν καὶ ρωμαϊκῶν ὀνομάτων μνη-

τὸν βωμόν, τὸν ὁποῖον ἀνήγειρε μετ' ἀπόφασιν τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου (τῆς Θεσσαλονίκης) πρὸς τιμὴν τοῦ ἡ σύζυγός του Ἀυρηλία Ἀπολλοδωρία ἢ Ἀμμία, καὶ ἀπὸ ἄλλον, τὸν ὁποῖον ἔστησε πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου αὐτοῦ ἢ συγγενῆς τῆς Ἰουλία Δημοκράτεια μετ' ἀπόφασιν πάλιν τῆς ἰδίας βουλῆς καὶ τοῦ δήμου.¹ Ἀπὸ τοὺς βωμοὺς αὐτοὺς μανθάνομεν ὅτι οὗτος ἐχρημάτισε *μακεδονιάρχης καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων*, ἐνῶ ἡ σύζυγός του ἀπλῶς ἀρχιέρεια κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης. Ἡ Ἰουλία Δημοκράτεια,² ἴσως ἀδελφὴ τοῦ Κορράγου, δὲν ἔχει ἀξιωματι. Χρόνος τῆς μακεδονιαρχίας ἢ ἄλλη τις χρονολογία δὲν σημειώνεται εἰς τοὺς βωμούς. Τὸ gentilicium ὁμοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς συζύγου του (*Ἀυρηλίος - Ἀυρηλία*) μαρτυρεῖ ὅτι οὗτος δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἔζησε πρὸ τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος, δηλ. πρὸ τῆς constitutio Antoniniana (212 μ.Χ.), διὰ τῆς ὁποίας, ὡς γνωστόν, παρεχωρήθη τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς ὑπηκόους τοῦ κράτους, ὁπότε καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν ὄνομα Μάρκος³ Ἀυρηλίος ἔσχε μεγάλην διάδοσιν εἰς τὴν Ἀνατολήν.⁴ Ἡ τοποθέτησις λοιπὸν τῆς μακεδονιαρχίας εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος φαίνεται μάλλον πιθανή.⁵

4. Μάρκος) Ἀυρηλίος) Κασσιανός. Εἶναι γνωστός ἀπὸ δύο βωμοὺς τῆς Βεροίας, τοὺς ὁποίους ἀνήγειρε τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων, τὸν μὲν ἕνα

μονεύεται καὶ κάποιος ΚΟΡΡΑΓΟΣ ΠΑΡΑΜΟΝΟΥ. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀρχαῖα μακεδονικὰ ὀνόματα, ὡς Φίλιππος, Ἀλέξανδρος, Πτολεμαῖος, Παρμενίων, Ἀντίπατρος, Κλεῖτος, Κάσσανδρος κ.ά. (βλ. π.χ. ἀλφαβητικὸν πίνακα Δ ή μ ι τ σ α, σ. 1014 κέ.) ἐχρησιμοποιοῦντο οὐχὶ σπανίως ὑπὸ τῶν Μακεδόνων παραλλήλως πρὸς τὰ εἰσαχθέντα ρωμαϊκά. Δείγμα καὶ τοῦτο τῆς συνεχείας τῶν ἀναμνήσεων τοῦ ἐνδόξου παρελθόντος των.

¹ Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, Ἀλήθεια 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 24: Κατὰ τὸ δόξαν | τῆ κρατίστη | βουλῆ καὶ τῶ ἱερωτάτω δήμω· Ἀυρηλίον | Δημοκρατιανόν | Κόρραγον τὸν μακεδονιάρχην καὶ ἀγωνοθέτην τοῦ κοινοῦ τῶν | Μακεδόνων Ἀυρηλία | Ἀπολλοδωρία ἢ Ἀμμία ἢ ἀρχιέρεια, | τὸν γλυκύτατον | ἐαυτῆς ἀνδρα.—ἀρ. 26: Κατὰ τὸ δόξαν | τῆ κρατίστη | βουλῆ καὶ τῶ | ἱερωτάτω δήμω· Ἀυρηλίαν | Ἀπολλοδωρίαν τὴν Ἀμμίαν | τὴν ἀρχιέρειαν, | γυναῖκα Ἀυρηλίου | Δημοκρατιανοῦ | Κορράγου τοῦ μακεδονιάρχου, Ἰουλία | Δημοκράτεια τὴν ἐαυτῆς συγγενίδα.

² Τὸ ὄνομα εἶναι σπάνιον εἰς τὰς μακεδονικὰς ἐπιγραφὰς (Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 131. BSA 41 (1940-45), σ. 109, ἀρ. 8: [...Δημο?]κράτει[α]). Τὸ αὐτὸ δύναται τις νὰ εἶπῃ καὶ διὰ τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς (IG II καὶ III², 3, 11116.11117 (=II, 3,3607).11118.11119 (=A.A. 1934, σ. 148). IGR IV, 1729=SEG 1, ἀρ. 401).

³ Εἰς τὰ ὀνόματα τοῦ μακεδονιάρχου πρὸ τοῦ Ἀυρηλίου δὲν ὑπάρχει τὸ praenomen M(άρκος) δυνατὸν τοῦτο νὰ ὀφείλεται εἰς παράληψιν, ὅχι ἀσυνήθη, βλ. π.χ. D e s s a u, ἀρ. 1367~2158. R.A. 2 (1915), σ. 184, ἀρ. 139~IGR I, 591 (καὶ 1432). IGR IV, 1624~1642.

⁴ Βλ. K l e b s, RE II, 2431 ἐν λ. Aurelius. T o d, BSA 24 (1919/20—1920/21), σ. 62. W.M. C a l d e r, MAMA I, σ. XXI.

⁵ Ὁ P e r d r i z e t, ἔ.ά, σ. 52, ὁ μόνος, ὅστις ἀπειραγῆθαι νὰ καθορίσῃ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀυρ. Δημοκρατιανοῦ Κορράγου, τοποθετεῖ τοῦτον περὶ τὸ 200 μ.Χ.

πρὸς τιμὴν του,¹ τὸν δὲ ἄλλον πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου του Γαίας Ἰουλίας Κασσιανῆς, τῆς ἀρχιερέας.² Οὗτος εἰς τὸν ἰδικὸν του βωμὸν τιτλοφορεῖται *μακεδονιάρχης καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων*, εἰς τὸν τῆς συζύγου του ὅμως μόνον *μακεδονιάρχης*. Εἶναι προφανὲς ὅτι ὁ δευτέρως τίτλος παρελείφθη διὰ λόγους συντομίας, ὅπως ἐν παρομοίᾳ περιπτώσει καὶ εἰς τὸν Αὐρ. Δημοκρατιανὸν Κόρραγον καὶ εἰς τὸν ἀρχιερέα Τι. Κλαύδιον Διογένην. Μαρτυρία τις πρὸς καθορισμὸν τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. Αὐρ. Κασσιανοῦ εἰς τὸ κείμενον καὶ τῶν δύο βωμῶν δὲν ὑπάρχει. Ἐὰν λάβωμεν ὅμως ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ βωμοὶ τῆς Βεροίας, τῶν ὁποίων αἱ ἐπιγραφαὶ ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸν Arch. Anzeiger τοῦ 1942, ἐξικνοῦνται μέχρι τῶν μέσων τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος, πρὸς δὲ ὅτι τὸ ὄνομα Μ. Αὐρήλιος εἶναι συνηθέστατον μετὰ τὸ edictum τοῦ Καρακάλλα (212 μ.Χ.), πρέπει νὰ τοποθετήσωμεν μὲ ἀρκετὴν πιθανότητα τὴν δρᾶσίν του ὄχι πρὸ τοῦ πρώτου τετάρτου τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος.

Εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Θεσσαλονίκης, δημοσιευθεῖσαν πρὸ ἡμίσεος σχεδὸν αἰῶνος,³ μνημονεύεται κάποιος Μ. Aurel(ius) Cassianus, v(ir) e(gregius) praeses(=διοικητῆς) prov(inciae) Malvensis, καὶ οἱ δύο υἱοὶ του, Μ. Aurel(ius) Cassianus καὶ Μ. Aurel(ius) Philippus.⁴ Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀνάγεται ἐπίσης εἰς τὸν 3ον μ.Χ. αἰῶνα. Ποία σχέσις ὑπάρχει μετὰ τοῦ Μ. Αὐρ. Κασσιανοῦ, τοῦ μακεδονιάρχου, καὶ τῶν Cassiani τῆς ἐπιγραφῆς τῆς Θεσσαλονίκης δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἐξακριβωθῇ. Πάντως ταύτισίς του μετὰ τὸν Μ. Aurel. Cassianus, τὸν διοικητὴν τῆς Dacia Malvensis,⁵ δὲν εἶναι πιθανή.

5. Δομίτιος Εὐρύδικος. Εἶναι γνωστὸς ἐκ δύο ἐπιγραφῶν διαφόρου προελεύσεως. Ἡ μία εὐρέθη ἐν Βεροίᾳ καὶ ἀνήκει εἰς βωμὸν, τὸν ὁποῖον ἰδίᾳ δαπάνῃ μετ' ἀπόφασιν τοῦ ἐπαρχιακοῦ συμβουλίου ἀνήγειρεν αὐτὸς ὁ Δομίτιος Εὐρύδικος πρὸς τιμὴν τοῦ νομομαθοῦς Λικινίου Ρουφείνου, ἐπει-

¹ A. A., 57 (1942). σ. 175, ἀρ. 3 καὶ εἰκ. 40 (σ. 179): Ἐπιγραφὴ τῆς τῆς κοινῆς | Μακεδόνων | Μᾶρκ(ον) Αὐρήλι(ον) | Κασσιανόν τόν | μακεδονιάρχην | καὶ ἀγωνοθέτην τοῦ κοινοῦ | τῶν Μακεδόνων.

² A. A., ἐ.ἀ., σ. 178, ἀρ. 17 καὶ εἰκ. 47 (σ. 182): Ἐπιγραφὴ τῆς τῆς κοινῆς | Μακεδόνων | Γαίαν Ἰουλίαν | Κασσιανὴν | τὴν ἀρχιέρειαν | γυναῖκα | Μ(άρκου) Αὐρηλίου | Κασσιανοῦ | τοῦ μακεδονιάρχου.

³ M o r d t m a n n, AEM 17 (1894), σ. 117, ἀρ. 1=D e s s a u, ἀρ. 9009= Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, Ἀλήθεια 23 Σεπτεμβρίου 1906, ἀρ. 19: B(onum) f(actum) (ἢ Bona fortuna) | M(arcum) Aurel(ium) Cassi|anum, v(irum) e(gregium) praelidem prov(inciae) Daciae | Malvensis, patrem | karissimum | M(arci) Aurel(ii) Philippus et Cassi|anus trib(unus) coh(ortis) I | F(laviae) m(iliariae) Bryttonum | Malvensis.

⁴ Βλ. PIR² I, ἀρ. 1476.1477.1574.

⁵ Βλ. F l u s s, RE XIV, 927 ἐν λ. Maluese.

δὴ εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς φορολογίας (*συντελείας*)¹ τῶν Θεσσαλῶν συνηγόρησεν ὑπὲρ τῆς ἐπαρχίας.² Ἡ δὲ ἄλλη (ἐπὶ μαρμαρινῆς βάσεως) εὐρέθη ἐν Βελβενδῷ καὶ ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Κ. Παπακωνσταντίνου πλημμελῶς εἰς τὴν ἡμερησίαν ἐφημερίδα τῆς Κοζάνης «Λαϊκὸς ἀγών» τῆς 25ης Φεβρουαρίου 1934, κατόπιν δὲ μετὰ προσωπικὴν ἐξέτασιν τοῦ λίθου (1937), ἐφ' οὗ ἦτο κεχαραγμένη ἡ ἐπιγραφή, ὑπὸ τοῦ Ch. Edson, Harv. Theol. Rev. 21(1948), σ. 196 ὡς ἀκολούθως: *Δομίτιος. Εὐρύδικος | ὁ μακεδονιάρχος | καὶ ἀρχιερεὺς κα(ι) πρεσβυτεράρχης τῶν Ὀλυμπίων καὶ ἱεροφάντη[ς].*³

Ὅπως βλέπομεν, ὁ Δομίτιος Εὐρύδικος ὑπῆρξεν ὄχι μόνον μακεδονιάρχης, ἀλλὰ καὶ ἀρχιερεὺς καὶ πρεσβυτεράρχης τῶν Ὀλυμπίων⁴ καὶ ἱεροφάντης. Ἐκ τῶν ἀξιωμάτων αὐτῶν τὸ μὲν τοῦ μακεδονιάρχου, τοῦ πρεσβυτεράρχου τῶν Ὀλυμπίων καὶ πιθανώτατα τοῦ ἱεροφάντου ἀνήκον ἢ εἶχον σχέσιν μὲ τὸ κοινόν, ἢ ἀρχιερωσύνη ὅμως δέον νὰ ἀναχθῆ μᾶλλον εἰς τοπικὴν τινα λατρείαν. Τὸ πλῆθος τῶν ἀξιωμάτων του, ἐπαρχιακῶν τε καὶ δημοτικῶν, δεικνύει τὴν ἐξέχουσαν θέσιν, τὴν ὁποίαν οὗτος εἶχεν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ.

Πρὸς καθορισμὸν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ὑπάρχουν δύο ἀσφαλεῖς μαρτυρίαι, ἡ μνεῖα τῶν Ὀλυμπίων, δηλ. τῶν ἐπαρχιακῶν ἀγώνων τῆς Βεροίας, εἰς τὴν μίαν ἐπιγραφὴν καὶ ἡ παρουσία τοῦ ὀνόματος τοῦ Λικινίου Ρουφείνου⁵ εἰς τὴν ἄλλην. Τὰ Ὀλύμπια γνωρίζομεν ὅτι καθιερώθησαν τὸ πρῶτον ἐπὶ Γορδιανοῦ Γ' τὸ 242 μ.Χ. Ὅθεν ὁ Δομίτιος Εὐρύδικος τὸ 242 τοῦλάχιστον εὐρίσκετο ἐν δράσει, ἦτο δηλ. πρεσβυτεράρχης τῶν Ὀλυμπίων. Ἡ ἐπιγραφή τῆς Βεροίας, ἔνθα ἀναφέρεται ὁ Λικίνιος Ρουφείνος, ἐπεκτείνει τὴν δράσιν του εἰς ἐποχὴν ὀλίγον προγενεστέραν. Ὁ Λικίνιος Ρουφείνος, ἐπιφανὴς νομομαθὴς τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, μᾶς εἶναι γνωστὸς καὶ ἐξ ἄλλων

¹ Παράλληλον παράδειγμα βλ. ἐν IGR IV, 1664: εἰς τὴν τῶν Τειρηνῶν συντέλειαν.

² A.A., ἔ.δ., σ. 176, ἀρ. 9 καὶ εἰκ. 42 (σ. 179), βλ. καὶ REG 55 (1942), σ. 343, ἀρ. 96. R.A. 26 (1946), σ. 217, ἀρ. 180 καὶ L. Robert, Hellenica V (1948), σ. 29: *Ἀγαθὴ τύχη | [κατὰ τὸ δόξαν τῶν] λαμπροτάτων συνελθόντων Λικινίου | Ρουφείνου τὸν ὑπατικόν, συναγορεύσαντα τῇ ἐπαρχίᾳ περὶ τῆς συντελείας τῶν Θεσσαλῶν, | Δομίτιος Εὐρύδικος | ὁ μακεδονιάρχης | ἐκ τῶν ἐαντοῦ. Τοὺς δύο ἐν ἀγκύλαις στίχους, τοὺς ὁποίους, ὡς βλέπει τις ἐπὶ τοῦ διατηρηθέντος ἀθίκτου χώρου μεταξὺ τῶν στ. 1 καὶ 4, ἐλησμόνησε νὰ χαράξῃ ἢ δι' ἄλλον τινὰ λόγον ἀφῆσεν ὁ λιθοξόος, ἀποκατέστησεν ὁ L. Robert ἐν REG, ἔ.δ. (βλ. καὶ Hellenica, ἔ.δ.).*

³ Βλ. καὶ REG 63 (1950), σ. 171 (Bull. épigr.).

⁴ Περὶ τοῦ πρεσβυτεράρχου τῶν Ὀλυμπίων βλ. κατωτέρω.

⁵ Τὸ πλῆρες ὄνομα αὐτοῦ, ὅπως μᾶς παραδίδεται ἐξ ἐπιγραφῶν τῶν Θυατείρων (IGR IV, 1214.1215.1216), εἶναι Μ. Γναῖος Λικίνιος Ρουφείνος. Περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεώς του βλ. Miltner-Berger, RE XIII, 457-58 ἐν λ. Licinius, ἀρ. 151 καὶ L. Robert, Un juriste romain dans une inscription de Beroia ἐν Hellenica V, σ. 29-34

πηγῶν. Περὶ αὐτοῦ γνωρίζομεν ὅτι ἦτο σύγχρονος καὶ μαθητῆς τοῦ νομομαθοῦς Ἰουλίου Παύλου,¹ ὅτι ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Καρακάλλα (212-217 μ.Χ.) ἔγραψεν ἑκτενὲς ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον *Regulae*² καὶ ὅτι περὶ τὸ 220 μ.Χ.³ ἐμφανίζεται εἰς τὰ Θυάτειρα, τόπον πιθανώτατα τῆς καταγωγῆς του, τιμώμενος ὑπὸ τοῦ ἀθλητοῦ Γ. Περηλίου Αὐρηλίου Ἀλεξάνδρου. Ἐξ ἄλλου ἔκ τινος ἐπιγραφῆς τῆς Θεσσαλονίκης,⁴ εἰς τὴν ὁποίαν τιμᾶται ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως Κλαυδίου Μένωνος⁵ ὡς εὐεργέτης, συνάγομεν ὅτι οὗτος ἐπὶ τινὰ χρόνον διέμεινεν ἐν Μακεδονίᾳ. Ἐπιβεβαίωσιν τούτου ἀποτελεῖ καὶ ὁ ἐν Βεροῖᾳ στηθεὶς πρὸς τιμὴν του βωμὸς. Ἄν τώρα λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι περὶ τὸ 220 μ.Χ. εὐρίσκετο ἀκόμη εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα, πρὸς δὲ ὅτι ἡ δρᾶσις τοῦ Κλαυδίου Μένωνος, μὲ τὸν ὁποῖον ἐσχετίσθη καὶ εὐηργέτησε, τοποθετεῖται τὸ πρῶτον τρίτον τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος, θὰ ἠδυνάμεθα μετὰ τινος βεβαιότητος νὰ τοποθετήσωμεν τὴν ἐν Μακεδονίᾳ διαμονὴν του κατὰ τὴν τρίτην δεκαετηρίδα τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος καὶ ἴσως περὶ τὸ 230. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οὗτος μὲν συνηγόρησεν ὑπὲρ τῆς ἐπαρχίας εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῶν Θεσσαλῶν, ὁ δὲ Δομίτιος Εὐρυδικὸς ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ μακεδονιάρχου⁶ ἐπ'

¹ Βλ. *Miltner-Berger*, ἔ.ἀ., 458.

² *O. Leneel*, *Paltingenesia juris civilis*. Lipsiae 1889, τόμ. I, 659, 2, πρβ. καὶ *L. Robert*, ἔ.ἀ., σ. 33, σημ. 5.

³ *L. Robert*, ἔ.ἀ., σ. 32 - 33. Ἡ παλαιότερα ἄποψις ἦτο ὑπὲρ μιᾶς μεταγενεστέρας ἐποχῆς, περὶ τὸ 230 μ.Χ.

⁴ Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, Ἀλήθεια 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 38.

⁵ Ὁ Κλαύδιος Μένων, ὁ ἀρχιερεὺς, ἦτο ἐν τῶν σημαντικωτέρων μελῶν, τὸ πρῶτον γνωστόν, τῆς μεγάλης ἐκ Θεσσαλονίκης οἰκογενείας τῶν Κλαυδίων, Π ε λ ε κ ί δ η ς, ἔ.ἀ., σ. 49 - 51.

⁶ Εἰς τὸ μνημεῖον ἀναγράφεται ἀπλῶς τὸ ὄνομα τοῦ Δομιτίου Εὐρυδικοῦ μὲ τὸν τίτλον ὁ μακεδονιάρχης, δὲν ὑπάρχει δὲ χαρακτηρισμὸς τις δεικνύων προσωπικόν τινὰ δεσμὸν αὐτοῦ μετὰ τοῦ τιμωμένου, συνήθης εἰς τὰ τοιοῦτου εἶδους τιμητικὰ μνημεῖα, ὡς τὸν συγγενῆ, τὸν φίλον, τὸν εὐεργέτην, τὸν πάτρωνα καὶ εὐεργέτην κ.τ.τ. (βλ. π.χ. *BSA* 18 (1911/12), σ. 148-49, ἀρ. 7. Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, Ἀθηνᾶ 15 (1903), σ. 35, ἀρ. 1, καὶ Ἀλήθεια, ἔ.ἀ., ἀρ. 3.6.8.11.13.14.15.21.22.23.24.25.26.31.35.38.41. Π ε λ ε κ ί δ η ν, ἔ.ἀ., σ. 51 κέ., ἀρ. 2.3.3α. *BCH* 60 (1936), σ. 43, ἀρ. 2. *A.A.*, ἔ.ἀ., ἀρ. 2. 4.6.22.25.27). Ἄν τοιαύτη σχέσις ἢ δεσμὸς ὑπῆρχε μετὰ τοῦ Δικινίου Ρουφείνου καὶ τοῦ Δομιτίου Εὐρυδικοῦ, ἀναμφιβόλως ὁ τελευταῖος δὲν θὰ ἀπέφευγε νὰ τὸν δηλώσῃ εἰς τὸ μνημεῖον, τοσοῦτ' ἄλλο καθ' ὅσον ὁ τιμώμενος ἐν αὐτῷ δὲν ἦτο ἀσημὸς τις, ἀλλ' ἐξέχουσα προσωπικότης ἐν τῷ ρωμαϊκῷ κράτει. Μᾶλλον λοιπὸν οὗτος τὸ μνημεῖον ἔστησε δι' ἰδίων ἐξόδων ὄχι ἐκ προσωπικοῦ δεσμοῦ πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ μακεδονιάρχου, τοῦ προέδρου τοῦ κοινοῦ, τοῦ τιμῶντος τὸν ἄνδρα καὶ ἐξυπηρετηθέντος ὑπ' αὐτοῦ. Παρόμοια παραδείγματα ἐξ ἄλλων κοινῶν ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων δὲν λείπουν. Ὁ λυκιάρχης Μ. Αὐρήλιος Διονύσιος ἔστησε κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους (μετὰ τὸ 244 μ.Χ.) βωμὸν μετ' ἀπόφασιν τοῦ κοινοῦ τῶν Λυκίων (*τῷ κοινῷ δόγματι τοῦ λαμπροτάτου τῶν Λυκίων ἔθνους*) πρὸς τιμὴν τοῦ ὠρδιναρίου ὑπάτου καὶ ἀνθυπάτου

εὐκαιρίᾳ τοῦ γεγονότος αὐτοῦ ἔστησεν ἰδίᾳ δαπάνη πρὸς τιμὴν του τὸν ἐν Βεροίᾳ βωμόν. Προγενεστέρα τοῦ 220 μ.Χ. τοποθέτησις δὲν φαίνεται πιθανή, ἐπειδὴ θὰ ἔπρεπε τότε νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ ὕπατον ἀξίωμα τοῦ μακεδονιάρχου ὁ Δομίτιος Εὐρύδικος ἔλαβεν εἴκοσι καὶ πλέον ἔτη, προτοῦ γίνῃ πρεσβυτεράρχης τῶν Ὀλυμπίων. Κατὰ ταῦτα τὴν δρασίῃν του θὰ ἠδυνάμεθα νὰ τοποθετήσωμεν ὡς ἔγγιστα εἰς τὸ δεύτερον τέταρτον τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος.

Πότε ἔλαβε τὰ ἄλλα δύο ἀξιώματα, ἤτοι τὴν ἀρχιερωσύνην καὶ τὴν ἱεροφαντίαν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῇ, καθ' ὅσον εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Βελβενδοῦ ἡ ἀναγραφὴ τῶν τίτλων γίνεται ὄχι κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν, ὡς δεικνύει ἡ πρόταξις τοῦ τίτλου τοῦ μακεδονιάρχου, ἀλλὰ βάσει τοῦ βαθμοῦ ἐνὸς ἐκάστου ἀξιώματος. Ἀπὸ τὴν ἐπιγραφὴν δὲ τῆς Βεροίας, ἔνθα μόνον ὁ τίτλος τοῦ μακεδονιάρχου ἀναγράφεται, δὲν ἤμποροῦμεν ἀσφαλῶς νὰ συμπεράνωμεν ὅτι οὗτος δὲν εἶχεν ἀποκτήσει μέχρι τότε ἄλλο ἀξίωμα, καθ' ὅσον ἤρκει ἡ ἀναγραφὴ ἐνταῦθα μόνον τοῦ τίτλου τοῦ μακεδονιάρχου, ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ ὁποίου ἔστησεν ἰδίαις δαπάναις τὸ τιμητικὸν μνημεῖον, ὄχι δὲ καὶ ἄλλων τυχὸν προηγουμένως ἀποκτηθέντων ἀξιομάτων.

6. Ἰούλιος Ἰγγενὸς¹ καὶ ὁ υἱὸς του

7. Ἰούλιος Μάρκος εἶναι γνωστοὶ μόνον ἀπὸ μίαν μεγάλην ἐπιτύμβιον βάσιν,² τὴν ὁποίαν πρὸς τιμὴν τοῦ δευτέρου ἔστησεν ὁ υἱὸς του Ἰούλιος Νεικοπολιανός.³ Ἐν αὐτῇ τιτλοφορεῖται ὁ μὲν Ἰούλιος Ἰγγενὸς μακεδονιάρ-

τῆς Λυκίας Τιβ. Παλληνίου Ἀρμενίου Περεγρέινου, καθ' ἃ ἐν τῷ κοίνοβουλίῳ ὑπέσχετο, IGR III, 556 (=OGIS II, 568). Ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Ἀσίας Κλαύδιος Μιθριδάτης ἀνέστησεν ἀνδριάντα ἐκ τῶν ἰδίων πρὸς τιμὴν τῆς Σοσσίας Πώλλας, κόρης τοῦ γνωστοῦ ἐκ τῶν Παραλλήλων βίων τοῦ Πλουτάρχου Ρωμαίου ὑπάτου Σοσσίου Σενεκίωνος, καθὼς ἐν τῷ κοίνοβουλίῳ τῶι τῆς Ἀσίας ἐν Μιλήτῳ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ὑπέσχετο, OGIS, II, 490=MAMA VI, ἀρ. 182. Τέλος ὁ ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων Τι. Ἰούλιος [...]κράτης, ὅπως εἶδομεν, ἀνέλαβε τὴν δαπάνην τοῦ μνημείου τοῦ αὐτοκράτορος Νέρβα.

¹ Τὸ ὄνομα Ἰγγενὸς (ἐκ τοῦ λατ. Ingenus) συναντῶμεν καὶ εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Θεσσαλονίκης, Π. Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἐν Τεσσαρακονταετηρίδι τῆς καθηγεσίας τοῦ Κ. Σ. Κόντου, σ. 97 κέ., στ. 26.80. Ὁ συνδυασμὸς τῶν ὀνομάτων Iulius Ingenus (=uus) καί, μὲ τὸ praenomen, C. Iulius Ingenus, εἶναι πολὺ συνήθης εἰς τὰς ἐπιγραφάς, βλ. π.χ. D e s s a u, ἀρ. 2143.2156.2380.2763.7150. Jahresh. 23 (1926), σ. 120 - 21, ἀρ. 4 (Beibl.).

² Ἔτσι τοῦλάχιστον χαρακτηρίζει τὸ μνημεῖον ὁ ἐκδότης τῆς ἐπιγραφῆς J. R o g e r, Inscriptions de la région du Strymon. R. A. 24 (1945), σ. 40. Ὁ E d s o n, ἔ.ἀ., σ. 195, 37, πιστεύει ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ τιμητικοῦ βωμοῦ.

³ J. R o g e r, ἔ.ἀ., βλ. καὶ J.H.St. 67 (1947), σ. 111: Ἰούλιον Μάρκον | μακεδονιάρχην, | Ἰουλίῳ Ἰγγενοῦ, | μακεδονιάρχου | καὶ ἱεροφάντου | καὶ πρώτου τοῦ ἔθνονος ὄν, Ἰούλ(ιος) Νει|κοπολιανός τόν | γλυκύτατον πατέρα. | Εὐτυχῶς.

χης καὶ ἱεροφάντης, προφανῶς τοῦ κοινοῦ, καὶ πρῶτος τοῦ ἔθνους, ὁ δὲ Ἰούλιος Μᾶρκος μόνον μακεδονιάρχης. Ὁ Ἰούλιος Νεικοπολιανὸς φαίνεται ὅτι οὐδένα τίτλον εἶχε, τοῦλάχιστον μέχρι τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ μνημείου· διαφορετικὰ μὲ τὴν τιτλομανίαν τῆς ἐποχῆς δὲν θὰ ἀπέφευγε νὰ τὸν δηλώσῃ. Οἱ Ἰούλιοι αὐτοί, ὅπως καὶ οἱ Κλαύδιοι Μένωνες, οἱ Μαρεινιανοὶ Φίλιπποι καὶ οἱ Σιλβανοί, φαίνεται ὅτι ἀνήκον εἰς τὰς εὐγενεῖς καὶ εὐπόρους ἐκεῖνας οἰκογενεῖας τῆς Μακεδονίας, τῶν ὁποίων τὰ μέλη πολλάκις ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν ἐλάμβανον ἀξιώματα τοῦ κοινοῦ ἢ τῆς δημοτικῆς διοικήσεως. Ἡ οἰκογένειά των, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ ἐπιτύμβιον εὐρέθη εἰς χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας (Κοπάτσι - Βέργη), πρέπει νὰ κατήγето ἐκ μιᾶς τῶν πόλεων τῆς περιοχῆς αὐτῆς, ἴσως ἐκ τῆς ἀρχαίας Βέργης. Πότε οἱ μακεδονιάρχαι αὐτοὶ ἔδρασαν, οὔτε ἐκ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπιγραφῆς οὔτε ἄλλοθεν ἠμποροῦμεν νὰ συμπεράνωμεν τι τὸ θετικόν.

8. Κλαύδιος Λυσίμαχος. Γνωστὸς μόνον ἀπὸ τὸν βωμόν, τὸν ὁποῖον πρὸς τιμὴν του ἔστησεν μετ' ἀπόφασιν τοῦ συνεδρίου ὁ ἀνεψιὸς του Πρεῖσκος Νικόλαος Ἀντίγονος.¹ Τὸν χρόνον δράσεως καὶ αὐτοῦ δὲν δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν.

9. Κλαύδιος Μένων. Κατήγето ἐκ μητρὸς, τῆς Κλαυδίας Ρουφρίας Εὐβούλης, ἀπὸ τὴν ἀριστοκρατικὴν ἐκ Θεσσαλονίκης οἰκογένειαν τῶν Κλαυδίων.² Ἦτο υἱὸς τοῦ ἀνθυπάτου καὶ ὑπάτου Κ(οίντου) Οὐαλερίου Ρουφρίου Ἰούστου³ καὶ ἔγγονος τοῦ ἀρχιερέως Κλαυδίου Μένωνος, τοῦ πρώτου μνημονουομένου εἰς τὰς ἐπιγραφὰς Κλαυδίου. Ἐκ τῶν πολλῶν μνημείων (ἐν ὄλφ 9),⁴ τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐπιφανῆ αὐτὴν οἰκογένειαν, εἰς δύο μόνον μνημονεύεται τὸ ὄνομα τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος Κλαυδίου Μένωνος. Εἶναι δύο βωμοί, οἱ ὁποῖοι ἔστηθησαν πρὸς τιμὴν τοῦ υἱοῦ του Κλαυδίου (Ρουφρίου) Πλωτείνου, ὁ μὲν εἰς ὑπὸ τῶν συνέδρων,⁵ ὁ δὲ ἄλλος ὑπὸ τῆς πόλεως Θεσ-

¹ Ἡ ἐπιγραφὴ ἐν Α.Α., ἔ.ἀ., σ. 175, ἀρ. 2, ἐξεδόθη πλημμελῶς, παραλείφθεντος τοῦ δευτέρου ὀνόματος τοῦ μακεδονιάρχου «ΛΥΣΙΜΑΧΟΝ». Παραθέτομεν ταύτην διωρθωμένην: Κατὰ τὸ δόξαν | τοῖς συνέδροις | Κλαυδιον Λυσίμαχον τὸν μακεδονιάρχην | Πρεῖσκος Νεικόλαος Ἀντίγονος τὸν θεῖον. Βλ. καὶ Μακεδονικά 2 (1941 - 52), σ. 627, σημ. 2.

² Περὶ τῆς οἰκογενείας αὐτῆς βλ. Π ε λ ε κ ι δ η ν, σ. 49 - 51.

³ Περὶ τοῦ Κ. Οὐαλερίου Ρουφρίου Ἰούστου βλ. N a g e l, RE 2R I, 1202 ἐν λ. Rufrius, ἀρ. 2, περὶ δὲ τῆς συγγενείας του μετὸς Κλαυδίου Π ε λ ε κ ι δ η ν, σ. 50. Τὸ πραενομεν αὐτοῦ δέον νὰ ἀναγνωσθῆ Κ(οίντος) καὶ ὄχι Κ(λαύδιος) ὡς ὑπὸ Π. Π α π α γ ε ω ρ γ ι ο υ, ἔ.ἀ., ἀρ. 13, καὶ ἄλλων, παρασυρθέντων ὑπ' αὐτοῦ.

⁴ Δ ἡ μ ι τ σ α ς, ἀρ. 378. 379. Π α π α γ ε ω ρ γ ι ο υ, Ἀλήθεια, ἔ.ἀ., ἀρ. 2. 13.35.38, Θεσσαλ. κατεσφρ. βιβλ. σ. 8, ἀρ. 35. Π ε λ ε κ ι δ η ς, σ. 48-49, ἀρ. 1. C h, E d s o n, ἔ.ἀ., σ. 197, 46.

⁵ Ὁ βωμὸς οὗτος εὐρίσκετο ἄλλοτε εἰς τὸν νάρθηκα τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου τοῦ χωρίου Μπρασιάτες παρὰ τὴν Βέργειαν. Τὸ κείμενον

σαλονίκης.¹ Ἐξ αὐτῶν μανθάνομεν ὅτι ὁ Κλαύδιος ἐκτὸς τοῦ ἀξιώματος τοῦ μακεδονιάρχου ἔλαβε καὶ τὸ τοῦ ἱεροφάντου. Γεννᾶται τὸ ἐρώτημα, ἂν τὸ τελευταῖον ἀνεφέρετο εἰς τὸ κοινόν, ὅπως καὶ ἡ μακεδονιαρχία του, ἢ εἶχε σχέσιν μὲ τοπικὴν τινα λατρείαν, δηλ. τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης. Τὸ ζήτημα, καθ' ὅσον γνωρίζω, μέχρι τοῦδε ἐτέθη μόνον ὑπὸ τοῦ C h. E d s o n, ἔ.ἀ., σ. 194 κέ.² Οὗτος ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἱεροφαντίαν τοῦ Κλαυδίου Μένωνος παρατηρεῖ ὅτι μαρτυρία τις δι' ἓνα ἱεροφάντην, πού νὰ συνεδέετο, ὅπως ἀπὸ τοῦ D u c h e s n e ἐπιστεύετο, μὲ τὴν λατρείαν τῶν Καβείρων εἰς τὴν Θεσσαλονικίαν, δὲν ὑπάρχει. Ἀντιθέτως παρατίθει δύο παραδείγματα ἱεροφαντῶν, τῶν γνωστῶν μακεδονιαρχῶν Ἰουλίου Ἰνγενοῦ καὶ Δομίτιου Εὐρυδίκου, οἱ ὅποιοι συνεδέοντο ὄχι μὲ τὴν τοπικὴν διοίκησιν πόλεώς τινος, ἀλλὰ μὲ τὸ κοινόν, καὶ συμπεραίνει ἐκ τούτου ὅτι ἱεροφάντης τις πρέπει νὰ εὐρίσκετο κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εἰς ἄμεσον σχέσιν μὲ τὴν ἐπαρχιακὴν αὐτοκρατορολατρείαν. Καθ' ὅμοιον τρόπον δέχεται ὅτι καὶ τοῦ Κλαυδίου Μένωνος, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ὡς μακεδονιάρχης εὐρίσκετο εἰς σχέσιν μὲ τὸ κοινόν, ὁ τίτλος τοῦ ἱεροφάντου ἀνεφέρετο εἰς τὴν ἐπαρχιακὴν ἱεροφαντίαν καὶ ὄχι εἰς ἱερωσύνην τινὰ τῆς γενετείρας του. Ἐν τούτοις ἡ περίπτωσις τούτου παρουσιάζει δυσκολίας. Ὁ τίτλος τοῦ ἱεροφάντου, τὸν ὅποιον φέρουν ὁ Ἰούλιος Ἰνγενὸς καὶ ὁ Δομίτιος Εὐρυδίκος, συνείρεται εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν μὲ τὸν τοῦ μακεδονιάρχου καὶ ἄλλους τίτλους τοῦ κοινοῦ καὶ δι' αὐτὸ ἡμποροῦμεν ἀσφαλέστερον νὰ συμπεράνωμεν περὶ τῆς σχέσεως τῆς ἱεροφαντίας τῶν πρὸς τὸ κοινόν, ἐνῶ ὁ τίτλος τοῦ ἱεροφάντου τοῦ Κλαυδίου Μένωνος σημειώνεται μόνον εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης, χωρὶς νὰ προστίθεται καὶ ὁ ἄλλος τίτλος, ὁ τοῦ μακεδονιάρχου, τὸν ὅποιον γνωρίζομεν μόνον ἀπὸ τὸν βωμῶν τῶν συνέδρων. Καὶ ὅμως τὸν τίτλον τοῦ μακεδονιάρχου ὁ Κλαύδιος Μένων πρέπει ἀσφαλῶς νὰ εἶχε κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ βωμοῦ τοῦ υἱοῦ του ὑπὸ τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης. Ὁ βωμὸς οὗτος, καθὼς προκύπτει ἐκ τῆς φράσεως τοῦ κειμένου «εἰς παραμυθίαν τοῦ πατρός», ἀνηγέρθη ὑπὸ τῆς πόλεως ἀναμφιβόλως μετὰ

του ἐδημοσιεύθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν Ἐθνικὸν Ὁδηγόν. Ἀθῆναι 1920/21, τευχ. 4, σ. 118, ἐσχάτως δὲ ὑπὸ τοῦ C h. E d s o n, ἔ.ἀ., ἐξ οὗ καὶ ἡμεῖς τὸ παρελάβομεν: *Οἱ σύνεδροι | Κλαύδιον Πλωτεῖνον υἱὸν | Κλαυδίου Μέ||νωνος τοῦ μακεδονιάρχου|ν* EK | ΠΑΙΑ... ΙΑΝ|..ΙΟΥ.... CE | Γ..... || ἐπι|μελη|θέντος [τῆς] ἀναστάσεως|ς Ἰουλιανοῦ | Μενάνδρου.

¹ Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, Ἀλήθεια 23 Σεπτεμβρίου 1906, ἀρ. 2: *Ἡ πόλις | Κλαύδιον | Ρούφριον | Πλωτεῖνον | υἱὸν Κλαυδίου Μένωνος τοῦ ἱεροφάντου, | ἔγγονον Ρουφρίου Ἰούστου τοῦ | λαμπροτάτου | ἑπαιτικοῦ | τοῖς ἑαυτῆς | τέλσιν εἰς παραμυθίαν τοῦ | πατρός.*

² Οἱ προγενέστεροι, Π ε λ ε κ ί δ η ς, σ. 49, σημ. 2, καὶ J. R o g e r, ἔ.ἀ., σ. 43, ἀπλῶς ἀνάγουν τὴν ἱεροφαντίαν τοῦ Κλαυδίου Μένωνος εἰς τὴν λατρείαν τῶν Καβείρων.

τὸν θάνατον τοῦ τιμωμένου καὶ σκοπὸν εἶχε νὰ παρηγορήσῃ τὸν πατέρα αὐτοῦ Κλαύδιον Μένωνα,¹ ἔξέχον μέλος τῆς κοινωνίας τῆς Θεσσαλονίκης, διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ υἱοῦ. Ὁ ἄλλος βωμός, τὸν ὁποῖον ἔστησαν οἱ σύνεδροι πρὸς τιμὴν τοῦ αὐτοῦ προσώπου, ἂν δὲν ἀνηγέρθη ταυτοχρόνως ἐξ αἰτίας τοῦ ἰδίου γεγονότος καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν,² ἀποκλείεται νὰ ἀνηγέρθη εἰς ἐποχὴν μεταγενεστέραν, ἀφοῦ ὁ Κλαύδιος Πλωτεῖνος δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐν τῇ ζωῇ, οὐδεὶς δὲ λόγος συνέτρεχεν, ὥστε τὸ συνέδριον νὰ τιμήσῃ ἕνα πρόσωπον μὴ ὑπάρχον πλέον ἐν τῇ ζωῇ καί, καθὼς ἡμπορεῖ τις νὰ συμπεράνῃ ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν παντὸς τίτλου καὶ εἰς τοὺς δύο βωμούς, ἄνευ προσωπικῆς ἀξίας. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ὁ βωμός οὗτος δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι μεταγενέστερος τοῦ ὑπὸ τῆς Θεσσαλονίκης στηθέντος, ὁ Κλαύδιος Μένων κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ τελευταίου εἶχεν ἤδη τὸν τίτλον τοῦ μακεδονιάρχου. Διὰ πῶτον ὁμοῦς λόγον δὲν προστίθεται εἰς τὸν βωμὸν αὐτὸν καὶ ὁ τίτλος τοῦ μακεδονιάρχου, ὅπως π.χ. εἰς τὴν μεταγενεστέραν ἐκ τῶν δύο ἐπιγραφῶν τοῦ Δομιτίου Εὐρυδίκου; Ἐὰν δὲ ὑποτεθῇ ὅτι ὁ τίτλος τοῦ ἱεροφάντου εἶχε σχέσιν μὲ τὸ κοινόν, διατί δὲν ἐπροτιμήθη ὁ σημαντικώτερος ἐπαρχιακὸς τίτλος, ὁ τοῦ μακεδονιάρχου, ἐφ' ὅσον ἴσως διὰ λόγους συντομίας δὲν ἦτο δυνατόν καὶ οἱ δύο νὰ μνημονευθοῦν,³ ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει εἰς τὴν ἰδίαν ἐπιγραφὴν, ὅπου ἐκ τῶν δύο τίτλων τοῦ Ρουφρίου Ἰούστου, τοῦ ὑπάτου καὶ ἀνθυπάτου, τοὺς ὁποίους οὗτος εἰς ἄλλας ἐπιγραφὰς φέρει,⁴ προεκρίθη ὁ σημαντικώτερος, «τοῦ ὑπατικοῦ». Τὸ πρᾶγμα ἐξηγεῖται, νομίζω, ἂν δεχθῶμεν ὅτι ἐκάστη ἀρχὴ ἀνέγραψεν ἐπὶ τοῦ οἰκείου βωμοῦ τὸν τίτλον ἐκείνον, τὸν ὁποῖον παρ' αὐτῇ ἀπέκτησεν ὁ Κλαύδιος Μένων, δηλ. οἱ σύνεδροι τὸν τοῦ μακεδονιάρχου, ἢ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης τὸν τοῦ ἱεροφάντου. Ἡ ἱεροφαντία λοιπὸν τοῦ Κλαυδίου Μένωνος ἔχει σχέσιν μᾶλλον μὲ τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης παρὰ μὲ τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων.

Ἄμεσος μαρτυρία περὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ μακεδονιάρχου αὐτοῦ εἰς τὰς δύο ἐπιγραφὰς δὲν ὑπάρχει. Ἡμποροῦμεν ὁμοῦς ἐμμέσως ἐκ τῶν ἄλλων ἐπι-

¹ Παρόμοια παραμυθητικὰ μνημεῖα, ἐκ Θεσσαλονίκης προερχόμενα, βλ. Π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἔ.ἀ., ἀρ. 7 καὶ 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 32. Περὶ τῆς δημοσίας παραμυθίας, τὴν ὁποῖαν συχνὰ συναντῶμεν εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς ἀρχαιότητος βλ. L. R o b e r t, Hellenica III (1946), σ. 15 · 17.

² Τὸ κείμενον τοῦ βωμοῦ αὐτοῦ παρουσιάζει μεγάλην ὁμοιότητα μὲ τὸν βωμὸν, τὸν ὁποῖον ἔστησεν ἡ πόλις Θεσσαλονίκη. Δυστυχῶς τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ κειμένου, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἀνεγράφετο ὁ λόγος τῆς ἀνεγέρσεως εἶναι τόσο κατεστραμμένος, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ ἡ συμπλήρωσις του.

³ Παραδείγματα ἐπιγραφῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἀναγράφεται διὰ λόγους συντομίας ὁ σημαντικώτερος τῶν τίτλων ἀξιοματούχου τινὸς τοῦ κοινοῦ, παραλείπονται δὲ οἱ ἡττονος ἀξίας, δὲν σπανίζουσιν, βλ. π.χ. Δ ή μ ι τ σ α ν, ἀρ. 812, ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὴν ὑπ' ἀρ. 811. Α.Α., ἔ.ἀ., ἀρ. 3, ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὴν ὑπ' ἀρ. 17.

⁴ Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἔ.ἀ., ἀρ. 13. 35.

γραφῶν, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Κλαυδίων, νὰ συμπεράνωμεν περὶ αὐτῆς κατὰ προσέγγισιν. Γνωρίζομεν ὅτι ὁ πάππος του Κλαύδιος Μένων, ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ ὁ πατὴρ του Ρούφριος Ἰουῆτος ἦσαν σύγχρονοι τοῦ ἐπιφανοῦς νομομαθοῦς Λικινίου Ρουφείνου, ὁ ὁποῖος, ὅπως εἴδομεν, εὗρισκετο εἰς τὴν Μακεδονίαν κατὰ τὴν τρίτην δεκαετηρίδα τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος. Συνεπῶς ἡ δρασίς τοῦ Κλαυδίου Μένωνος, τοῦ μακεδονιάρχου, δύναται νὰ τοποθετηθῇ τοῦλάχιστον κατὰ τὸ δεύτερον τρίτον τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος.

10. Τιβ(έριος) Κλαύδιος Πρεῖσκος. Γνωστὸς ἀπὸ τὸν βωμὸν τῆς κόρης του Τιβ(ερίας) Κλ(αυδίας) Κο(ι)ντιανῆς, τὸν ὁποῖον πρὸς τιμὴν τῆς ἔστησε μετ' ἀπόφασιν τοῦ ἐπαρχιακοῦ συνεδρίου ἢ μήτηρ της Φλαβία Ἰσιδώρα.¹ Ἐν αὐτῇ οὗτος τιτλοφορεῖται ἀπλῶς *μακεδονιάρχης* καὶ ἡ σύζυγός του *μακεδονιάρχισσα*. Ἡ κόρη οὐδένα τίτλον φέρει.

Χρονολόγησις τῆς ἐπιγραφῆς δὲν εἶναι δυνατῆ.

11. Μαρειανὸς² Φίλιππος. Τοῦτον, καθὼς καὶ τὴν μεγάλην ἐκ Θεσσαλονίκης οἰκογένειαν τῶν Μαρεινιανῶν Φιλίππων, γνωρίζομεν μόνον ἐκ δύο ἐπιγραφῶν, αἱ ὁποῖαι ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ Πελεκίδου εἰς τὸ ἐπανειλημμένως μνημονευθὲν ἔργον του «Ἀπὸ τὴν πολιτεία κλπ.», σ. 56, ἀρ. 9, καὶ σ. 62, ἀρ. 19. Εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν, τὴν παλαιότεραν (219 μ.Χ.), ὁ Μαρεινιανὸς Φίλιππος τιτλοφορεῖται μόνον *μακεδονιάρχης*, εἰς τὴν μεταγενεστέραν (μετὰ τὸ 249 μ.Χ.) φέρει πλὴν τοῦ ἀνωτέρω τίτλου καὶ τὸν τοῦ ἀρχιερέως. Ἡ ἀρχιερωσύνη του, τὴν ὁποίαν οὗτος ἔλαβε προφανῶς μεταξὺ τοῦ 219 καὶ 249 μ.Χ., ἔχει σχέσιν μὲ τὴν τοπικὴν λατρείαν, δηλ. τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης, καὶ ὄχι μὲ τὴν ἐπαρχιακὴν αὐτοκρατορολατρείαν.³ Ἡ σύζυγός του Φλαβιανὴ Νεπωτιανὴ ὑπῆρξε καὶ αὕτη *μακεδονιάρχισσα*.

12. Π(όπλιος) Μέμ(μιος) Κυῖντιανὸς Καπίτων. Γνωστὸς μόνον ἀπὸ ἓνα βωμὸν τῆς Βεροίας, τὸν ὁποῖον πρὸς τιμὴν του ἔστησαν μετ' ἀπόφασιν τοῦ ἐπαρχιακοῦ συνεδρίου ἢ σύζυγός του Ἰουλ(ία)⁴ Λυσιμάχη καὶ

¹ A.A., ἔ.ἀ., σ. 176, ἀρ. 7 καὶ εἰκ. 41: Κατὰ τὸ δόξαν | τῷ λαμπροτάτῳ | συνεδρίῳ Τιβ(ερίαν) Κλ(αυδίαν) | Κο(ι)ντιανῆν Τιβ(ερίου) Κλ(αυδίου) | Πρεῖσκου τοῦ μακεδονιάρχου καὶ | Φλαβίας Ἰσιδώρας | τῆς μακεδονιαρχίσσης θυγατέτρα ἢ μήτηρ.

² Τὸ ὄνομα εἰς τὴν Μακεδονίαν φέρει μόνον ὁ μακεδονιάρχης αὐτὸς καὶ δύο ἄλλα μέλη τῆς οἰκογενείας του. Ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ μακεδονικῇ ἐπιγραφῇ ἀπαντᾷ.

³ Κατὰ τὸν Πελεκίδην, σύμφωνα μὲ τὴν θεωρίαν του περὶ τοῦ ἀρχιερέως τῆς Θεσσαλονίκης τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων (σ. 78 - 79), ἡ ἀρχιερωσύνη τοῦ Μαρεινιανοῦ Φιλίππου πρέπει νὰ εἴχε σχέσιν μὲ τὴν τοπικὴν αὐτοκρατορολατρείαν.

⁴ Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν ἀναγινώσκομεν σαφῶς «ΙΟΥΑ Λυσιμάχη», τὸ ὄνομα ὁμοῦς ΙΟΥΑ οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ, οὔτε δὲ ἐτυμολογικῶς δύναται νὰ ἐξηγηθῇ. Ἐχω τὴν γνώμην ὅτι πρόκειται ἀπλῶς περὶ λάθους τοῦ χαρακτοῦ, ὁ ὁποῖος ἀντὶ τοῦ συντετημένου τύπου ΙΟΥΑ τοῦ ὀνόματος Ἰουλία, ὁ ὁποῖος θὰ ὑπῆρχεν εἰς τὸ δοθὲν αὐτῷ χειρόγραφον, ἔγραψεν ΙΟΥΑ. Ἡ σύγχυσις δύο προσομοιαζόντων γραμμάτων

τὰ τέκνα του Κυϊντιανῆ Ἀλεξάνδρα καὶ Κυϊντιανὸς Καπίτων.¹ Εἰς τὸν βωμὸν οὗτος δὲν τιλοφορεῖται μακεδονιάρχης, ἢ σχέσις του ὅμως πρὸς τὴν μακεδονιαρχίαν δηλοῦται διὰ τῆς φράσεως ἐν προβολαῖς μακεδονιαρχικαῖς γενόμενον (περὶ αὐτοῦ ἔγινε λόγος ἀνωτέρω).

Εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Κυϊντιανῶν φαίνεται ὅτι ἀνῆκε καὶ κάποιος Π. Μ. Κυϊντιανὸς Μακεδῶν,² γνωστὸς ἀπὸ τὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον πρὸς τιμὴν του ἔστησαν οἱ σύεδροι.³ Ποίαν ὅμως σχέσιν εἶχεν οὗτος μὲ τὸν Π. Μέμ. Κυϊντιανὸν Καπίτανα, δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ καθορισθῇ. Ἡ οἰκογένεια κατήγετο πιθανώτατα ἐκ Βεροίας καὶ ἴσως ἐκ τῆς Παιονίδος φυλῆς.

13. Μινίκιος Διονύσιος. Εἶναι γνωστὸς ἀπὸ δύο βωμοὺς τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀμφοτέρους ἔστησεν Αὐρηλιανὸς τις Κωστάντις μετ' ἀπόφασιν τῆς κρατίστης βουλῆς καὶ τοῦ ἱερωτάτου δήμου, τὸν μὲν ἕνα πρὸς τιμὴν τοῦ ἰδίου Μινικίου Διονυσίου, τοῦ πάτρωνος καὶ εὐεργέτου του,⁴ τὸν δὲ ἄλλον πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου αὐτοῦ Αὐρηλιανῆς Πρείσκας, τῆς εὐεργετιδὸς του.⁵ Καὶ εἰς τοὺς δύο ὁ Μινίκιος Διονύσιος φέρει τὸν τίτλον τοῦ ἀξιο-

τοῦ ἀλφαβήτου, ὅπως ἐδῶ Α καὶ Λ, δὲν εἶναι ἀσυνήθης εἰς τὰς ἐπιγραφὰς (βλ. W. L a r f e l d, Handbuch der griech. Epigraphik, τόμ. II, σ. 509). Πρβ. μακεδονικὴν ἐπιγραφὴν δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ R o b i n s o n, Inscriptions from Macedonia. ΤΑΡΑ (1938), σ. 69, ἐνθα ἀναγινώσκωμεν ΘΡΑΣΥΑΑΟΥ ἀντὶ ΘΡΑΣΥΛΑΟΥ ἢ ΘΡΑΣΥΛΛΟΥ. Τὸ ὄνομα λοιπὸν τῆς συζύγου τοῦ Π. Μεμ. Κυϊντιανοῦ δέον νὰ ἀναγνωσθῇ Ἰουλίᾳ Λυσιμάχη. Τὸν αὐτὸν συνδυασμὸν ὀνομάτων: Ἰουλίᾳ Λυσιμάχη συναντῶμεν καὶ εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Λυκίας τῶν αυτοκρατορικῶν χρόνων (IGR III, 500 II, 70), εἰς ἐπιγραφὴν δὲ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ Τίτον Ἰούλιον Λυσιμάχον (Π ε λ ε κ ι δ η ς, ἔ.ἀ., σ. 53, ἀρ. 5).

¹ Α.Α., ἔ.ἀ., σ. 176, ἀρ. 4: Κατὰ τὸ δόξαν | τοῖς κρατίστοις | συνέδροις Π(όπλιον) | Μέμ(μιον) Κυντιανόν Καπίτων | ἐν προβολαῖς | μακεδονιαρχικαῖς γενόμενον | Ἰουλ. (παραδίδεται ΙΟΥΑ) Λυσιμάχη | τὸν ἄνδρα | καὶ Κυντιανοί | Ἀλεξάνδρα | καὶ Καπίτων | τὸν πατέ[ρα].

² Τὸ ὄνομα Μακεδῶν δὲν εἶναι ἐθνικόν, ἀλλὰ κύριον ὄνομα. Ἡ χρῆσις τούτου ὡς κυρίου ὀνόματος, ἰδιαίτερος ὡς cognomen, εἶναι συνηθεστάτη ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ. Οὕτως ἐκ Μακεδονίας γνωρίζομεν κάποιον Τ. Αὔλιον Γεμείνιον Μακεδόνα (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἀρ. 30=SEG 2, ἀρ. 410), Μακεδόνα τινὰ συμμύστην τοῦ θιάσου τῶν Ἀσιανῶν (C h. E d s o n, ἔ.ἀ., σ. 154, 1) κ.ἀ. (βλ. Δ ή μ ι τ σ α ν, 53.284.296.1412), ἐξ Ἀσίας κάποιον Αὐρ. Θεσσαλὸν Μακεδῶνα (sic) (IGR IV, 619), ἐκ Γαλατίας Π. Αἴλιον Μακεδόνα (IGR III, 184), ἐκ Ρώμης Μ. Αὐρήλιον Μακεδόνα (IGR I, 220), ἐκ Λυκαονίας Π. Αἴλιον Μακεδόνα (SEG 6, ἀρ. 426). Περὶ τῆς χρήσεως τοῦ ὀνόματος βλ. J u d e i c h, Altertümer von Hierapolis (1898), ἀρ. 153 καὶ 255.

³ Α.Α., ἔ.ἀ., σ. 176, ἀρ. 11 καὶ εἰκ. 44.

⁴ Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἔ. ἀ., ἀρ. 21: Ἀγαθῆι τύχη· | Κατὰ τὸ δόξαν τῆς κρατίστης βουλῆς καὶ τῆς ἱερωτάτου δήμου | Μινίκιον Διονύσιον | τὸν ἀξιολογώτατον | μακεδονιαρχὴν | Αὐρηλιανὸς Κωστάντις | τὸν πάτρωνα καὶ εὐεργέτην. | Εὐτυχῶς.

⁵ Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἔ.ἀ., ἀρ. 8: Ἀγαθῆι τύχη· | Κατὰ τὰ δόξαντα τῆς

λογωτάτου μακεδονιάρχου. Ἡ σύζυγός του ἐπίσης τιλοφορεῖται ἀξιολογωτάτη, δὲν ἔχει ὅμως ἀξίωμά τι. Ἀπὸ τὴν χρῆσιν τοῦ ἐπιθέτου ἀξιολογωτάτος φαίνεται ὅτι οὗτος ἔδρασε ὄχι πρὸ τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος.

14. Δ(εὐκίος) Σεπίμιος Ἰνστειανὸς¹ Ἀλέξανδρος. Γνωστὸς μόνον ἀπὸ τὸν βωμόν, τὸν ὁποῖον πρὸς τιμὴν του ἔστησεν ἡ σύζυγός του Αἰλία Ἀλεξάνδρα μετ' ἀπόφασιν τῆς βουλῆς (τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης).² Εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων μακεδονιαρχῶν, οἱ ὁποῖοι φέρουν τὸν τίτλον μακεδονιαρχῆς καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ (τῶν) Μακεδόνων. Ἡ σύζυγός του Αἰλία Ἀλεξάνδρα εἶναι γνωστὴ καὶ ἀπὸ δύο ἄλλους βωμούς, τοὺς ὁποίους ἡ ἰδία ἔστησε μετ' ἀπόφασιν πάλιν τῆς βουλῆς, τὸν μὲν ἕνα πρὸς τιμὴν τοῦ πάππου της Αἰλίου Κατινίου Λέοντος,³ τὸν δὲ ἄλλον πρὸς τιμὴν τοῦ ἀδελφοῦ της Αἰλίου Κατινίου Λέοντος, τοῦ νέου.⁴ Ὁ τίτλος τῆς ἀρχιερείας, τὸν ὁποῖον φέρει καὶ εἰς τοὺς τρεῖς βωμούς, ἔχει σχέσιν μὲ τὴν τοπικὴν λατρείαν τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης καὶ ὄχι μὲ τὴν αὐτοκρατορολατρείαν τοῦ κοινοῦ. Τὸ πλῆθος τῶν ἀξιωματῶν, τὰ ὁποῖα ἐν τῇ πόλει ἔλαβεν ὁ πάππος

κρατίστη βουλῆ καὶ τῷ ἱερωτάτῳ δήμῳ | Ἀθηλιανὴν Πρείσκαν | τὴν ἀξιολογωτάτην | γυναῖκα Μινικίου | Διονυσίου τοῦ ἀξ(ιολογωτάτου) | μακεδονιάρχου Ἀθηλιανὸς Κωστάνυς | τὴν εὐεργέτην. | Ἐπιχωῶς (sic).

¹ Τὸ ὄνομα εἰς τὰς διαφόρους ἐκδόσεις τῆς ἐπιγραφῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν ἔχει ἀποδοθῆ πιστῶς (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἔ.ἀ., ἀρ. 22: Ἰνσειανόν, REG 20(1907), σ. 70: Inteianus. Π ε λ ε κ ί δ η ν, ἔ.ἀ., σ. 76, 6: Ἰνσειανόν), ἀν καὶ ἐπὶ τοῦ λίθου εἶναι σαφῶς κεχαραγμένον ΙΝΣΤΕΙΑΝΟΝ (πρβ. μεταγενεστέραν ὀρθὴν διόρθωσιν τοῦ Π. Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ ἐν Θεσσαλ. κατεσφρ. βιβλ., σ. 1, σημ. 1, καὶ σ. 3, ἀρ. 3).— Καθ' ὅσον γνωρίζω, τὸ ὄνομα δὲν ἀπαντᾷ ἀλλαχοῦ. Εἰς τὸν Τερέντιον Οὐάρωνα, l. 1. V, 52 (ἔκδ. Roland G. Kent) ὑπάρχει «vicus INSTEIANUS», ἀλλ' ὁ τύπος οὗτος προήλθεν ἐκ μεταγενεστέρων, οὐχὶ ὀρθῆς, διορθώσεως τοῦ «vicus INSTELANUS» (βλ. W. S c h u l z e, Geschichte der lat. Eigennamen, σ. 182, 2). Τὸ ὄνομα, φαίνεται, ἔχει σχέσιν μὲ τὸ λατ. Insteius, τὸ ὁποῖον εἶναι συνηθέστατον (παραδείγματα ἐν RE IX, 1562/3). Εἰς τὰς μακεδονικὰς ἐπιγραφὰς τοῦτο ἀπαντᾷ ἀπαξ ἐν Βεροῖα, A. A., ἔ.ἀ., ἀρ. 6: Μᾶρκον Ἰνστέιον Τουρκουᾶτον, καὶ τρεῖς ἐν Δερριόπῳ, Spomenik, ἔ.ἀ., ἀρ. 388, στ. 69/70. 71. 101.

² Ὁ βωμὸς σήμερον εὐρίσκεται τοποθετημένος εἰς τὸ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον Θεσσαλονίκης. Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει οὕτως: Δ(όγματι) Β(ουλῆς)· | Αἰλία Ἀλεξάνδρα ἡ ἀρχιερεῖα | Δ(εὐκίον) Σεπίμιον Ἰνστειανόν Ἀλέξανδρον τὸν | μακεδονιαρχὴν | καὶ ἀγωνοθέτην | τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων τὸν ἑαυτῆς | ἄνδρα. Τὸ ἀρχικὸν γράμμα τοῦ praenomen Δ(εὐκίος) στ. 4 εἰς οὐδεμίαν ἐκ τῶν ἐκδόσεων τῆς ἐπιγραφῆς σημειώνεται (βλ. π.χ. Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἔ.ἀ., τοῦ ἰ δ ί ο υ, Θεσσαλ. κατεσφρ. βιβλ., σ. 3, ἀρ. 3. T a f r a l i, ἔ.ἀ., σ. 37, σημ. 2 III. Π ε λ ε κ ί δ η ν, ἔ.ἀ., σ. 76, 6). Ἐν τοῦτοις τοῦτο διακρίνεται σαφῶς ἐπὶ τοῦ λίθου.

³ Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἔ.ἀ., ἀρ. 40, βλ. καὶ Θεσσαλ. κατεσφρ. βιβλ., σ. 5, ἀρ. 17, καὶ Π ε λ ε κ ί δ η ν, σ. 75, σημ. 1.

⁴ Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἀρ. 36, βλ. καὶ Θεσσαλ. κατεσφρ. βιβλ. σ. 5, ἀρ. 18, καὶ Π ε λ ε κ ί δ η ν, σ. 77, σημ. 3.

(ἀρχιερεὺς, ἀγωνοθέτης, γυμνασίαρχος καὶ ἄρξας δις τὴν πρώτην ἀρχήν, δηλ. τὴν πολιταρχίαν¹) καὶ ὁ ἀδελφός της (γυμνασίαρχος καὶ βουλευτής), δεικνύει ὅτι οἱ Κατίνιοι, μὲ τοὺς ὁποίους ὁ μακεδονιάρχης Λ. Σεπτίμιος Ἰνστειανὸς Ἀλέξανδρος συνεδέθη δι' ἐπιγαμίας, ἀνήκον εἰς ἐπιφανῆ τῆς Θεσσαλονίκης οἰκογένειαν. Ἡ διαδοχὴ τῆς οἰκογενείας, ὅπως μᾶς παρουσιάζεται εἰς τοὺς ἀνωτέρω βωμούς, ἔχει ὡς ἑξῆς :

Α. Κατίσιος Λέων, ὁ πάππος

|
ἀγνωστος υἱὸς (ἴσως καὶ αὐτὸς Α. Κατίσιος)

|
Αἴλιος Κατίσιος Λέων, νέος Αἴλια Ἀλεξάνδρα~Λ. Σεπτίμιος
Ἰνστειανὸς Ἀλέξανδρος.

Ἀσφαλῆ τεκμήρια χρονολογήσεως τῆς μακεδονιαρχίας του Λ. Σεπτίμιου Ἰνστειανοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ὑπάρχουν. Πάντως ἡ παρουσία τοῦ gentilicium Αἴλιος-Αἴλια εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Κατινίων δεικνύει ὅτι πρέπει νὰ τοποθετήσωμεν αὐτὴν εἰς ἐποχὴν πολὺ μεταγενεστέραν τοῦ Ἀδριανοῦ.²

15. Σεπτίμιος Σιλβανὸς Κέλερ καὶ

16. Σιλβανὸς Νεικόλαος. Οἱ δύο αὐτοὶ Σιλβανοί, υἱὸς καὶ πατήρ, παλαιότερον ἦσαν γνωστοὶ μόνον ἀπὸ τὸν βωμὸν τοῦ πρώτου, τὸν ὁποῖον πρὸς τιμὴν του ἔστησεν ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης.³ Μετὰ τὴν ἀνέυρεσιν ὅμως τῶν βωμῶν τῆς Βεροίας, τῶν ὁποίων τὰ κείμενα ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸν Arch. Anzeiger, ἔ.ἀ., προσετέθη καὶ δεύτερος, ὁ βωμὸς τῆς κόρης τοῦ πρώτου Σεπτίμιος Σιλβανῆς Κελερείνης.⁴ Ἐν αὐτῷ ὁ Σεπτίμιος Σιλβανὸς Κέλερ φέρει πάλιν τὸν τίτλον τοῦ μακεδονιάρχου, ὅπως καὶ εἰς τὸν βωμὸν τῆς Θεσσαλονίκης, συνάμα δὲ γνωρίζομεν τὸ πλήρες ὄνομά του καὶ δύο ἀκόμη μέλη τῆς οἰκογενείας του, τὴν μνημονευθεῖσαν κόρην του (ἄνευ τίτλου) καὶ τὴν σύζυγόν του Ἀθηρλίαν Τρεβωνίαν Νικομάχην, τὴν ἀρχιέρειαν. Ὁ Σιλβανὸς Νεικόλαος, ὁ πατήρ, ἀναφέρεται μόνον εἰς τὸν πρῶτον, ὅπου πλὴν

¹ Βλ. T o d, J.H.St. 42 (1922), σ. 170.

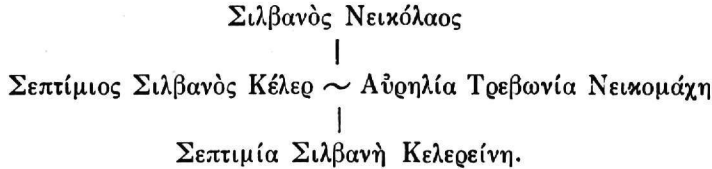
² Περὶ τῆς διαδόσεως τοῦ gentilicium Aelius εἰς τὴν ἀνατολὴν ἀπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ βλ. K l e b s, RE I, 489, καὶ T o d, BSA 24 (1919/20 - 1920/21), σ. 63.

³ Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, Ἀλήθεια 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 37=Π ε λ ε κ ί - δ η ς, ἔ.ἀ., σ. 77, σημ. 1: Ἡ πόλις | Σιλβανὸν | Κέλερα τὸν | μακεδονιάρχην υἱὸν | Σιλβανοῦ | Νεικόλαου | τοῦ μακεδονιάρχου | καὶ πρώτου | τῆς ἐπαρχείας. Ἡ ὑπὸ τοῦ Π ε λ ε κ ί δ ο υ γενομένη διόρθωσις τοῦ λανθασμένου Κελεράτον (στ. 3), ὅπως ἀρχικῶς ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ (βλ. καὶ Θεσσαλ. κατεσφρ. βιβλ. σ. 3, ἀρ. 1) καὶ ἐπανελήφθη ὑπ' ἄλλων (A. R e i n a c h ἐν REG 20 (1907), σ. 70. T a f r a l i, ἔ.ἀ., σ. 37, 2 Π), εἰς Κέλερα τὸν ἐπιβεβαιώνεται ἐκ τῆς κατωτέρω ἐπιγραφῆς.

⁴ A.A., ἔ.ἀ., σ. 183, ἀρ. 21: Σεπτίμιαν | Σιλβανὴν Κελερείνην θυγατέρα Σεπτίμιου Σιλβανοῦ | Κέλερος τοῦ | μακεδονιάρχου | καὶ Ἀθηρλίης | Τρεβωνίας Νικομάχης τῆς ἀρχιέρειας.

τοῦ τίτλου τοῦ μακεδονιάρχου φέρει καὶ τὸν τιμητικὸν ἐπαρχιακὸν τίτλον *πρῶτος τῆς ἐπαρχείας*. Οὕτως ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν προκύπτει τὸ ἀκόλουθον οἰκογενειακὸν δένδρον :

17. Τυρράνιος¹ Αἰλιανός. Γνωστὸς ἀπὸ τὴν μνημονευθεῖσαν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν (βλ. πίν. μακεδονιαρχῶν σ. 75, ἀρ. 1).

1. Φλαβιανὴ Νεπωτιανή. Σύζυγος τοῦ μακεδονιάρχου καὶ ἀρχιερέως Μαρεινιανοῦ Φιλίππου. Βλ. σ. 86 ἀρ. 11.

2. Φλαβία Ἰσιδώρα. Σύζυγος τοῦ μακεδονιάρχου Τιβ. Κλ. Πρείσκου. Βλ. σ. 86 ἀρ. 10.

γ) Ἀγωνοθέται τοῦ κοινοῦ (τῶν) Μακεδόνων.

1. Μ(ἄρκος) Αἴλιος Βειλιανὸς Κλαυδιανὸς Θεότειμος, ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων (Α.Α., ἔ.ἀ., ἀρ. 23).

2. Αὐρ(ήλιος) Δημοκρατιανὸς Κόρραγος, μακεδονιάρχης καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ τῶν Μ. (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἔ.ἀ., ἀρ. 24).

3. Μᾶρκ(ος) Αὐρ(ήλιος) Κασσιανός, μακεδονιάρχης καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ τῶν Μ. (Α.Α., ἔ.ἀ., ἀρ. 3).

4. Τι(βέριος) Ἰούλιος [...]κράτης, ἀρχιερεὺς [τῶν Σε]β[α]σιτῶν καὶ ἀγωνοθέ[της τ]οῦ κοινοῦ Μ. (J.R.St. 30 (1940), σ. 51).

5. Τι(βέριος) Κλαύδιος Διογένης, ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μ. (Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 811).

6. Κ(όιντος) Ποπίλλιος Πύθων, διὰ βίου ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μ. (R.A. 37 (1900), σ. 489, ἀρ. 131. Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 60).

7. Δ(εύκιος) Σεπτίμιος Ἰνστιανὸς Ἀλέξανδρος, μακεδονιάρχης καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μ. (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἀρ. 22).

8. Τ(ίτος) Φλαούιος Κάσσανδρος, ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μ. (J.R.St. 33 (1943), σ. 39, ἀρ. 1).

δ) Σύνηδροι τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων.

1. Αἴλιος Δυκομήδης. Γνωστὸς ἀπὸ τὸν βωμόν, τὸν ὁποῖον πρὸς

¹ Τὸ ὄνομα *Τυρράνιος*, ὡς καὶ οἱ τύποι *Τυράνας*, *Τυρανὸς* καὶ τὸ θηλ. *Τυρανίς*, ἀπαντοῦν εἰς μακεδονικὰς ἐπιγραφάς. Δ ή μ ι τ σ α ς, ἔ.ἀ., ἀρ. 234. Ἀθηνᾶ 25 (1913), σ. 458, ἀρ. 64. Γ. Ο ἰ κ ο ν ὄ μ ο υ, Ἐπιγραφαὶ Μακεδονίας, σ. 16, ἀρ. 12.

τιμὴν του ἀνήγειρε μετ' ἀπόφασιν τοῦ ἐπαρχιακοῦ συνεδρίου ὁ πατήρ του Αἴλιος Ἰσιδώρος.¹ Ἀμφότεροι ἄγνωστοι ἀλλαχόθεν.

2. Αὐρ(ήλιος) Διονυσιανὸς² Μάρκελλος. Γνωστὸς ἀπὸ δύο βωμῶν, διὰ τῶν ὁποίων οἱ σύεδροι ἐτίμησαν τὸν υἱὸν του Αὐρῆλιον Διονυσιανὸν Μαρκελλιανὸν Βάσσον διὰ τὸ ἦθος καὶ τὴν ἀρετὴν του.³ Ἐκ τῶν βωμῶν αὐτῶν γίνονται γνωστὰ καὶ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογενείας του, ἡ σύζυγός του Ἀκουτία⁴ Ραβωνία καὶ δύο παιδιὰ του, ὁ τιμώμενος Αὐρῆλιος Διονυσιανὸς Μαρκελλιανὸς⁵ Βάσσος καὶ ὁ Αὐρῆλιος Διονυσιανὸς Μαρκελλιανὸς Μάρκελλος, ὅστις καὶ ἀνέλαβε τὴν δαπάνην τοῦ ἐτέρου τῶν βωμῶν.

3. Τίτος Ἰουουέντιος⁶ Γάιος. Γνωστὸς ἀπὸ τὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον πρὸς τιμὴν του ἔστησαν οἱ σύεδροι τὸ ἔτος θκτ' = 180/1 μ.Χ. Ἐπὶ τῆς σφζομένης βάσεως, φαίνεται, ὑπῆρχεν ἀνδριάς, τὸν ὁποῖον ἀνέστησεν ὁ υἱός του Γαϊανός.⁷

4. Τερεντιανὸς Ἀλέξανδρος. Γνωστὸς ἀπὸ τὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον πρὸς τιμὴν του ἔστησαν οἱ σύεδροι τὸ ἔτος εκτ' = 177/8 μ.Χ. Ἐπὶ τῆς διασωθείσης βάσεως, ἡ ὁποία ἔχει τὴν ἐπιγραφὴν, ὑπῆρχεν ἀνδριάς αὐτοῦ, ἀνεγερθεὶς δαπάναις τῆς συζύγου του Ἰουλιανῆς Κλεοπάτρας.⁸

5. Μενέλαος Ἀντιγόνου. Οὗτος εἰς τὸ μνημεῖον,⁹ τὸ ὁποῖον πρὸς

¹ A.A., ἔ.ἀ., σ. 183, ἀρ. 25 : Κατὰ τὸ δόξαν | τοῖς κρατίστοις | συνέδροις Αἴλιον Λυκομή|δην τὸν σύεδρον Αἴλιος | Ἰσιδώρος ὁ | πατήρ.

² Τὸ ὄνομα δὲν ἀπαντᾷ εἰς μακεδονικὰς ἐπιγραφάς, ὑπάρχει ὁμως εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Κύπρου (SEG 6, σ. 137, ἀρ. 807).

³ A.A. ἔ.ἀ., σ. 176, ἀρ. 10 : Οἱ σύεδροι | Αὐρῆλιον Διονυσιανὸν Μαρκελλιανὸν Βάσσον Αὐρ(ήλιον) Διονυσιανοῦ Μαρκέλλου συνέδρον υἱὸν | καὶ Ἀκουτίας Ραβωνίας ἦθους καὶ ἀρετῆς ἐνεκα διὰ τοῦ | πατρὸς Μαρκέλλου, 178, ἀρ. 19 : Οἱ σύεδροι | Αὐρῆλιον Διονυσιανὸν Μαρκελλιανὸν Βάσσον Αὐρ(ήλιον) | Διονυσιανοῦ Μαρκέλλου συνέδρον | υἱὸν καὶ Ἀκουτίας | Ραβωνίας ἦθους | καὶ ἀρετῆς ἐνεκα | δι' Αὐρηλίου Διονυσιανοῦ Μαρκελλιανοῦ Μαρκέλλου τοῦ | ἀδελφοῦ.

⁴ Τὸ ὄνομα Ἀκουτία (λατ. Acutia) δὲν ἀπαντᾷ ἀλλοῦ εἰς μακεδονικὰς ἐπιγραφάς, καθὼς καὶ τὸ δεύτερον Ραβωνία. Ὑπάρχει ὁμως τὸ ἀρσ. Ραβώνιος (λατ. Raponius), Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 168.

⁵ Τὸ ὄνομα Μαρκελλιανὸς ἀπαντᾷ μίαν ἀκόμη φορὰν εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Μακεδονίας, Π. Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἐν Τεσσαρακονταετηρίδι τῆς καθηγεσίας τοῦ Κόντου, σ. 100, στ. 81.

⁶ Τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ ὑπὸ διαφόρους μορφάς (Ἰουβέντιος, Ἰουουέντιος, Ἰουέντιος, ἐκ τοῦ λατ. Iuventius) εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς (βλ. P a p e - B e n s e l e r, Wörterbuch, ἐν λ.). Εἰς τὰς μακεδονικὰς ὁμως δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχη ἀλλοῦ.

⁷ A.A., ἔ.ἀ., σ. 183, ἀρ. 26 : Τίτον | Ἰουουέντιον | Γάιον | ἐστήσαντο | οἱ σύεδροι | συνέδρον | Γαϊανὸν ἀναστήσαντος | τοῦ υἱοῦ ἔτους θκτ'.

⁸ A.A., ἔ.ἀ., σ. 176, ἀρ. 5 : Κατὰ τὸ δόξαν | τοῖς συνέδροις | Τερεντιανὸν | Ἀλέξανδρον | ἄνδρα σύεδρον | ἀρετῆς ἐνεκεν | ἀναστησάσης | τὸν ἀδριάντα | Ἰουλιανῆς Κλεοπάτρας τῆς | γυναικὸς αὐτοῦ | τοῦ εκτ' ἔτους.

⁹ A.A., ἔ.ἀ. σ. 175, ἀρ. 1 : Οἱ σύεδροι | Μενέλαον | Ἀντιγόνου | πατέρα συνηδρίου διὰ Ἰουλίον | Μενελάου τοῦ υἱοῦ.

τιμήν του ἀνήγειραν οἱ σύεδροι διὰ τοῦ υἱοῦ του Ἰουλίου Μενελάου, δὲν φέρει τὸν τίτλον τοῦ συνέδρου, ἀλλὰ τὸν τιμητικὸν τίτλον πατὴρ συνεδρίου.¹ Ἐπειδὴ ὁμοῦ τὸν τίτλον αὐτόν, ὁ ὁποῖος ἀναμφιβόλως ἔχει σχέσιν μὲ τὸ ἐπαρχιακὸν συνέδριον, δυνατὸν ὁ Μενέλαος νὰ ἀπέκτησεν ὡς μέλος τοῦ συνεδρίου, συμπεριελάβομεν καὶ αὐτὸν μεταξὺ τῶν συνέδρων.

Εἰς δύο ἐπιγραφάς, αἱ ὁποῖαι εἶναι κεχαραγμένα ἢ μία παραπλεύρως τῆς ἄλλης ἐπὶ τινος τῶν βωμῶν τῆς Βεροίας, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκει καὶ τὸ μνημεῖον τοῦ Μενελάου τοῦ Ἀντιγόνου, μνημονεύεται Γ(άιος) τις Ἰούλιος Μενέλαος, ὅστις εἰς μὲν τὴν μίαν τιμᾶται ὁ ἴδιος ὑπὸ τῶν συνέδρων, εἰς δὲ τὴν ἄλλην ἀπλῶς ἀναφέρεται ὡς πατὴρ τῆς ἐπίσης ὑπὸ τῶν συνέδρων τιμωμένης Ἰουλίας Πρισικίλλης.² Ἡ ὁμοιότης τοῦ ὀνόματός του καὶ τοῦ Ἰουλίου Μενελάου τοῦ μνημείου τοῦ Μενελάου τοῦ Ἀντιγόνου, πρὸς δὲ ἡ μνεία αὐτῶν εἰς τιμητικὰ μνημεῖα, προερχόμενα ἐκ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς καὶ εὐρεθέντα ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ, μᾶς πείθουν ὅτι πρόκειται περὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου. Ἡ παρατηρουμένη προσθήκη τοῦ praenomen Γ(άιος) πρὸ τοῦ gentilicium Ἰούλιος εἰς τὰς δύο ἐπιγραφάς, ἐνῶ εἰς τὴν πρώτην τοῦτο παραλείπεται, δὲν εἶναι τι τὸ ἀσύνηθες εἰς τὰς ἐπιγραφάς τῶν χρόνων αὐτῶν. Π.χ. ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Ἀσίας Γ(άιος) Ἰούλιος Ποῦλχερ εἰς μνημεῖον τῆς κόρης του δὲν φέρει τὸ praenomen, εἰς ἕτερον ὁμοῦ τὸ ἔχει (IGR IV, ἀρ. 276 καὶ 453).³ Ὅλα λοιπὸν τὰ ἀνωτέρω πρόσωπα, τὰ ὁποῖα μνημονεύονται εἰς τὰς δύο συνημμένας ἐπιγραφάς καὶ μία ἄλλη, ἡ Αἰλία Πρισικίλλα,⁴ ἢ ὁποῖα εἰς αὐτὰς ἀναφέρεται ὡς σύζυγος τοῦ Γ. Ἰουλίου Μενελάου καὶ μήτηρ τῆς Ἰουλίας Πρισικίλλης, πρέπει νὰ ἀνῆκον εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν μὲ τὰ μνημονευόμενα ἐν τῷ μνημείῳ τοῦ Μενελάου τοῦ Ἀντιγόνου.

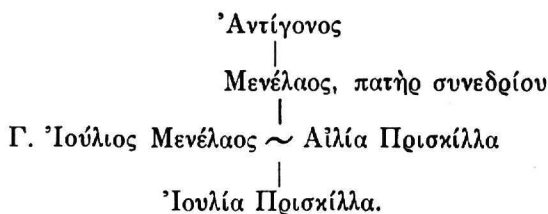
¹ Παραλλήλους τίτλους συναντῶμεν συχνὰ εἰς τὴν δημοτικὴν διοίκησιν ὡς πατὴρ πόλεως (IGR I, 854. III, 1162. 1164), πατὴρ πατρίδος (IGR IV, 1276), μήτηρ μητροπόλεως (IGR III, 191).

² A.A., ἔ.ἀ., σ. 184, ἀρ. 28a: Οἱ σύεδροι | Ἰουλίαν Πρισικίλλαν Γ(αῖον) Ἰουλίον | Μενελάου καὶ | Αἰλίας Πρισικίλλης | θυγατέρα.— 28b: Κατὰ τὸ δόξαν | τοῖς συνέδροις | Γ(αῖον) Ἰούλιον Μενέλαον ἀρετῆς ἐνεκα Αἰλία Πρισικίλλα ἡ γυνή.

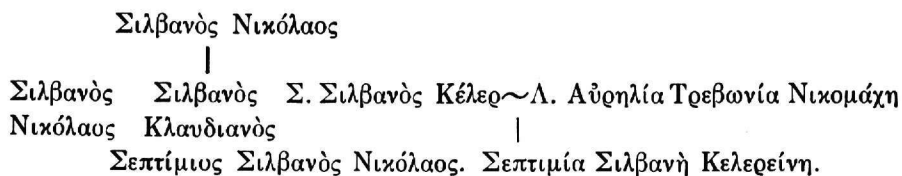
³ Τὸ αὐτὸ παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὸ praenomen Τι(βέριος), ὅταν προηγῆται τοῦ ὀνόματος Κλαύδιος (π.χ. IGR III, 345~343b καὶ 361.— IV, 787~780.— 906. 907. 909~910.— 1238~1240), εἰς τὸ praenomen Μ(αρκος) πρὸ τοῦ Ἀθηλίου (βλ. ἀνωτέρω σ. 78, σημ. 3).— Εἰς τὰς μακεδονικὰς ἐπιγραφὰς τοιαῦτα παραλήψεις ὀνομάτων δὲν σπανίζουσιν, βλ. π.χ. Παπαγεωργίου, Ἀλήθεια 23 Σεπτεμβρίου 1906, ἀρ. 2~C h. E d s o n, ἔ.ἀ., σ. 197, 46.— Παπαγεωργίου, αὐτόθι, ἀρ. 2~ἀρ. 13 καὶ 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 35.— Παπαγεωργίου, ἔ.ἀ., ἀρ. 37~A.A., ἔ.ἀ., ἀρ. 21.— Πελεκίδης, ἔ.ἀ., σ. 51 κέ., ἀρ. 3~3a καὶ 4.

⁴ Αἰλλαν τινὰ Πρισικίλλαν συναντῶμεν καὶ ἐν ἐπιγραφῇ τῶν Στόβων (Δήμιτσα ς, ἀρ. 295).

Ἐκ τῶν τριῶν ἐπιγραφῶν προκύπτει τὸ ἀκόλουθον γενεαλογικὸν δένδρον.

Προσθήκη. Καθ' ὃν χρόνον ἐγένετο ἡ ἐπιτύπωσις τῆς μελέτης, περιήλθεν εἰς γνῶσιν μου καὶ ἕτερος βωμός, τοῦ ὁποίου τὸ κείμενον ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τῆς Φ. Παπάζογλου ἐν Ζίνα Antika III (1953), σ. 216. Ὁ βωμός οὗτος εὑρέθη ἐν Σερίγονο (παρὰ τὸ Prilep) καὶ ἀναφέρεται εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Σιλβανῶν (βλ. σ. 89 - 90). Ἐξ αὐτοῦ γίνονται γνωστὰ καὶ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογενείας ταύτης, ὁ Σεπτίμιος Σιλβανὸς Νικόμαχος, υἱὸς τοῦ Σ. Σιλβανοῦ Κέλερος, καὶ οἱ Σιλβανὸς Νικόλαος, ὁ λαμπρότατος ὑπατικός, καὶ Σιλβανὸς Κλαυδιανός, ὁ μακεδονιάρχης, ἀδελφοὶ τοῦ Σ. Σιλβανοῦ Κέλερος καὶ υἱοὶ τοῦ Σιλβανοῦ Νικολάου. Κατὰ ταῦτα τὸ γενεαλογικὸν δένδρον τῶν Σιλβανῶν εἶναι τὸ ἀκόλουθον :

Οὕτως εἰς τοὺς 17 γνωστοὺς μακεδονιάρχας προστίθεται καὶ δέκατος ὄγδοος, ὁ **Σιλβανὸς Κλαυδιανός**.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Τὰ Ὀλύμπια ἐν Βεροίᾳ. Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι κατὰ τὰς ἑτησίας ἐορτὰς τῆς αὐτοκρατορολατρίας ἐτελοῦντο καὶ οἱ ἐπαρχιακοὶ ἀγῶνες. Ἐκ τῶν ἀγῶνων αὐτῶν γνωστοὶ μᾶς εἶναι τὰ ἐν Βεροίᾳ ἀγόμενα Ὀλύμπια. Τὸ ὄνομα τῶν διὰ πρώτην φορὰν συναντῶμεν εἰς τὰ μακεδονικὰ ἐπαρχιακὰ νομίσματα (ἐν αὐτοκρατορικὸν καὶ πολλὰ αὐτόνομα) τῶν χρόνων τοῦ Γορδιανοῦ Γ'.¹ Τὰ νομίσματα ταῦτα ἐξεδόθησαν προφανῶς ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἐορτῶν τοῦ κοινοῦ καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ 242 μ.Χ., ὅτε δηλ. ὁ Γορδιανὸς κατερχόμενος ἐναντίον τῶν Περσῶν διὰ τῆς Μοισίας καὶ Θράκης² εἶχε τὴν εὐκαιρίαν πιθανώτατα νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν γειτονικὴν Μακεδονίαν καὶ νὰ παραστῇ προσωπικῶς εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς ἐπαρχίας.³ Ἡ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τέλεισι τῶν Ὀλυμπίων μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ ἐν χρυσοῦν νομισματόσημον (Goldmedaillon) τοῦ Aboukir,⁴ τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῆς προσθίας ὄψεως φέρει τὴν προτομὴν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἐπὶ τῆς ὀπισθίας δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΟΛΥΜΠΙΑΔΟΣ, τ.ξ. τὸ ὄνομα τῶν ἀγῶνων ΟΛΥΜΠΙΑ καὶ τὴν ἀκτιακὴν χρονολογίαν ΔΟΣ (274).⁵ Ἡ χρονολογία αὕτη ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἔτος 242/3 μ.Χ. Διὰ δευ-

¹ Βλ. H. G a e b l e r, Die antiken Münzen Nord - Griechenlands, τόμ. III, 1, σ. 93, ἀρ. 320, σ. 177 κέ., ἀρ. 795.796.797.798.798a.798b.799.800 καὶ 801.

² Vit. Gord. ἐν Script. hist. August. (I. C a p i t o l i n u s) XX, 26, 4 (ἐκδ. E. Hohl).

³ H. G a e b l e r, ἔ.ἀ., σ. 13/4. 21.

⁴ H. D r e s s e l, Fünf Goldmedaillons aus dem Funde von Aboukir. Abh. Akad. Berl. 1906, πιν. III, 3. Journ. intern. d' archéol. numism. Athènes 1907, τόμ. X, πιν. XII, 1 καὶ σ. 389 - 91.

⁵ Τοιαύτην ἐρμηνείαν εἰς τὴν ἐπιγραφὴν δίδουν οἱ W. B a e g e, De macedonum sacris. Halle 1913, σ. 7, καὶ T o d, The Macedonian Era ἐν BSA 24 (1919/20 - 1920/21), σ. 67. Ἡ ἄλλη ἐκδοχὴ, ὅτι δυνατὸν διὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΟΛΥΜΠΙΑΔΟΣ νὰ δηλοῦται τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου κατὰ γενικὴν πτωσιν, δὲν φαίνεται πιθανή. Ἐκ τῶν χρυσοῦν καὶ ἀργυρῶν νομισματοειδῶν κομματίων καὶ τῶν μεγάλων χρυσοῦν νομισμάτων, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνάγονται εἰς τὸν 3ον μ.Χ. αἰῶνα καὶ θεωροῦνται ὅτι ἔχουν σχέσιν μὲ τὰ αὐτόνομα μακεδονικὰ νομίσματα, ἐν μόνον ὑπάρχει, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς φέρει τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου <ΟΛΥΜΠΙΑΔΟΣ> (βλ. H e a d, Ἱστορία τῶν νομισμάτων (μετάφρ. Σβορώνου), τόμ. I, σ. 309. H. G a e b l e r, ἔ.ἀ., ἀρ. 880, πρβ. καὶ I m h o f - B l u m e r, Monnaies grecques, σ. 61), ἀλλὰ καὶ τούτου ἡ γνη-

τέραν φορὰν τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ εἰς ἓν αὐτόνομον ἐπαρχιακὸν νόμισμα καὶ εἰς ἄλλο τῆς μητροπόλεως Βεροίας τῶν χρόνων τοῦ Φιλίππου τοῦ Ἄραβος, τοῦ διαδεχθέντος τὸν Γορδιανόν.¹ Ἡ ἔκδοσις των ὑπολογίζεται ὅτι ἔγινε τὸ 246 μ.Χ.² Ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ὄψεως τὰ νομίσματα ταῦτα φέρουν τὴν ἐπιγραφὴν ΟΛΥΜΠΙΑ Β ἢ Β | ΟΛΥΜΠΙ[Α] | ΕΝΒΕΡ[ΟΙ]||[Α],³ τ.ξ. δεύτερα Ὀλύμπια, συνάγεται ὅτι τὸ 246 οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἤχθησαν διὰ δευτέραν φορὰν. Συνεπῶς τὸ 242 μ.Χ. καθιερώθησαν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ κοινοῦ.⁴ Πλὴν τῶν δύο αὐτῶν περιόδων οὐδεμίαν ἄλλην δυνάμεθα νὰ διαπιστώσωμεν οὔτε εἰς τὰ νομίσματα, τὰ ὅποια ἄλλωστε, ὅπως εἶδομεν, ἔπαισαν μετὰ τὸν Φίλιππον τὸν Ἄραβα ἢ καὶ ἐπ' αὐτοῦ νὰ ἐκδίδονται, οὔτε εἰς τὰς ἐπιγραφάς. Αἱ ἐπιγραφαὶ αὐταὶ εἶναι τρεῖς ἐν ὄλφ, αἱ ἑξῆς : α) IG III, 1, ἀρ. 129, β) Harv. Theol. Rev. τόμ. 41 (1948), σ. 196, καὶ γ) IGR I, ἀρ. 802. Ἐξ αὐτῶν ἡ πρώτη εἶναι βάσις ἐκ πεντελικοῦ μαρμαροῦ, ὅπου ὁ μνημονευθεὶς ἀνωτέρω Οὐαλέριος Ἐκλεκτος ἐκ Σινώπης,⁵ κήρυξ δισπερίδος,⁶ ἀναγράφει ὅλους τοὺς ἱεροὺς οἰκουμενικοὺς ἀγῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους ἐνίκησε· μετὰ αὐτῶν ἀναφέρει καὶ τὰ Ὀλύμπια ἐν Βεροίᾳ (στ. 19), ὅπου ἐνίκησε δῖς. Ποίου ὅμως ἔτους τὰ Ὀλύμπια; Ἡ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ μνεῖα τοῦ χιλιετοῦς ἐν Ρώμῃ ἀγῶνος (στ. 14), ὅστις, ὡς γνωστόν, ἐτελέσθη τὸ 248 μ.Χ. ἐπὶ τῇ συμπληρώσει χιλίων ἐτῶν ἀπὸ κτίσεως Ρώμης καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Οὐαλέριος Ἐκλεκτος ἐτιμήθη διὰ τὴν νίκην του χρυσῷ «βραβεῖῳ μόνος καὶ πρῶτος τῶν ἀπ' αἰῶνος κηρύκων», μᾶς φέρει ἀπλῶς κοντὰ εἰς τὰς δύο περιόδους τῶν Ὀλυμπίων. Δὲν εἶναι δυνατόν ὅμως νὰ ἐξακριβωθῇ, ἂν ἡ νίκη αὐτοῦ ἐν Βεροίᾳ ἔγινε πρὸ τοῦ 248 ἢ μετὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ὅποτε θὰ εἶχομεν μίαν ἐπὶ πλέον περίοδον. Κατὰ τὴν ἀναγραφὴν

σιότης ἀμφισβητεῖται (H. G a e b l e r, ἔ.ἀ., ἀρ. 880, ὑποσημ. 1). Πάντα τὰ ἄλλα φέρουν τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ γενικὴν ἢ ὀνομαστικὴν μὲ τὸν τίτλον τοῦ «βασιλέως» ἢ ἄνευ αὐτοῦ (H. G a e b l e r, ἔ.ἀ., ἀρ. 872 - 902. Journ. intern. archéol. numism., ἔ.ἀ., πίν. VIII - XIV).

¹ H. G a e b l e r, ἔ.ἀ., ἀρ. 856, 871.

² H. G a e b l e r, ἔ.ἀ., σ. 22.

³ Περὶ τῆς σημασίας τοῦ Β εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν βλ. H. G a e b l e r, ἔ.ἀ., σ. 23, πρτ. 1.

⁴ Βλ. π.χ. H. G a e b l e r, ἔ.ἀ., σ. 13. W. B a e g e, ἔ.ἀ., σ. 7. C. G a s p a r ἐν Daremberg - Saglio, τόμ. 4, μερ. 1, σ. 195.

⁵ Περὶ αὐτοῦ ὡς περιοδονίκου βλ. H. F ö r s t e r, Die Sieger in den olympischen Spielen, 2ον μέρ. Zwickau 1891/2, ἀρ. 741. 742 - 744.

⁶ Δισπερίδος, τριαπερίδος (βλ. Σ τ. Κ ο υ μ μ α ν ο ὄ δ η, Συναγωγὴ λέξεων ἀθλησαστριῶν ἐν τοῖς ἑλλ. λεξικοῖς, ἐν λ.) ἐσήμαινε τὸν δῖς, τρεῖς περιοδονίκην, δηλ. τὸν νικητὴν εἰς τοὺς μεγάλους πανελληνίους ἀγῶνας (Ὀλύμπια, Πύθια, Νέμεα, Ἴσθμια), ἀσχέτως πρὸς τὸν χρόνον καὶ τὴν διαδοχικὴν σειρὰν συμμετοχῆς του εἰς αὐτούς. Περὶ τῶν περιοδονικῶν γενικῶς βλ. R. K n a b, Die Periodoniken. Diss. Giessen 1934.

τῶν ἀγώνων, εἰς τοὺς ὁποίους οὗτος συμμετέσχευ, ἐτηρήθη ἕνας τύπος συνήθης εἰς παρομοίας ἀφιερώσεις, καθ' ὃν ἐν ἀρχῇ μνημονεύονται οἱ μεγάλοι πανελλήνιοι ἀγῶνες, ἐφ' ὅσον φυσικὰ οἱ νικηταὶ μετέσχευ εἰς αὐτούς, κατόπιν δὲ οἱ μικρότεροι κατὰ εὐρείας γεωγραφικὰς ἐνότητας, τῆς Ἰταλίας, τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἀσίας κλπ.,¹ ὅχι κατὰ χρονολογικὴν σειράν. Οὕτω καὶ ἐδῶ ὁ χιλιετής ἐν Ρώμῃ μνημονεύεται μετ' ἄλλων ἀγώνων ἐν Ἰταλίᾳ τελομένων, τὰ δὲ Ὀλύμπια μετὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ μάλιστα μετ' ἀγώνων γειτονικῶν περιοχῶν. Ὅθεν χρονολογικὴ συσχέτισις τῶν Ὀλυμπίων πρὸς τὸν χιλιετῆ ἐν Ρώμῃ ἢ πρὸς πάντα ἄλλον τῶν μνημονευομένων ἀγώνων δὲν δύναται νὰ γίνη.

Εἰς τὴν δευτέραν ἐπιγραφὴν ἀναγράφονται τίτλοι τινὲς τοῦ μακεδονιάρχου Δομιτίου Εὐρυδίκου, μετὰξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ τοῦ πρεσβυτεράρχου τῶν Ὀλυμπίων. Ἡ εὐρεσις τῆς ἐπιγραφῆς εἰς περιοχὴν τοῦ κοινοῦ (Ἐλιμιῶτις) καὶ ἡ ἐν αὐτῇ ἀναγραφὴ τίτλων, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸ πλεῖστον ἔχουν σχέσιν μὲ τὸ κοινόν, δὲν ἀφήνουν καμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι πρόκειται περὶ τῶν Ὀλυμπίων τῆς Βεροίας. Ὁ Δομίτιος Εὐρύδικος, σύγχρονος τοῦ γνωστοῦ νομομαθοῦς Λικινίου Ρουφείου, ἔδρασε, καθὼς εἶδομεν, τὸ δεύτερον τέταρτον τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος. Καὶ ἡ ἐπιγραφὴ αὐτὴ μᾶς φέρει πάλιν κοντὰ εἰς τὰς δύο γνωστὰς ἐκ τῶν νομισμάτων περιόδους τῶν Ὀλυμπίων, δὲν εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῇ, ἂν τὰ ἐν αὐτῇ ἀναφερόμενα Ὀλύμπια εἶναι τοῦ ἔτους 242 ἢ τοῦ 246 ἢ μεταγενέστερα.

Εἰς τὴν τρίτην ἐπιγραφὴν, προερχομένην ἐξ Ἡρακλείας τῆς Θράκης, ἀγωνιστικὴν καὶ αὐτὴν, ὡς ἡ τοῦ Οὐαλερίου Ἐκλέκτου, ἀναγινώσκομεν ὀνόματά τινα ἀγώνων, εἰς τοὺς ὁποίους, προφανῶς, εἶχε νικήσει ὁ ἀθλητής— τὸ ὄνομά του δὲν διεσώθη—. Μετὰξὺ τῶν ἀγώνων ἀναγράφονται καὶ ἐδῶ τὰ Ὀλύμπια τῆς Βεροίας μὲ τὴν προσθήκην τοῦ ὀνόματος Ἀλεξάνδρεια (στ. 7): Ἀλεξάνδρεια Ὀλύμπια ἐν Βεροίᾳ. Καὶ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς ἀκριβῆς καθορισμὸς τῶν Ὀλυμπίων δὲν εἶναι δυνατός.²

¹ Πρβ. π.χ. IG VII, 49. XIV, 739 (=IGR I, 444). 1102 (=IGR I, 153).

² Εἰς ἐπιγραφὴν τῶν Σάρδεων μνημονεύονται ἀγῶνες τῆς Μακεδονίας, οἱ ὁποῖοι οὐχὶ ὀρθῶς ταυτίζονται μὲ τὰ ἐν λόγῳ Ὀλύμπια (IGR IV, 1519c. Ὁ D. M. R o b i n s o n, Inscr. from Macedonia. TAPA LXIX (1938), σ. 64, ὑπόσημ. 46, ταυτίζει αὐτούς μὲ τὰ Ὀλύμπια τοῦ Δίου). Τὸ ὄνομα τῶν ἀγώνων δὲν διεσώθη πλήρως, εἰμὴ μόνον ἡ κατάληξις [...]εια, συμπληροῦται δὲ τοῦτο, ὅπως τοῦλάχιστον βλέπω ἐν IGR, ἔ.ά., εἰς [Ὀλύμπ]ια τῆς Μακεδονίας. Ἡ ἐπιγραφὴ, καθ' ὅσον ἠμποροῦμεν νὰ συμπεράνωμεν ἀπὸ τὸ περιεχόμενόν της (βλ. IGR, ἔ.ά., σ. 500, σημ. 28), ἀνήκει εἰς τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος, δηλ. εἰς ἐποχὴν προγενεστέραν τῆς εἰσαγωγῆς τῶν Ὀλυμπίων, πρᾶγμα ποῦ δὲν ἐλήφθη, φαίνεται, ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ὀνόματος ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, εἰμὴ μόνον ἀορίστως τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἐτελοῦντο ἀγῶνες τοῦ κοινοῦ Ὀλύμπια. Διὰ λόγους λοιπὸν ἱστορικοὺς δὲν δικαιολογεῖται ἡ συμπλήρωσις αὐτῆ. Ἀλλὰ καὶ δι'

Μεταγενεστέραν λοιπὸν τοῦ 246 μ.Χ. περίοδον τῶν Ὀλυμπίων δὲν διαπιστώνομεν εἰς τὰς πηγάς. Τοῦτο φυσικὰ δὲν μᾶς ὑποχρεώνει νὰ δεχθῶμεν ὅτι οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ ἔπαυσαν ἔκτοτε τελούμενοι. Εἰς τὸ σχετικῶς περιωρισμένον ὕλικόν, τὸ ὁποῖον ἔχομεν εἰς τὴν διάθεσίν μας διὰ τὴν ἐν γένει μελέτην τῆς ἐπαρχιακῆς ὀργανώσεως τῶν Μακεδόνων καὶ τὸ ὁποῖον μάλιστα ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος γίνεται ἀκόμη πενιχρότερον, φυσικὸν εἶναι νὰ μὴ εὐρίσκωμεν ἐπαρκεῖς μαρτυρίας, ὥστε νὰ παρακολουθήσωμεν λεπτομερειακὰ ζητήματα, ὅπως εἶναι ἡ περαιτέρω τύχη τῶν ἐν λόγῳ ἀγῶνων.

Κατὰ ποίαν ἐποχὴν τοῦ ἔτους ἐτελοῦντο τὰ Ὀλύμπια ἄμεσος μαρτυρία δὲν ὑπάρχει. Συνήθως βάσις πρὸς καθορισμὸν τοῦ χρόνου τῆς τελέσεως τῶν¹ λαμβάνεται ἡ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ ἔτους 242 μ.Χ. γενομένη πορεία τοῦ Γορδιανοῦ Γ', ἐκστρατεύοντος κατὰ τῶν Περσῶν, διὰ μέσου τῆς Μοισίας καὶ Θράκης, ὁπότε εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρασητῆ ἐν Βεροίᾳ εἰς τοὺς ἀγῶνας. Δυστυχῶς ἡ πληροφορία τοῦ Καπιτωλίνου, ἡ ὁποία ἀναφέρει

ἄλλον λόγον δὲν φαίνεται πιθανή. Ὁ τύπος τοῦ ὀνόματος εἶναι Ὀλύμπεια καὶ ὄχι Ὀλύμπια. Ἐν τούτοις εἰς τὴν ἰδίαν ἐπιγραφὴν, εἰς τὸ πρῶτον μέρος αὐτῆς, τὸ εὐρισκόμενον εἰς τὴν προσθίαν πλευρὰν τοῦ μνημείου, δις μνημονεύονται ἀγῶνες μετὰ τὸ αὐτὸ ὄνομα, δηλ. τῆς Πείσης (στ. 9) καί, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τῶν Ἀθηνῶν (στ. 14), ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις χρησιμοποιεῖται ὁ τύπος Ὀλύμπια καὶ ὄχι Ὀλύμπεια. Διὰ τὸ προκειμένου περὶ τῶν Ὀλυμπίων τῆς Μακεδονίας θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο ὁ τύπος Ὀλύμπεια; Ὁ τύπος οὗτος, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, δι' οὐδένα ἄλλον ἐκ τῶν φερωνύμων ἑλληνικῶν ἀγῶνων χρησιμοποιεῖται εἰμὴ μόνον διὰ τὰ Ὀλύμπια τῶν Ἀθηνῶν (IG III, 1, 120, 6. 127. XIV, 739 (=IGR I, 444), 1102, 25 (=IGR I, 153). TAM II, ἀρ. 587,4. IGR III, 370,15(?), τὰ ὁποῖα ἄλλως καὶ ὡς Ὀλυμπία εἶναι γνωστά (Ditt. Syll³. I, 365,5 (=IG II, 3, 1291). IG II, 2, 741a, 18. b, 12). Χαρακτηριστικὸν δὲ εἶναι ὅτι, ὅταν εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν ὑπάρχουν καὶ οἱ δύο τύποι, μετὰ τὴν ἑπιγραφὴν τῶν Ἀθηνῶν, ὅλων δὲ τῶν ἄλλων πόλεων τὰ Ὀλύμπια μετὰ I. (βλ. π.χ. IG III, 1, 127: Ἀδριάνεια Ὀλύμπια ἐν Σμύρῃ[η], Ὀλύμπια ἐν Ἐφέσῳ, ἀλλ' Ὀλύμπια ἐν Ἀθῆ[ν]αῖς.— IG XIV, 739, στ. 7: Ὀλύμπια (Ἀθηνῶν), στ. 11: Ὀλύμπια ἐν Σμύρῃ, στ. 12: Ὀλύμπια ἐν Ἐφέσῳ.—1102, στ. 25: Ὀλύμπια (Ἀθηνῶν), στ. 19: Ὀλύμπια τὰ ἐν Πείσῃ, στ. 27: ἐν Ζμύρῃ Ὀλύμπια καὶ Ἀδριάνεια Ὀλύμπια, στ. 30/1: Ὀλύμπια (Ἐφέσου), στ. 40: Ὀλύμπια (Ἀλεξανδρείας).— TAM, ἔ.ἀ., στ. 4: Ἀθῆνας Ὀλύμπια, στ. 13: Ἐφσον Ὀλύμπια, στ. 15: ἐν Ἀντιοχείᾳ Ὀλύμπια). Ποιοὶ ἀγῶνες τῆς Μακεδονίας κρύπτονται ἐδῶ, μετὰ τὴν κατάληξιν —ΕΙΑ οὐδὲν ἀσφαλὲς ἡμποροῦμεν νὰ συμπεράνωμεν. Ὄνόματα μακεδονικῶν ἀγῶνων μετὰ τὴν κατάληξιν —εια μᾶς παραδίδονται μόνον τὰ Βασιλεία ἐν Μακεδονίᾳ (IG II, 3, 1367) καὶ τὰ γνωστὰ Ἀλεξάνδρεια. Καὶ τὰ μὲν Βασιλεία ἐμφανίζονται μόνον εἰς ἐπιγραφὴν τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων καὶ εἶναι ἀπίθανον ὅτι ἐξηκολούθησαν τελούμενα, τοῦλάχιστον μετὰ τὸ ἴδιον ὄνομα, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς μακεδονικῆς βασιλείας, τὰ δὲ Ἀλεξάνδρεια συνεδέθησαν μετὰ τὸ κοινὸν μῶλις ἐπὶ Ἐλαγαβάλου καὶ ἀπαντοῦν πάντοτε μόνον ὡς πρόσθετος τίτλος τῶν Ὀλυμπίων.

¹ O G a e b l e r, ἔ.ἀ., σ. 13, πιστεύει ὅτι τὰ Ὀλύμπια ἐφορτάσθησαν φθίνοντος φθινοπώρου (Sprätherbst), ἀμφιβάλλει ὁμοῦς ὁ S t e i n, RF VII, 366.

ται εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τῆς ἐκστρατείας, εἶναι τόσον ἀόριστος καὶ σύντομος,¹ ὥστε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συμπεράνωμέν τι τὸ θετικόν. Ἐν τούτοις ὑπάρχει πολύτιμος πηγὴ, ἡ ὁποία ἤμπορεῖ νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς ἀσφαλέστερον καὶ ἀκριβέστερον συμπέρασμα. Αὕτῃ εἶναι τὸ μνημονευθὲν ἀνωτέρω νομισματόσημον τοῦ Aboukir. Εἶδομεν ὅτι ἐπ' αὐτοῦ εἶναι σημειωμένον τὸ ἔτος ΔΟC (=274) τῆς ἀκτιακῆς χρονολογίας. Τὸ ἔτος αὐτὸ ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς 15 Ὀκτωβρίου τοῦ 242 τῆς ἡμετέρας χρονολογίας, δηλ. ἀπὸ τῆς 1ης τοῦ μακεδονικοῦ μηνὸς Δίου, καὶ ἔληγε τὴν 14 Ὀκτωβρίου τοῦ ἐπομένου ἔτους.² Συνεπῶς πρὸ τῆς 15 Ὀκτωβρίου τοῦ 242 μ.Χ. ἀποκλείεται νὰ ἐτελέσθησαν τὰ Ὀλύμπια³ διαφορετικὰ θὰ ἀνῆκον εἰς τὸ προηγούμενον ἔτος τῆς ἀκτιακῆς χρονολογίας (ΓΟC). Ἐπειδὴ ὁμως ὁ Γορδιανός, παρουσία τοῦ ὁποίου ἤχθησαν ἐν Βερούα οἱ ἀγῶνες, εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου ἐν Ἀσίᾳ εὐρίσκειτο πολὺ πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 242 μ.Χ., καθὼς ἐξάγεται ἀπὸ τὴν μέχρι τοῦ 243 πλουσίαν δρασίαν του ἐναντίον τῶν Περσῶν,⁴ πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὰ Ὀλύμπια τοῦ 242 ἐωρτάσθησαν εἰς ἐποχὴν ὅχι πολὺ ἀπέχουσαν ἀπὸ τῆς 15 Ὀκτωβρίου. Ἴσως δὲν θὰ ἀφιστάμεθα τῆς ἀληθείας, ἂν ἐλέγομεν τὸ δεύτερον δεκαπενθήμερον τοῦ Ὀκτωβρίου.⁵ Τότε συνέπιπεν ἡ ἀρχὴ τοῦ μακεδονικοῦ ἔτους, εἶναι δὲ πολὺ πιθανὸν μὲ τὴν ἔναρξιν τοῦ νέου ἔτους νὰ συνήρχοντο καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν εἰς τὸ κοινὸν μετεχουσῶν μακεδονικῶν πόλεων.⁶

Τὰ Ὀλύμπια ἀνῆκον εἰς τοὺς ἱεροὺς οἰκουμενικοὺς ἀγῶνας τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς⁶ καί, καθὼς δεικνύει ἡ ἐπανάληψις των τὸ 246 μ.Χ., τέσσαρα δηλ. ἔτη μετὰ τὴν καθιέρωσίν των, ἦσαν πενταετηρικοί, ὅπως καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀγῶνων τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν κοινῶν, τῶν ἐπιφορτισμένων

¹ Vit. Gord. Script. hist. Aug., ε.ά.: fecit i[n]ter<in> Moesiam atque in ipso procinctu, quiquid hostium in Thraciis fuit, delevit, fugavit, epulit atque summovit.

² Περὶ τῆς μακεδονικῆς χρονολογίας, ἀκτιακῆς καὶ ἐπαρχιακῆς, ἦτις ἦτο ἐν χρήσει κατὰ τοὺς ρωμαίκοις χρόνους, βλ. K u b i t s c h e k, RE I, 636, κεφ. XXVI καὶ 640, κεφ. XXXI, καὶ πρὸ παντὸς M. N. T o d, The Macedonian Era ἐν BSA 23 (1918/19), σ. 206 κέ. καὶ 24 (1919/20 - 1920/21), σ. 54 κέ.

³ Vit. Gord. 26 - 27. Περὶ τῶν ἀγῶνων τοῦ Γορδιανοῦ ἐναντίον τῶν Περσῶν κατὰ τὸ ἔτος 242 μ.Χ. βλ. προχείρως H. S c h i l l e r, Geschichte der röm. Kaiserzeit, τόμ. I, σ. 799. P. v. R o h d e n, RE I, 2626/7.

⁴ Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν (Ὀκτώβριον), φαίνεται, ἐτελοῦντο καὶ τὰ Ὀλύμπια τοῦ Δίου κατὰ τὴν μακεδονικὴν ἐποχὴν, βλ. P. G i r a r d, REG 17 (1904), σ. 159. G e y e r, Makedonien bis zur Thronbesteigung Philipps II. München 1930 (Historische Zeitschrift, Beiheft 19), σ. 100/1, καὶ RE XIV, 716.

⁵ Καὶ εἰς τὸ κοινὸν τῆς Ἀσίας ἡ συνάθροισις τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἐπαρχίας ἐγένετο εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους. Τότε δὲ ἐτελοῦντο καὶ οἱ συνδεόμενοι μὲ τὴν αὐτοκρατορολατρείαν ἐπαρχιακοὶ ἀγῶνες. B r a n d i s, RE II, 1570.

⁶ Βλ. IG III, 1, 129.

μὲ τὴν αὐτοκρατορολατρείαν.¹ Περισσότερας λεπτομερείας περὶ αὐτῶν δὲν γνωρίζομεν. Δὲν γνωρίζομεν π.χ. πόσας ἡμέρας διήρουν ἢ ποῖα εἶδη ἀγωνισμάτων ἐγίνοντο.

Πρεσβυτεράρχης τῶν Ὀλυμπίων. Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Βελβενδοῦ, καθὼς εἶδομεν, μεταξὺ τῶν τίτλων τοῦ Δομιτίου Εὐρουδίου ἀναγινώσκομεν καὶ τὸν τοῦ πρεσβυτεράρχου τῶν Ὀλυμπίων. Ὁ τίτλος ἀπαντᾷ διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν ἐπαρχιακὴν καὶ τὴν δημοτικὴν ὄρολογίαν ὄχι μόνον τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν περιοχῶν, καὶ δι' αὐτὸ ἀποκτᾷ ἰδιαιτέραν σημασίαν.² Ἐσηματίσθη κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ μέγα πλῆθος τῶν τίτλων εἰς -άρχης (*γυμνασιάρχης, νεανισκάρχης, γεροσιάρχης, θιασάρχης* κλπ.), τοὺς ὁποίους τόσον συχνὰ συναντῶμεν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, καὶ θὰ πρέπει νὰ ἐσήμαινε, ὅπως καὶ ἐκείνοι, τὸν ἀρχηγόν, τὸν πρόεδρον τῶν ὑπὸ τοῦ πρώτου συνθετικοῦ δηλουμένων, δηλ. τῶν πρεσβυτέρων. Τί ἦσαν ὅμως οἱ πρεσβύτεροι αὐτοί; Τὴν λέξιν ὡς τεχνικὸν ὄρον συναντῶμεν συχνὰ εἰς τὰς ὀργανώσεις τῶν ἡλικιωμένων ἀνδρῶν,³ αἵτινες κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικoὺς χρόνους ἦσαν εὐρύτατα διαδεδομένοι εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν Θράκην,⁴ ἐσήμαινε δὲ αὕτη ἢ ἀπλῶς τὰ μέλη,

¹ Βλ. P. J. Meier, RE I, 861.

² Ἡ λέξις «πρεσβυτεράρχης», ἂν καὶ ἀπὸ τοῦ 1934 γνωστὴ, δὲν ἔχει ἀκόμη ἀποθησαυρισθῆ. Βλ. π.χ. Λεξικὸν Liddlel - Scott - Jones. P. Kretschmer - E. L. Ocker, Rückläufiges Wörterbuch der griech. Sprache. Göttingen 1944. C. D. Buck - W. Petersen, Reverse Index of Greek Nouns and Adjectives. Chicago 1944.

³ Ἡ λέξις «πρεσβύτεροι» ὡς τεχνικὸς ὄρος ἀπαντᾷ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Πτολεμαίων καὶ ἰδίᾳ τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων εἰς διάφορα ἐπίσημα καὶ ἰδιωτικὰ σωματεία τῆς Αἰγύπτου καὶ σημαίνει τοὺς προϊσταμένους αὐτῶν. Οὕτως ὑπάρχουν *πρεσβύτεροι τῶν γεωργῶν* = οἱ προϊστάμενοι τοῦ σωματείου τῶν βασιλικῶν γεωργῶν ἐνὸς χωρίου (Mittteis - Wilcken, Grundzüge u. Chrestomathie der Papyruskunde, τόμ. I, 2, ἀρ. 329, 20), *πρεσβύτεροι κόμης* ἢ *οἱ ἀπὸ τοῦ τόπου πρεσβύτεροι* = οἱ ἐπὶ κεφαλῆς ἐκάστου χωρίου (λειτουργοὶ) ἄρχοντες (Mittteis - Wilcken, ἔ.ἀ., ἀρ. 272. τόμ. II, 2, ἀρ. 32 col. I, 19), *πρεσβύτεροι γεωδίων* = οἱ προϊστάμενοι τῆς συντεχνίας τῶν ὑφαντῶν (IGR I, 1122), *οἱ πρεσβύτεροι τῶν ὀλυροκόπων* = οἱ προϊστάμενοι τῆς συντεχνίας τῶν μυλωθρῶν (OGIS I, ἀρ. 729), *οἱ πρεσβύτεροι ἱερέων* ἢ *ἡγούμενοι ἱερέων* = οἱ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἱερατείου ἐνὸς ναοῦ (ἀναγραφὴν πηγῶν βλ. παρὰ W. Otto, Priester u. Tempel im hellenistischen Aegypten, σ. 47. 48, 2). Σχετικὴν βιβλιογραφίαν περὶ ὄλων αὐτῶν εὐρίσκει τις παρὰ Fr. Preisigke, Fachwörter des öffentlichen Verwaltungsdienstes Aegyptens. Göttingen 1915, σ. 145-46 ἐν λ. πρεσβύτεροι, καὶ Wörterbuch der griech. Papyrusurkunden. Berlin 1931, Abschn. 8. 20. Μὲ τοὺς πρεσβυτέρους αὐτοὺς τῆς Αἰγύπτου οὐδεμίαν οἰσίνην ἔχει ὁ ἡμέτερος πρεσβυτεράρχης.

⁴ I. Levy, Études sur la vie municipale de l'Asie Mineure ἐν REG 8 (1895), σ. 239, 2. 241. Fr. Poland, Geschichte des griechischen Vereinswesens. Leipzig 1909, σ. 100/1. J. Miller, RE VII, 1267, λ. Gerontes, Gerusia.

τὰ ὁποῖα ἄλλως ἐλέγοντο καὶ γέροντες, γηραιοί, γερουσιασταί, γερουσιαζόντες κ.ἄ.,¹ ἢ αὐτὸ τοῦτο τὸ σῶμα,² ἂν καὶ πρὸς δήλωσιν αὐτοῦ ἐνίοτε χρησιμοποιεῖται συντεχνιακός τις ὄρος σὺν τῷ ὀνόματι τῶν μελῶν κατὰ γενικήν, ὡς τὸ *συνέδριον τῶν πρεσβυτέρων*,³ τὸ *σύστημα τῶν πρεσβυτέρων*,⁴ ἢ καὶ τὸ οὐσιαστικοποιηθὲν ἐπίθετον «τὸ πρεσβυτικόν».⁵ Πρὸς δὴλωσιν τοῦ σώματος συνηθέστερος εἶναι ὁ ὄρος *γερουσία*. Εἰς τὴν Μακεδονίαν οἱ *πρεσβύτεροι* ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω συντεχνιακὴν σημασίαν ἐμφανίζονται ἀπαξ μόνον ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Ἀμφιπόλεως τοῦ 1ου π.Χ. αἰῶνος,⁶ παραλλήλως πρὸς τὴν ἄλλην ὀργάνωσιν τῆς πόλεως, «*τοὺς νέους*».⁷ Ὁ ἀντίστοιχος τύπος «*γερουσία*» εἶναι συχνότερος μὲν, ἀλλὰ γνωστός σήμερον μόνον ἀπὸ ἐπιγραφῆς τῆς Θεσσαλονίκης τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων.⁸

Ἡ ὀργάνωσις αὕτη, ὅπως καὶ ὄλαι αἱ ὀργανώσεις τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου, ἔχει τὸν προϊστάμενόν της, τὸν πρόεδρόν της. Οὗτος ἄλλοτε μὲν τιτοφορεῖται *προστάτης τῆς γερουσίας* (τῶν *γερόντων*),⁹ ἄλλοτε δέ, σπανιώτερον καὶ σχεδὸν μόνον εἰς μεταχριστιανικοὺς χρόνους, *ἄρχων τῆς γερουσίας* (τῶν *γερόντων*),¹⁰ εἰς τρεῖς μόνον ἐπιγραφάς, μίαν τῆς Σινώπης καὶ δύο τῆς Χίου, *ἄρχων* (*ἄρξας*) τοῦ *πρεσβυτικοῦ*, δηλ. τῶν πρεσβυτέρων.¹¹ Εἰς

¹ Περί τῆς συνωνυμίας τῶν πρεσβυτέρων καὶ γερόντων, γεραιῶν κλπ. βλ. L é n y, ἔ.ἄ., σ. 240, 1. P o l a n d, ἔ.ἄ., σ. 98 κέ.

² CIG 2220. 2221. BCH 5 (1881), σ. 480, ἀρ. 3. IBM III, 481, στ. 207. 483, στ. 28: [πρεσβύτεροι]. 587, α2. REG 6 (1893), σ. 166 κέ., ἀρ. 4. 6. 7. 10. 11. 32. Jahresh. 1 (1898), σ. 181, στ. 32. 18 (1915), σ. 281-2 (Beibl.). OGIS II, 764, στ. 3 (=IGR IV, 294): [πρεσ]βυτέροις. Ath. Mitt. 32 (1907), σ. 273, ἀρ. 10. IGR IV, 293 col. I, στ. 49. 1062.

³ CIG 3417. IBM III, 483: τὸ συνέδριον ἡμῶν.

⁴ BCH 12 (1888), σ. 201, στ. 2-3. S - B. Wien. Akad. phil. hist. klass. 132 (1895), σ. 17, ἀρ. 12: *σύστημα τῶν πρεσβυτιῶν*. Περί τοῦ τύπου *σύννοδος τῶν πρεσβυτέρων* βλ. F r. P o l a n d, ἔ.ἄ., σ. 163, καὶ RE 2 R, IV, 1434.

⁵ CIG 2220. 2221. IGR III, 95: [πρεσβυτικόν]. Ἡ λέξις ἐσήμαινε καὶ τὸ μέρος, ἔνθα ἐσύχναζον οἱ πρεσβύτεροι (IGR, IV, 1703, στ. 15/6 1756, στ. 72), τὸ ἄλλως καὶ *γεροντικὸν γυμνάσιον* λεγόμενον (Στράβ. XIV, 43, σ. 649).

⁶ Jahresh. 1 (1898), σ. 181, στ. 32. Ἡ λέξις *πρεσβύτερος*, τὴν ὁποῖαν συναντῶμεν εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Θεσσαλονίκης (Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 438), δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ καθορισθῇ ἂν εἴχε τὴν ἀνωτέρω συντεχνιακὴν σημασίαν ἢ ἄλλην τινά.

⁷ Τοιαῦται ὀργανώσεις ἐν Μακεδονίᾳ ὑπῆρχον, πλὴν τῆς Ἀμφιπόλεως, καὶ εἰς τὰς πόλεις Σέρρας (Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 811) καὶ Βέροιας (Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 51).

⁸ Παπαγεωργίου, Ἀλήθεια 16 Σεπτεμβρίου 1904, 23 Σεπτεμβρίου 1906, ἀρ. 3.5, καὶ 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 23. 32. Πελεκίδης, σ. 58, ἀρ. 10: [γε]ρουσ(ς). Ὅλαι αὐταὶ αἱ ἐπιγραφαὶ ἔχουν συγκεντρωθῆ ὑπὸ τοῦ J. H. O l i v e r ἐν Hesperia, Suppl. VI (1941), σ. 165 - 168).

⁹ P o l a n d, ἔ.ἄ., σ. 367.

¹⁰ P o l a n d, σ. 362/3, βλ. ἀκόμη MAMA VI, σ. 127, ἀρ. 371 (Σύνναδα). O l i v e r, ἔ.ἄ., σ. 108, ἀρ. 24 (Ἀθήναι).

¹¹ IGR III, 95. CIG 2220. 2221.

δύο ἐπιγραφὰς τῆς Θεσσαλονίκης¹ καὶ εἰς μίαν θρακικὴν (Κάλλατις),² ἀπάσας τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων,³ πρὸς δῆλωσιν τοῦ προέδρου αὐτοῦ χρησιμοποιοεῖται σύνθετος μονολεκτικὸς τύπος, εἰς τὸν ὁποῖον πρῶτον συνθετικὸν εἶναι τὸ περιεκτικὸν ὄνομα τῆς ἐνώσεως «γερουσία», ὁ γερουσιάρχης καὶ διὰ τὴν γυναῖκα ἡ γερουσιάρχισσα.⁴ Τοῦ γερουσιάρχου αὐτοῦ παράλληλος τύπος πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὁ πρεσβυτεράρχης. Ὅθεν ὁ πρεσβυτεράρχης τῶν Ὀλυμπίων, δηλ. τῶν ἐν Βεροῖα τελουμένων ἀγώνων, ἦτο ὁ πρόεδρος μιᾶς ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ κοινοῦ ὑπαρχούσης ἐνώσεως τῶν πρεσβυτέρων.

Ἄλλὰ γεννᾶται τὸ ἐρώτημα, ποίαν σχέσιν ἡμπορεῖ νὰ ἔχη ὁ πρεσβυτεράρχης αὐτὸς μὲ τὰ ἐν Βεροῖα τελούμενα Ὀλύμπια. Ἡ γερουσία τοῦ ἁσιατικοῦ τύπου,⁵ ὅπως χαρακτηρίζεται πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τὴν πολιτικὴν τοιαύτην, π.χ. τῆς Σπάρτης, ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον μία κοινωνικὴ ὁργάνωσις

¹ Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἔ.ἀ., ἀρ. 3: γερουσιάρχην γερουσιῶν δυο Γ. Ἰούλ. Εὐφραντικὸν (ἐξ ἄλλης ἐπιγραφῆς, Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἀρ. 23, μανθάνομεν ὅτι ὁ Γ. Ἰούλ. Εὐφραντικὸς ἦτο καὶ ἰδρυτὴς τῶν δύο γερουσιῶν). ἀρ. 5: Φλαβίαν Κλαυδίαν Σιλβανήν, τὴν [ἀξιο]λογωτάτην [ἀρχι]έρεϊαν καὶ γερουσιάρχισσαν (περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως εἰς γερουσιάρχισσαν τοῦ ἀρχικῶς ἀναγνωσθέντος γερουσιάρχισσαν βλ. Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, Θεσσαλ. κατεσφρ. βιβλ., σ. 2, ἐν ὑποσημ.).

² SEG 1, σ. 71, ἀρ. 327, στ. 16: Πρῶτον κατα(στά)σαντα γερουσίαν γερουσιάρχην Ἀπ[ολλώνιον]. Ἐκ τῆς φράσεως συμπεραίνομεν ὅτι καὶ ἐδῶ ὁ γερουσιάρχης, ὅπως εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς Θεσσαλονίκης, ὑπῆρξε συνάμα καὶ ἰδρυτὴς τῆς ἐν Κάλλατιδι γερουσίας. Τελευταίως γερουσιάρχων τις ἔγινε γνωστὸς ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Σόφιας (Bull. inst. archéol. Bulg. 17 (1950), σ. 328-29 = REG 65 (1952), σ. 155. Bull. épigr.).

³ Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ μία τοῦ Γ. Ἰούλ. Εὐφραντικοῦ, ἀνήκει (κατὰ τὸν C h. E d s o n παρὰ H. O l i v e r, ἔ.ἀ., σ. 36) εἰς τὸ δευτερον τέταρτον τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος, ἡ δὲ ἄλλη μεταξὺ τοῦ 249 - 251 (βλ. Π e λ e κ ί δ η ν, σ. 84) καὶ ἡ τῆς Καλλάτιδος τὸν 1ον μ.Χ. αἰ. Αἱ δύο πρῶται δὲν ἀφίστανται πολὺ χρονικῶς τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Βελβενδοῦ.

⁴ Πλὴν τῶν ἐν Θεσσαλονίκη καὶ Κάλλατιδι γερουσιάρχων καὶ τοῦ γερουσιάρχου τῆς ἐπιγραφῆς τῆς Σόφιας, γνωρίζομεν ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Καμπανίας ἓνα *dia viu* (sc. ἀρχων) et *gerousiarches* (CIL 1893) καὶ ἓνα ἄλλον *γερουσιάρχην* ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Ρώμης (CIG 9902). Οἱ γερουσιάρχαι ὁμοίως αὐτοὶ ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν ἰουδαϊκὴν συναγωγὴν καὶ δι' αὐτὸ πρέπει νὰ θεωρηθῶν πρόεδροι ἰουδαϊκῶν γερουσιῶν (K r a u s s, RE 2R IV, 1303, 1313).

⁵ Περὶ τῆς γερουσίας αὐτῆς καὶ ἰδίᾳ τῆς Ἐφέσου τῶν ἑλληνιστικῶν καὶ αὐτοκρατορικῶν χρόνων πολλὰ καὶ διάφορα ἔχουν γραφῆ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος μέχρι σήμερον, χωρὶς οἱ μελετηταὶ τῆς νὰ δυνηθῶν νὰ καταλήξουν εἰς ὀριστικὰ καὶ σύμφωνα συμπεράσματα, βλ. π.χ. L é v y, ἔ.ἀ., σ. 231-250. I, i b e n a m, Städteteverwaltung im röm. Kaiserreiche. Leipzig 1900, σ. 565 κέ. W. H u n e r - w a d e l, Forschungen zur Geschichte des Königs Lysimachos v. Thracien. Diss. Zürich 1900, σ. 118 - 123. F r. P o l a n d, ἔ.ἀ., σ. 98 κέ. J. M i l l e r, RE VII, 1267/8 (λίαν περιωρισμένως). V. C h a p o l, La province romaine proconsulaire d' Asie. Paris 1904, σ. 216-230, τοῦ ἰ δ ί ο υ, Le monde romain. Paris 1927, σ. 238. A. H. M. J o n e s, ἔ.ἀ., σ. 225 - 26. J. H. O l i v e r, The sacred Gerosia ἐν Hesperia, ἔ.ἀ., ὅπου καὶ πλουσιωτέρα βιβλιογραφία.

τῶν ἡλικιωμένων ἀνδρῶν, ἡ ὁποία σκοπὸν εἶχε τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ὕλικῶν συμφερόντων τῶν μελῶν τῆς καὶ τὴν ψυχαγωγίαν αὐτῶν. Παράλληλος πρὸς αὐτὴν καὶ πιθανώτατα ἐκ ταύτης προελθούσα εἶναι καὶ ἡ κατὰ τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα κυρίως ἐμφανιζομένη *ιερά γερουσία*. Χωριστὴν ομάδα γερουσιῶν τοῦ τύπου αὐτοῦ¹ ἐμελέτησεν ὁ J. H. O l i v e r εἰς τὸ μνημονευθὲν ἔργον του. Κατ' αὐτὸν ἡ *ιερά γερουσία*, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἰδιωτικὴν καὶ ἡμιιδιωτικὴν χαρακτῆρος κοινωνικὴν γερουσίαν, ἦτο ἐν ἐπίσημον οἰκονομικοθηρασκευτικὸν σωματεῖον, τὸ ὁποῖον σκοπὸν εἶχε νὰ παράσχη οἰκονομικὴν βοήθειαν διὰ τὸν λαμπρότερον ἑορτασμὸν μιᾶς ἢ περισσοτέρων ἑορτῶν (σ. 37). Εἰς τὰς ἑορτὰς συμπεριλαμβάνονται φυσικὰ καὶ αἱ τῆς αὐτοκρατορολατρίας (σ. 5. 23). Μὲ τὴν γερουσίαν αὐτὴν ἴσως θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξομοιωθῇ καὶ ἡ ἐν Βεροῖα προϋποτιθεμένη ἔνωσις τῶν πρεσβυτέρων.² Μία ἔνδειξις εἶναι ἡ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ παρουσιαζομένη στενὴ σύνδεσις τοῦ πρεσβυτεράρχου Δομιτίου Εὐρυδίκου πρὸς τὴν αὐτοκρατορολατρίαν. Ἐν ταύτῃ περιπτώσει ὁ πρεσβυτεράρχης τῶν Ὀλυμπίων πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς οἰκονομικὸς τις χορηγὸς τῶν ἐπαρχιακῶν ἀγώνων, βεβαίως ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ προέδρου τοῦ ἀνωτέρου σωματείου.³

Δ. ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗΣ

¹ Ὁ ὑπὸ τοῦ O l i v e r παρεχόμενος ἀριθμὸς τῶν *ιερῶν γερουσιῶν* δὲν εἶναι ὀριστικός. Εἰς τὸ ὑπάρχον ἐπιγραφικὸν ὕλικόν καὶ ἄλλαι πρέπει νὰ μνημονεύωνται, αἱ ὁποῖαι ὅμως εἴτε διέφυγον τὴν προσοχὴν τοῦ συγγραφέως, ὡς ἡ τῆς Σίδης (βλ. R o b e r t, REG 57 (1944), σ. 182), εἴτε λόγῳ τῆς ἀβεβαιότητος τῶν μαρτυριῶν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς τοιαῦται, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ.

² Μὲ τὴν ἐτέραν γερουσίαν, τὴν κοινωνικὴν, δυσκόλως δύναται νὰ ταυτισθῇ. Ταύτης συνήθως προΐσταται εἰς γυμνασίαρχος, ὁ *γυμνασίαρχος (γυμνασιαρχήσας) τῆς γερουσίας*, ὅπως λέγεται (J. H. St. 11 (1890), σ. 250, ἀρ. 25. Ath. Mitt. 18 (1893), σ. 267-8, ἀρ. 2. Rev. Phil. 23 (1899), σ. 318, ἀρ. 34. IGR III, 714. 739 IX, στ. 35. IV, 1676. OGIS II, 485. TAM II, σ. 65 6, ἀρ. 175, στ. 14. 176b, στ. 56. σ. 112, ἀρ. 294) ἢ *γ. τῶν γεραιῶν (τῶν γερόντων)* (BCH 14 (1890), σ. 625, ἀρ. 27. IGR III, 783. MAMA IV, σ. 59, ἀρ. 152. VI, σ. 61, ἀρ. 164) ἢ *γ. τῶν πρεσβυτέρων* (REG 6 (1893), σ. 176, ἀρ. 10. σ. 187, ἀρ. 32. IGR IV, 293 col. I, στ. 49. 1062. K e r n, Inschr. v. Magnes. a. M., ἀρ. 163).

³ Καὶ τῆς κοινωνικῆς γερουσίας τὰ μέλη, ἐνίοτε μετὰ τῶν νέων, συμμετέχουν ὑπὸ ἓνα γυμνασίαρχον εἰς τὸν ἑορτασμὸν τῆς πόλεως. Οὕτως ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Περγάμου μανθάνομεν ὅτι ὁ Διόδωρος Ἡρόδου Πάσπαρος (2ος π.Χ. αἰ.) ἐγυμνασίαρχησε [τῶν τε] νέων καὶ πρεσβυτέρων ἐν τοῖς ἐννεακαιεκοστοῖς Νικηφοροῖς τοῦ σιτσοφάνιτου ἀγῶνος (IGR IV, ἀρ. 293, Col. I, στ. 49 - 50). Ἐπίσης Ἀσκληπιάδης τις Ἀνδρονίκου, ὑπὲρ τοῦ ὁποῖου ἐστήθη τιμητικὸν μνημεῖον ὑπὸ ὑπερπεντακοσίων συμπολιτῶν του (περίπου 70 π.Χ.) ὑπῆρξε *γυμνασίαρχος πρεσβύτερος* (=τῶν πρεσβυτέρων, βλ. H i l l e r v. G a e r t r i n g e n, Jahrb. 9 (1894), σ. 30) εἰς τὰ ἐν Ρόδῳ τελοῦμενα Ἔρωματα (SGDI, ἀρ. 3791=BCH 14 (1890), σ. 277 κέ.). Ἄλλος τις ἐξ Ἀταλείας—τὸ ὄνομά του δὲν ἐσώθη—ἐγυμνασίαρχησε [καὶ νέων καὶ γεραιῶν καὶ παίδων εἰς τοὺς μεγάλους [ἑσθλοὺς ἀγῶνας τῶν Σεβαστείων (IGR III, 783).